75 LAT
PAŃSTWOWEGO MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO
w Warszawie
1928–2003

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LVI
2002 – 2003

W 130 ROCZNICĘ TOMU I
1873 – 2003

WARSZAWA 2003 VARSOVIE

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LVI

130 ROCZNICA WYDANIA PIERWSZEGO TOMU
WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH

1873 – 2003

75 ROCZNICA UTWORZENIA
PAŃSTWOWEGO MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO
W WARSZAWIE

1928 – 2003

Redaguje zespół / Editorial staff:
mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief), prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grazyna Orlińska, mgr Radosław J. Prochowicz, mgr Andrzej Tomaszewski

Tłumaczenia / Translations:
Anna Kinecka
Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie / Layout:
J. Andrzejowski, Radosław J. Prochowicz

Rycina na okładce: kościana zawieszka grzebieniowata
ze Stodzewa, pow. garwoliński (rys. L. Kobylińska)

Cover picture: a bone comb-pendant
from Stodzew, distr. Garwolin (L. Kobylińska del.)

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury. Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 831 32 21–25/110 lub pod adresem internetowym wydawnictwapma@pma.pl.

Adres redakcji / Editorial office:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25/141,152; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LVI

SPIS TREŚCI

Contents

75 lat Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (1928–2003)

Wojciech Brzeziński, 75 lat Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 3
75 Years of the State Archaeological Museum in Warsaw

Wojciech Nowakowski, Działalność naukowa PMA 7
Scientific Activity of the State Archaeological Museum

Danuta Piotrowska, Z dziejów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 13
The History of the State Archaeological Museum in Outline

Miscellanea

Jerzy Libera, Nowe znalezisko gromadne krzemiennych narzędzi wiórowych na stanowisku 1C w Gródku nad Bugiem 37
A New Multiple Find of Flint Blade Tools at Gródek nad Bugiem, Site 1C

Jerzy Libera, Znaleziska gromadne siekier krzemiennych z Lubelszczyzny 45
Multiple Flint Axe Deposits from the Lublin Region

Marek Florek, Anna Zakościelna, Depozyt wiórów krzemiennych z Krowiej Góry koło Sandomierza (stan. 14. gm. Łoniów, woj. świętokrzyskie) 51
Deposit of Flint Blades from Krowia Góra near Sandomierz (Site 14, Comm. Łoniów, *Woj.* Świętokrzyskie)

Aneks: Witold Migal, Analiza technologiczna wiórów z Krowiej Góry k. Sandomierza 60
Technological Analysis of Blades from Krowia Góra near Sandomierz

Anna Drzewicz, Dwa czekany typu Nortycken z Czubina ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 63
Two Knobbed Shaft-Hole Axes Type Nortycken from Czubin in the Collection of the State Archaeological Museum in Warsaw

Teresa Węgrzynowicz, Zabytki z wczesnej epoki żelaza z terenów Rosji w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 69
Early Iron Age Finds from Russia in the Collection of the State Archaeological Museum in Warsaw
Материалы раннего железного века с территории России в фондах Государственного Археологического Музея в Варшаве

Bartłomiej Karch, Materiały z wczesnej epoki żelaza z Kalisza Tyńca, woj. wielkopolskie 87
Early Iron Age Finds from Kalisz Tyniec, *Woj.* Wielkopolskie

Aleksandra Żórawska, Dwa nieznane cmentarzyska kultury łużyckiej z Ziemi Dobrzyńskiej 103
Two Unknown Lusatian Culture Cemeteries in Dobrzyń Province

Vykinktas Vaitkevičius, Badania cmentarzyska kurhanowego koło wsi Pakalniai na Litwie. Przyczynek do dyskusji nad datowaniem początków kultury kurhanów wchodniolitewskich 111
Archaeological Investigation of a Barrow Cemetery at Pakalniai, Lithuania. Contribution to the Discussion on the Dating of the Origins of the East-Lithuanian Barrow Culture
Archeologiniai Pakalnių pilkapių tyrinėjimai, Lietuva
Pretekstas diskusijai dėl ankstyvosios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros datavimo

Sylwia Małachowska, Nieznany skarb (?) z Leszna koło Łęczycy 125
An Obscure Hoard (?) from Leszno near Łęczyca

Materiały

Mirosława Andrzejowska, Groby kloszowe z cmentarzyska w Stodzewie, gm. Parysów, stan. 3 131
Cloche Grave Culture Graves at the Cemetery at Stodzew, Comm. Parysów, Site 3

Mirosława Andrzejowska, Cmentarzysko fazy wielkowiejskiej na stan. 1 we Władysławowie Chłapowie, woj. pomorskie 145
Cemetery of the Wielka Wieś (*Grossendorfer*) Phase, at Władysławowo Chłapowo, Site 1

Urszula Kobylińska, Zbigniew Kobyliński i Dariusz Wach, Wyniki badań wykopaliskowych grodziska w Klukowiczach na Podlasiu 189
Excavation of the Stronghold at Klukowicze in Podlasie (NE Poland)

Aleksandra Żórawska, Ocalałe i niepublikowane materiały z badań Waldemara Heyma w Bystrzcu, powiat kwidzyński (Weißhof, Kr. Marienwerder) 229
Unpublished and Survived Materials from Excavations of Waldemar Heym at Bystrzec, Distr. Kwidzyn (Weißhof, Kr. Marienwerder)

Zbigniew Nowakowski, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Żdżarowie, pow. sochaczewski 283
A Cemetery of the Przeworsk Culture at Żdżarów, Distr. Sochaczew

Polskie badania w Dawidgródku nad Horyniem (część 1)

Sylwia Małachowska, Polskie badania archeologiczne na grodzisku w Dawidgródku nad Horyniem (Białoruś) 381
Polish Archaeological Research at the Hillfort at Davyd-Haradok on the Haryn' (Belarus)
Польскія археалагічныя даследаванні на гарадзішчы ў Давыд-Гарадку над р. Гарынь (Беларусь)

Caroline Earwood, Wooden Artefacts from the Medieval Town of Dawidgródek, Belarus 393
Drewniane zabytki ze średniowiecznego miasta w Dawidgródku, w Republice Białoruś
Знаходкі з дрэва з сярэднявечнага гарадзішча ў Давыд-Гарадку, у Рэспубліцы Беларусь

Sylwia Małachowska, Wyroby z żelaza i obróbka tego metalu na terenie grodu w Dawidgródku nad Horyniem (Białoruś) 431
Iron Finds and Ironworking at the Early Medieval Hillfort at Davyd-Garadok on the Haryn' (Belarus)
Вырабы з жалеза і апрацоўка гэтага металу на тэрыторыі гарадзішчы ў Давыд-Гарадку над р. Гарынь (Беларусь)

Sylwia Małachowska, Obróbka metali nieżelaznych z grodziska w Dawidgródku nad Horyniem (Białoruś) 451
Nonferrous Metal Finds from the Early Medieval Hillfort at Davyd-Garadok on the Haryn' (Belarus)
Апрацоўка каляровых металаў у Давыд-Гарадку (Беларусь)

Aneks: Longina Koziorowska, Metaloznawcze badania zabytków pochodzących z Dawidgródka w dawnym powiecie stolińskim (Białoruś) 463

Wykaz skrótów 469

Wiadomości Archeologiczne, t. LVI, 2002–2003

MIROSŁAWA ANDRZEJOWSKA

CMENTARZYSKO FAZY WIELKOWIEJSKIEJ NA STAN. 1 WE WŁADYSŁAWOWIE CHŁAPOWIE, WOJ. POMORSKIE

CEMETERY OF THE WIELKA WIEŚ (*GROSSENDORFER*) PHASE, AT WŁADYSŁAWOWO CHŁAPOWO, SITE 1

Cmentarzysko położone jest na Kępie Swarzewskiej w odległości ok. 0,75 km od zachodniego krańca wsi Chłapowo – obecnie należącej administracyjnie do Władysławowa, pow. pucki (Ryc. 1). Umiejscowione zostało na płaskowzgórzu usytuowanym na północny wschód od szosy wiodącej z Władysławowa w kierunku Jastrzębiej Góry, powstałym na wysokim (ok. 45–48 m n.p.m.), klifowym brzegu Bałtyku (Ryc. 2), pomiędzy głębokim jarem (zwanym Wielkim Wąwozem Chłapowskim) wcinającym się w wyniesienie od strony morza, a jego mniejszym odgałęzieniem biegnącym w kierunku północno-zachodnim od miejsca, w którym szosa przecina jar[1].

Chłapowo, jako miejsce odkrywania kamiennych grobów skrzynkowych, w literaturze archeologicznej pojawiło się dzięki Godfrydowi Ossowskiemu, który opisał odkryte przez siebie w 1877 roku znaleziska (z jednego lub dwóch grobów), lokalizując je *w północnej stronie wsi, o 1–2 km od niej, na stokach wyniosłej płaszczyzny zniżającej się ku wąwozowi, który stąd ciągnie się ku morzu* (G. Ossowski 1879, s. 93, tabl. XXVI:D5–7; 1881, s. 66). Zabytki wówczas wydobyte przekazane zostały Muzeum Towarzystwa Naukowego w Toruniu (B. Nr 386–389. SKc. IV[a], Nr 379–382). Były to: baniasta popielnica z parą otworków umieszczonych powyżej największej wydętości brzuśca,

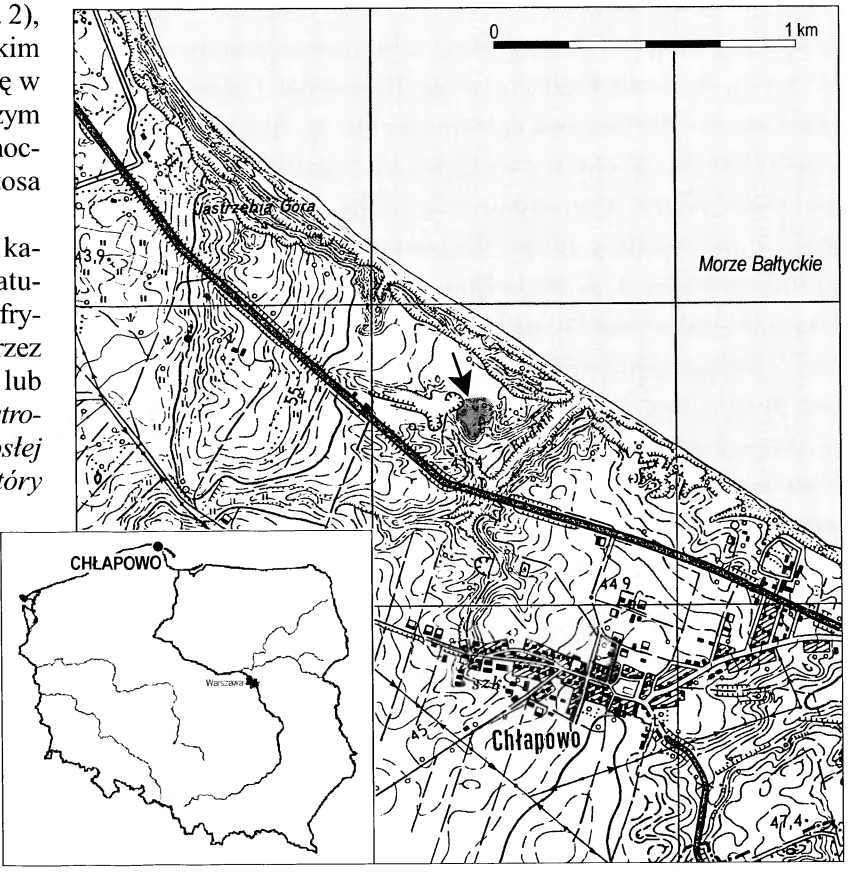

[1] Obecnie stanowisko znajduje się na zamkniętym terenie wojskowym. Dzięki uprzejmości Dowództwa Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w 1996 roku miałam możliwość wejścia na teren jednostki i zlokalizowania cmentarzyska.

Ryc. 1. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wycinek planu sytuacyjnego z zaznaczonym położeniem stanowiska

Fig. 1. Władysławowo Chłapowo, site 1. A segment of the localization plan with marked position of the site

Ryc. 2. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Widok od strony klifu. Wszystkie fot. J. Antoniewicz
Fig. 2. Władysławowo Chłapowo, site 1. A view from the cliff side. All photos J. Antoniewicz

gliniany pierścień włożony w otwór popielnicy zamiast pokrywy oraz wydobyte spomiędzy ciałopalenia bransolety z taśmy i drutu brązowego. Jak pisze sam Ossowski, nie był on pierwszym badaczem tego stanowiska. Kilka grobów rozkopał wcześniej Gottlieb Berendt wydobywając nieznaną liczbę popielnic. Jemu być może należy również zawdzięczać uratowanie i przekazanie do zbiorów *Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft* w Królewcu siedmiu urn i dwóch pokryw z tej miejscowości (Kat. Nr 0, 459, 469, 470, 471, 476, 478, 479, 481), pochodzących z rabunkowej eksploracji dokonywanej przez miejscową ludność (L. J. Łuka 1966, s. 56)[2].

Od końca XIX wieku do wybuchu wojny w 1939 roku pojawiały się wzmianki o przypadkowych odkryciach i przekazywaniu zabytków znajdowanych w kamiennych grobach lokalizowanych na gruntach wsi Chłapowo (Amtl. Ber. WPM 1896, s. 36; 1903, s. 29; 1913–1915, s. 20), a także sprawozdania z prowadzonych w Chłapowie badań wykopaliskowych. W 1892 roku ukazała się informacja o wycieczce nauczyciela, dr. Konrada Lakowitza do Chłapowa, przedsięwziętej przy okazji wizytowania kurhanu w Cetniewie (Bericht WPM 1892, s. 18). Jej efektem było rozkopanie 10 grobów i wydobycie znajdujących się w nich naczyń (5 popielnic w całości, kilka zachowanych fragmentarycznie) wraz z wyposażeniem. Z relacji Lakowitza (NüdA 1892, s. 82–83), przedstawionej na posiedzeniu sekcji antropologicznej Gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego (*Anthropologischen Section der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig*) wynika, że odkryte groby umiejscowione były w linii prostej z północy na południe w odległości 0,5–1 m od siebie. Miały kształt niewielkich skrzynek (o wym. 0,3×0,4 m) zbudowanych z płyt piaskowca lub granitu, nakrytych kopulastymi kopczykami kamieni. W każdej skrzynce znajdowała się jedna popielnica. Trzy z nich nakryte były płaskimi pokrywami, pozostałe misami odwróconymi do góry dnem lub wstawionymi w wylew naczynia. Popielnice reprezentowały trzy zasadnicze typy: dwustożkowate bez szyjki, niezdobione; dwustożkowate ze słabo zaznaczoną szyjką, zdobione ornamentem stempelkowym; wazowate z wyraźnie wykształconą szyjką, zdobione ornamentem rytych kresek. W czterech z nich znajdowały się m. in.: żelazna szpila z łabędzią szyjką, kółka brązowe, 2 soczewkowate paciorki bursztynowe i wisiorek bursztynowy w kształcie toporka. Zabytki przekazane zostały Muzeum Prowincjonalnemu w Gdańsku (*Westpreussisches Provinzial-Museum*), skąd zaginęły w czasie II wojny.

W 1934 roku badania ratownicze w Chłapowie *na nieużytkach w pobliżu autostrady nadmorskiej* przeprowadziła Janina Krajewska, rozkopując 10 grobów i 6

[2] L. J. Łuka pomyłkowo publikuje ilustracje naczyń oraz wykaz przedmiotów metalowych jako pochodzących z tych odkryć (L. J. Łuka 1966, s. 56, tabl. X). W rzeczywistości są to zabytki z pobliskich cmentarzysk we Władysławowie Wielkiej Wsi i Swarzewie (por. W. La Baume 1939, ryc. 1, 5).

Ryc. 3. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Widok na stanowisko od południowego wschodu
Fig. 3. Władysławowo Chłapowo, site 1. A view from the SE side

palenisk. Każdy z odsłoniętych wówczas grobów miał obstawę kamienną i zawierał 1 popielnicę przykrytą misą z uszkiem. Spomiędzy spalonych kości wydobyto przedmioty brązowe, w tym szpile i kółeczka z drutu (ZOW X, 1935, s. 31). Materiały trafiły do Muzeum Etnograficznego w Gdyni, skąd w 1940 roku przeniesione zostały do muzeum w Gdańsku – wówczas już *Staatliches Museum für Naturkunde und Vorgeschichte in Danzig* („Gothiskandza" 3, 1941, s. 103). Tam uległy zniszczeniu bądź zaginęły.

W 1947 roku Jerzy Antoniewicz, delegat Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, pełniący obowiązki konserwatora archeologicznego na terenie województwa gdańskiego, w wyniku analizy informacji uzyskanych od mieszkańca Chłapowa – p. Plińskiego, a dotyczących przypadkowych odkryć i rabunkowych eksploracji grobów dokonywanych w okresie międzywojennym w rejonie „wielkiego rowu" ustalił, że niektóre z tych penetracji mogły dotyczyć stanowiska znanego G. Ossowskiemu. Powiadomiony o tym dyrektor PMA Ludwik Sawicki zlecił przeprowadzenie systematycznych badań, podjętych w 1947 roku. Obecnie nie ma możliwości ustalenia, które z dokonywanych w okolicy Chłapowa przypadkowych odkryć, wzmiankowanych w literaturze lub znanych jedynie z relacji okolicznych mieszkańców, miały miejsce na stanowisku badanym przez G. Ossowskiego a potem przez J. Antoniewicza. W bezpośrednim sąsiedztwie omawianego tu stanowiska 1 znajdowało się (oddzielone jedynie odnogą jaru) równoczasowe cmentarzysko (stan. 2), badane w 1973 roku przez Mirosława Pietrzaka i Janusza T. Podgórskiego (Inf.Arch. 1973, s. 110). Wiadomo jednak, że na liczącym 33 obiekty cmentarzysku natrafiono jedynie na 4 mocno uszkodzone groby, a z informacji ustnej M. Pietrzaka wynika, że nie napotkano śladów całkowicie zniszczonych obiektów. J. Antoniewicz zidentyfikował jeszcze jedno stanowisko z grobami skrzynkowymi z okolicy Chłapowa, na wzgórzu zwanym Jastrzębią Górą. Wzmianka o niszczeniu grobów przez letników na tymże cmentarzysku znalazła się w pierwszym roczniku ZOW (1926, s. 32). Ponadto w latach 1985–1986 J. T. Podgórski badał ratowniczo położone również w pobliskiej okolicy, mocno zniszczone cmentarzysko (stan. 32) z grobami skrzynkowymi i obwarowanymi (Inf.Arch. 1986, s. 71).

J. Antoniewicz prowadził badania w Chłapowie trzykrotnie: w sierpniu 1947 roku (ZOW XVII, 1947, s. 26), we wrześniu 1948 roku oraz w lipcu 1950 roku. Pozyskane wówczas materiały zostały włączone do zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie i zinwentaryzowane pod numerem III/1764. W Pracowni Dokumentacji Naukowej PMA znajduje się dokumentacja polowa zawierająca dziennik z opisami obiektów odkrywanych w kolejnych sezonach, plan okołkowania badanego terenu i plan zbiorczy obiektów z roku 1947, zdjęcia ukazujące obszar stanowiska przed i po otwarciu wykopów, zdjęcia niektórych grobów, a także sprawozdania

Ryc. 4. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Widok na stanowisko od południa – strzałki wyznaczają prawdopodobny zasięg cmentarzyska
Fig. 4. Władysławowo Chłapowo, site 1. A view to the site from the S – pointers mark the probable range of the cemetery

z prac prowadzonych w latach 1947 i 1948. W teczce stanowiska zgromadzono również liczne wycinki prasowe, świadczące o dużym zainteresowaniu wykopaliskami w Chłapowie[3].

Systematyczne badania wykopaliskowe prowadzono na należących do Marii Buja odlesionych nieużytkach, zwanych przez mieszkańców wsi „Bućki", od porastających je niegdyś buków (Ryc. 3, 4). Prace rozpoczęto od wytyczenia siatki prostokątów o wym. 15×5 m. Główna linia o długości 30 m, od której prowadzono dalsze pomiary, przebiegała wzdłuż południowo-zachodniej krawędzi płaskowzgórza. W swym sprawozdaniu J. Antoniewicz pisze, że długość tej linii odpowiadała w przybliżeniu szerokości badanego cypla[4]. Na zachowanym planie kołkowań umieszczone zostały cyfrowe oznaczenia kołków na przemian od 0 do 7, do których następnie dodano punkt M1 (poniżej punktu 0) i punkt M2 (poniżej punktu 1), a następnie na północny zachód od tak wyznaczonej siatki wbito kolejne kołki oznaczone w kierunku północno-wschodnim cyframi od 10 do 14. Lokalizację grobów w obrębie siatki wyznaczano mierząc odległość obiektu od dwóch sąsiednich kołków. Na istniejącym w dokumentacji archiwalnej planie cmentarzyska z badań 1947 roku położenie grobów zaznaczane było bez nanoszenia numerów. Umiejscowienie obiektów odtworzono do numeru 39. Pozostało ok. 60 obiektów, których lokalizacja nie pokrywa się z pomiarami zanotowanymi w dzienniku badań. Na podstawie tych pomiarów możliwe było jednak sporządzenie rekonstrukcji planu cmentarzyska zawierającego wszystkie obiekty z badań w 1947 roku (Ryc. 5, nr-y 1–109). Wydaje się, że plan ten został odtworzony prawidłowo, bowiem zgrupowania obiektów o kolejnych numerach występują na obszarach dających się zamknąć w prostokąty wyznaczone poprzez kołki – oczka siatki. Ponadto w obrębie zaznaczonego na planie kołkowań terenu zniszczonego znalazły się groby opisane w dzienniku jako całkowicie zniszczone.

W 1948 roku badania kontynuowano według nowej siatki, której odręczny szkic znajduje się w dzienniku badań. Nie zawiera on jednak bezpośrednich wskazówek, w jaki sposób układ kołków oznaczonych literami x, y, xy oraz liczbami 101, 102, 103 należy powiązać z siatką z 1947 roku. Z omówienia sytuacji na stanowisku wynika jednak, że eksploracja terenu posuwała się w kierunku

[3] Badania te znalazły przede wszystkim szeroki rozgłos propagandowy. We wzmiankach i obszerniejszych artykułach, ukazujących się w prasie lokalnej i ogólnopolskiej – jednym z autorów był Marian Brandys publikujący w „Odrodzeniu" (Nr 37, z dn. 14 września 1947 r.) – podkreślano wyraźny związek znalezisk chłapowskich z uważaną za prasłowiańską kulturą łużycką i z odkryciami biskupińskimi. Równocześnie stanowczo zaprzeczano lansowanej przez Niemców teorii germańskiego pochodzenia ludności zamieszkującej Pomorze i użytkującej m. in. cmentarzysko w Chłapowie.

[4] Przed ok. 30 laty wyniesienie zostało całkowicie zalesione, a w ostatnich latach jego powierzchnia uległa degradacji i znacznemu zmniejszeniu na skutek prac ziemnych oraz systematycznego obsuwania się klifu.

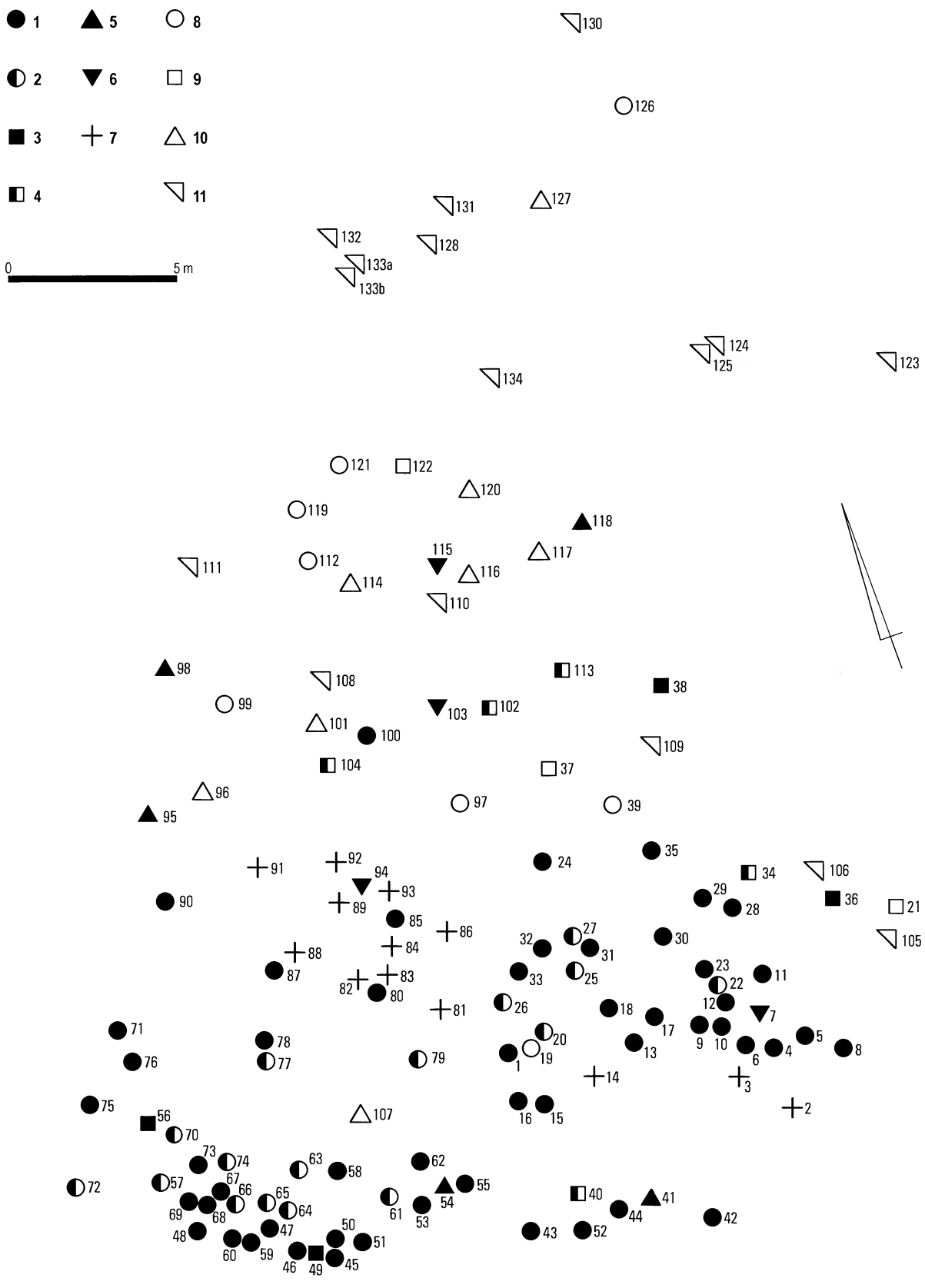

Ryc. 5. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Plan 1. Rozmieszczenie obiektów na cmentarzysku. Groby w obudowie kamiennej (1); groby w obudowie kamiennej zniszczone (2); groby kloszowe (3); groby kloszowe zniszczone (4); groby popielnicowe (5); groby jamowe (6); groby całkowicie zniszczone (7); paleniska (8); jamy/paleniska (9); obiekty jamowe (10); zaciemnienia, skupiska (11)

Fig. 5. Władysławowo Chłapowo, site 1. Plan 1. Distribution of features on the cemetery. Grave in stone setting (1); grave in stone setting, damaged (2); cloche-grave (3); cloche-grave, damaged (4); urn-grave (5); pit grave (6); grave completely damaged (7); hearth (8); pit/hearth (9); pit-like feature (10); smudges and concentrations (11)

północnym[5]. Dwie wyznaczone wówczas działki mają te same wymiary, co w poprzednim sezonie, można też przypuszczać, że bezpośrednio przylegały do już przebadanego terenu. Ponieważ opisy 13 odkrytych wówczas obiektów nie zawsze zawierają wskazanie kierunku pomiaru, pewne wątpliwości mogą dotyczyć ich wzajemnego usytuowania (Ryc. 5, nr-y 110–122).

W dzienniku badań znajdują się również notatki z badań przeprowadzonych w dniach 17–20 lipca 1950 roku. Przekopano wówczas 3 pasy o wymiarach 5×15 m, zlokalizowane na północ od już wyeksplorowanego terenu. Brak jest niestety danych pozwalających na powiązanie zaznaczonych schematycznie kołków, opisanych jako krańcowe od północy (oznaczonych ze wschodu na zachód literami AP, BP i CP), z siatką z 1947 lub 1948 r. Odsłonięte wówczas obiekty, określone jako zaciemnienia, oznaczone zostały numerami 1–12 (w dzienniku pominięty został opis zaciemnienia 7). Na planie zbiorczym zaznaczono hipotetyczną lokalizację obiektów odkrytych w 1950 roku (Ryc. 5, nr-y 123–134). Przyjęto założenie, że kołki i wykopy bezpośrednio nawiązywały do istniejącej już siatki i przebadanego wcześniej terenu.

Z lektury sprawozdania J. Antoniewicza wynika, że badania poszczególnych odcinków rozpoczynano od wykarczowania żarnowca i wrzosu, zdjęcia humusu i zaznaczenia kołeczkami zasięgu *warstwy kulturowej*, tzn. miejsc występowania skupisk ceramiki lub kamieni – pozostałości naruszonych lub całkowicie zniszczonych grobów. W uszkodzonych przez korzenie roślin i przez ludzi obiektach obserwowano wtręty żółtego piasku i humusu. W jednym przypadku (wyrabowanego grobu 33) znaleziono kawałek współczesnego drutu *do sądowania*. O znacznej skali destrukcji cmentarzyska na skutek amatorskich rozkopywań dokonywanych w różnych czasach świadczą odnotowane w dzienniku badań uwagi o szczątkowym stanie zachowania wielu odkrywanych obiektów. Dewastacji nekropoli dokonywali m.in. mieszkańcy okolicznych wsi, poszukujący skarbów należących według legendy do rycerza „rittera" (lub w innej wersji „księcia kaszubskiego Rychtera"), pochowanego na chłapowskim wzgórzu w złotej zbroi. Na planie kołkowań z 1947 roku zaznaczona została granica *zniszczeń dokonanych przez Dyr. Nowaka*, w której obrębie znalazło się ok. 10 grobów. Ponadto J. Antoniewicz w jednym z cząstkowych sprawozdań wspomina o zniszczeniu ok. $^1/_3$ powierzchni stanowiska przez poniemieckie rowy strzeleckie, w profilach których pozostały ślady zdewastowanych grobów. W latach 1947–1950 łącznie przebadano 975 m^2 powierzchni. Można szacować, że przed rozpoczęciem systematycznych badań rozkopanych zostało kilkadziesiąt grobów. Trudno jednak ocenić, ile z nich zarejestrowano jako groby zniszczone lub wyrabowane, a po ilu pozostały jedynie nikłe, nie odnotowane ślady.

Materiały z cmentarzyska w Chłapowie z badań J. Antoniewicza stały się przedmiotem pracy magisterskiej Piotra Komorowskiego, pisanej zapewne w latach 1955–1956. Praca ta nigdy nie była publikowana, w PMA brak jest również maszynopisu opracowania. Zachowały się natomiast fotografie tablic stanowiących materiał ilustracyjny pracy, inwentarz i kartoteka rysunkowa zabytków, sporządzona po częściowym wyklejeniu ceramiki. W ostatnich latach materiał ceramiczny poddano rekonserwacji, zrekonstruowano całkowicie lub częściowo kilkadziesiąt naczyń. Skonstatowano przy tym pewne braki i niezgodności z zapisami w dzienniku badań i w stosunku do kartoteki P. Komorowskiego.

W trakcie ustalania inwentarzy zespołów wystąpiły trudności wynikające z częściowego przemieszania lub połączenia materiałów z różnych obiektów. W niektórych przypadkach brak jest oryginalnych metryczek, są natomiast (nie wiadomo na ile wiarygodne) przepisane lub dopisane w późniejszych latach. Część zabytków pozbawiona jest jakichkolwiek oznaczeń. W kilku przypadkach stan faktyczny ustalono dzięki szczegółowej analizie dokumentacji polowej, niektóre dane charakteryzujące inwentarze zespołów zostały zaczerpnięte z kartoteki P. Komorowskiego (P.K.). Wszelkie pozostałe niejasności odnotowano w opisach poszczególnych obiektów. Ze względu na znaczne braki w materiale kostnym i prawdopodobieństwo przemieszania wielu zespołów, zrezygnowano z wykonywania analiz osteologicznych, sygnalizując jedynie obecność i orientacyjną ilość kości w zachowanych inwentarzach.

Wszystkie zbadane zespoły nazwane zostały przez J. Antoniewicza grobami lub zaciemnieniami (jest również jedno skupienie). Z opisów zawartych w dzienniku badań wynika jednak, że niekiedy charakter obiektu nie odpowiada zastosowanej w trakcie badań nomenklaturze. Przyjęte w niniejszym opracowaniu określenia rodzaju obiektu (np.: grób skrzynkowy, grób kloszowy, jama) wynikają z analizy dokumentacji i charakteru inwentarza. W przypadku rozbieżności w stosunku do zapisów w dzienniku, podano również pierwotne oznaczenie. Ponieważ w każdym sezonie badań numeracja grobów i zaciemnień prowadzona była od numeru 1, w celu uniknięcia niejasności w oznaczaniu obiektów z poszczególnych sezonów, wprowadzono ciągłą numerację wszystkich opisywanych obiektów z odniesieniem w nawiasie do numeracji polowej i roku badań.

Wraz z materiałem z cmentarzyska zainwentaryzowane zostały również 4 naczynia z metryczkami *Dar Z. Sęczykowskiego* – na jednej z kartek widnieje data *14.II.1931 r.* W dokumentacji stanowiska brak jest jakiejkolwiek wzmianki na temat okoliczności ich pozyskania. Związek tych naczyń z omawianym tu cmentarzyskiem nie jest więc całkowicie pewny.

Cmentarzysko w Chłapowie, mimo że do tej pory znane jedynie ze skromnych materiałów i wyrywkowych informacji, od dawna pojawiało się w literaturze archeologicznej.

[5] Kierunek północny (w rzeczywistości północno-wschodni) w sprawozdaniach J. Antoniewicza i dalej w niniejszym tekście oznacza w uproszczeniu – *w kierunku morza*, kierunek południowy (południowo-zachodni) – *ku krawędzi płaskowyżu*.

E. Petersen, wprowadzając w 1929 roku pojęcie *grupy wielkowiejskiej* (*Grossendorfer Gruppe*), za reprezentatywne dla niej uznał m. in. opublikowane przez G. Ossowskiego zabytki pochodzące z grobów chłapowskich. Umieścił je na listach znalezisk typowych według niego dla najstarszej fazy kultury wczesnogermańskiej (*frühgermanische Kultur*), datowanej na V EB (E. Petersen 1929, s. 129, zest. I, poz. 9). W 1933 roku J. Kostrzewski, przy okazji publikacji materiałów z cmentarzysk w Warszkowie i Dębówku Nowym, podjął polemikę z kulturowymi i chronologicznymi tezami E. Petersena. Celem krytyki było udowodnienie, że zespoły grupy (fazy) wielkowiejskiej (w tym także z cmentarzyska w Chłapowie) reprezentują kilka lat wcześniej wydzieloną *kulturę pomorską*, którą należy datować na wczesny okres żelazny – Ha C (J. Kostrzewski 1933, s. 57 nn.; por. również przypis 13). Artykuł przyniósł także szczegółowe uzasadnienie poglądu, że kultura pomorska stanowi stadium przejściowe pomiędzy kulturą łużycką (grupą kaszubską) a kulturą grobów skrzynkowych, której początki J. Kostrzewski wyznaczył na Ha D.

J. Antoniewicz prowadząc w 1947 roku wykopaliska na cmentarzysku w Chłapowie nie miał wątpliwości, że bada stanowisko *grupy wielkowiejskiej kultury łużyckiej* (wówczas przez polskich badaczy postrzeganej jako prasłowiańska), czemu dał wyraz we wspomnianych we wstępie licznych wypowiedziach prasowych. Teza o przynależności omawianych tu materiałów do kultury łużyckiej przewijała się również w niektórych starszych opracowaniach L. J. Łuki (np. 1962, s. 197), jednak do swego katalogu stanowisk *kultury wschodniopomorskiej* włączył również materiały datowane na Ha C, w tym z Chłapowa, publikując pochodzące od J. Antoniewicza informacje o cmentarzysku (L. J. Łuka 1966, s. 56–57). T. Malinowski początkowo traktuje cmentarzysko w Chłapowie jako reprezentatywne dla najstarszej fazy *kultury pomorskiej* (np. 1969, s. 181, poz. 301; 1979, s. 82). Późniejsza propozycja, by materiały z okresu Ha C z Pomorza Wschodniego i części Pomorza Środkowego oznaczyć mianem *fazy łużycko-pomorskiej* oddaje zarówno obecną opinię autora o kulturowo przejściowym charakterze tych materiałów, jak też jednoznacznie określa jego stosunek do kwestii terminologicznych (T. Malinowski 1990, s. 321).

Ewolucję przytoczonych tu wybiórczo poglądów w kwestii nazewnictwa oraz kulturowej i chronologicznej identyfikacji materiałów tzw. grupy (fazy) wielkowiejskiej podsumował J. T. Podgórski, proponując przemianowanie jej na władysławowską, zgodnie z obecną przynależnością administracyjną eponimicznej miejscowości Wielka Wieś oraz kilku innych stanowisk grupy wielkowiejskiej, w tym Chłapowa. Faza Władysławowo, obejmująca wg J. T. Podgórskiego materiały grupy wielkowiejskiej datowane na czasy od schyłku V EB do przełomu Ha C i Ha D, wyznacza w istocie najstarszy etap rozwoju kultury pomorskiej, której zakres odpowiada ujęciu T. Malinowskiego (J. T. Podgórski 1990, s. 338; 1992, s. 205 nn.). Zgadzając się co do zasadności przyjęcia dla omawianych tu materiałów terminu „kultura pomorska"[6] (por. S. Czopek 1997, s. 60), należy zastanowić się, czy proponowana zmiana nazwy „wielkowiejska" na „władysławowska" ma uzasadnienie wobec jedynie doprecyzowania formalnych treści zawartych w określeniu „wielkowiejska" i wobec obaw o uzależnienie się od kolejnych zmian administracyjnych. Słuszne przy tym wydaje się stosowanie terminu „faza" dla zjawiska, które obecnie oznacza nie tylko grupę stanowisk wyróżniających się obecnością pewnego zestawu cech, lecz również akcentuje dynamiczny charakter procesu przekształcania się jednej formacji kulturowej w następną. Omawiając w dalszej części opracowania materiały z cmentarzyska we Władysławowie Chłapowie, stan. 1, oraz przywołując stosowne analogie będę więc posługiwać się terminem „faza wielkowiejska". Nie ma bowiem wątpliwości, że analizowane tu cmentarzysko reprezentuje tę fazę, funkcjonując od lat w świadomości badaczy jako jeden z jej wyznaczników.

Opis materiałów

Obiekt 1 (1/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy. Posadowiony na głęb. ok. 80 cm. Zbudowany z płaskich kamieni granitowych (o wym. 25×30 cm) w kształcie nieregularnego pięcioboku o wym. 28×32 cm i wys. ok. 32 cm, przykryty trzema kamieniami. Wewnątrz popielnica z wstawioną w wylew miską zwróconą otworem ku górze. Dno popielnicy obstawione otoczakami. **1.** Częściowo zachowana górna część naczynia baniastego z cylindryczną, niewyodrębnioną tektonicznie szyjką. Pow. zewn. brunatna, poniżej załomu brzuśca chropowacona, powyżej gładzona, wewn. szaroczarna, gładzona. Wys. zach. ok. 23 cm; średn.: dna 11 cm (P.K.), brzuśca 24,5 cm, wylewu 17,5–18 cm (Ryc. 6a). **2.** Fragmenty rekonstruowanej rysunkowo misy z wydzieloną szyjką (i z uszkiem – P.K.). Pow. szarobrunatne, gładzone, wewn. ciemniejsza. Wys. ok. 10 cm; średn.: dna 6,8 cm, brzuśca 18 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 6b). **3.** 2 fragmenty przedmiotu brązowego (szpili?) z pręta o przekroju okrągłym. Pow. częściowo zniszczona. Dł. 8 cm i 4 cm; średn. pręta 0,2–0,3 cm (Ryc. 6e). **4.** Znaczna ilość przepalonych kości w dwóch porcjach – jedna, niewielka, z dopisaną metryczką bez daty i podpisu. Ponadto ułamki naczyń nie wymienione w opisie grobu – być może poz. 8, to domieszany inwentarz obiektu 110 (1/48): **5.** Fragment wylewu naczynia o pow. brązowych, lekko spękanych. Brzusiec chropowacony, szyjka gładzona z pogrubioną, wywiniętą krawędzią (Ryc. 6f). **6.** Fragment wylewu misy o pow. gładzonych, brązowoszarych. Średn. wylewu ok. 24 cm (Ryc. 6d). **7.** Fragment naczynia baniastego o dobrze wyrównanym brzuścu i wydzielonej, wygładzonej szyjce. **8.** Ok. 75 fragmentów ceramiki gładzonej i chropowaconej, w tym: fragment dna i ułamki brzuśca naczynia o pow. zewn. brunatnej, chropowaconej, wewn. ciemnoszarej, gładzonej.

Obiekt 2 (2/47). Grób zniszczony. W wykopanej przez rabusiów jamie znaleziono przepalone kości i skorupy co najmniej jednego naczynia. Dno wkopu na głęb. ok. 73 cm. Do inwentarza tego grobu zostały prawdopodobnie domieszane skorupy z obiektu 111 (2/48). **1.** Fragment wylewu o silnie wywiniętej krawędzi. Pow. brunatne,

[6] W kwestii „razem czy osobno" opowiadam się za traktowaniem kultury grobów kloszowych jako odrębnej jednostki kulturowej.

słabo wyrównane, szorstkie (Ryc. 6c). **2.** 5 fragmentów, w tym 2 ułamki wylewu, naczynia o pow. gładzonych, ceglastobrunatnych. Wewnętrzna ścianka ostro podcięta w miejscu załamania brzuśca (Ryc. 6h). **3.** Fragment górnej części naczynia zdobionego na załomie brzuśca nacięciami paznokciowymi. Krawędź silnie wywinięta na zewnątrz. Pow. czerwonobrązowe, gładzone. Średn. wylewu ok. 9 cm (Ryc. 6g). **4.** 6 fragmentów naczynia o pow. ciemnobrązowych, silnie wygładzonych. **5.** 11 drobnych, niecharakterystycznych ułamków ceramiki o pow. żółtoszarych, gładzonych. **6.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 3 (3/47). Grób zniszczony przez wkop współczesny, w którym znaleziono fragmenty kilku różnych naczyń – w tym ułamki popielnic, misek i naczynia z uchami (pod krawędzią – P.K.). Być może były to (jak sądził J. Antoniewicz) pozostałości dwóch sąsiadujących ze sobą grobów. Materiałów ceramicznych nie zidentyfikowano. **1.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 4 (4/47). Grób w obudowie kamiennej w kształcie nieforemnej skrzyni o wym. 35×42 cm i wys. 32 cm, ustawionej z płaskich kamieni. Dno grobu na głęb. ok. 68 cm, wyłożone małymi otoczakami. Wewnątrz częściowo zachowana popielnica bez przykrycia. **1.** Popielnica? Dolna, przydenna część oraz ok. 45 ułamków, w tym fragment brzuśca i fragment wylewu, naczynia dwustożkowatego o zaokrąglonym załomie. Krawędź lekko podcięta i wychylona na zewnątrz. Pow. brązowoszare, zewn. do połowy brzuśca chropowacona, wyżej gładzona, wewn. gładzona. Średn. brzuśca ok. 30 cm. **2.** Dno i kilka ułamków naczynia o pow. brązowych, dobrze wygładzonych. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

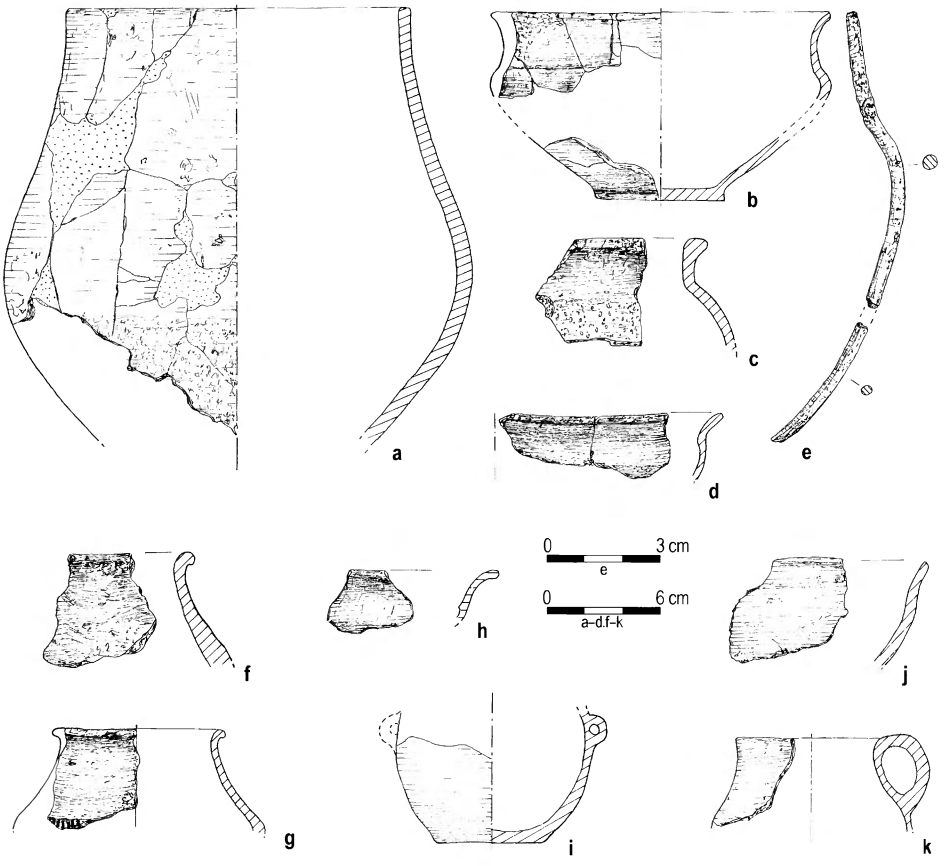

Ryc. 6. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Wyposażenie obiektu 1 (a–e), obiektu 2 (f–h), obiektu 6 (i) i obiektu 7 (j.k). Rys. G. Nowakowska

Fig. 6. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Inventory of the feature 1 (a–e), feature 2 (f–h), feature 6 (i), and feature 7 (j.k). G. Nowakowska del.

O b i e k t 5 (5/47). Grób w obudowie kamiennej. Wystąpił na głęb. ok. 34 cm od pow. ziemi. Obwarowanie o wym. 32×33 cm i wys. 25 cm w postaci nieregularnie ułożonych kamieni, przeważnie płaskich. Wewnątrz pozostałości stojącej na piasku popielnicy i fragment misy oraz przepalone kości. **1.** Kilkadziesiąt fragmentów, w tym dna i wylewu, naczynia prawdopodobnie dwustożkowatego o łagodnym załomie brzuśca. Pow. brązowe, zewn. z ceglastymi plamami, poniżej załomu chropowacona, wyżej gładzona, wewn. gładzona. Średn.: dna ok. 10 cm, wylewu ok. 18 cm. **2.** Ułamek górnej części misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. brunatnobrązowe, gładzone. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 6 (6/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 35×32 cm i wys. 31 cm. Strop grobu na głęb. ok. 35 cm od pow. ziemi. Dno wyłożone otoczakami. Wewnątrz grobu fragmenty naczynia i drobne ułamki ceramiki. Kości nie odnotowano. **1.** Fragmenty dolnej części baniastego naczyńka z zapewne dwoma uszkami (zachowane jedno) na górnej części brzuśca. Pow. brązowe, gładzone. Średn. dna 6 cm (Ryc. 6i).

O b i e k t 7 (7/47). Grób jamowy (?). W planie owalna plama o wym. 25×23 cm, w przekroju nieckowata o głęb. ok. 22 cm. W wypełnisku jamy warstwa silnie przepalonych kości (nie odnaleziono) przemieszanych z resztkami stosu, na niej uszkodzone naczynie zawierające kawałek węgla drzewnego i fragmenty blaszki brąz. Na dnie jamy fragment tego samego naczynia z zachowanym uchem oraz fragment miseczki. **1.** Kilkanaście ułamków naczynia o pow. brązowych, zewn. silnie chropowaconej. **2.** Fragment wylewu niewielkiej misy z wgięciem pod krawędzią o pow. brązowoceglastych, gładzonych (Ryc. 6j). **3.** 2 ułamki szyjki kubka lub dzbanka z zachowanym uchem. Pow. brązowoszare, gładzone (Ryc. 6k.). **4.** Fragment gładzonego wylewu o średn. ok. 23 cm.

O b i e k t 8 (8/47). Grób w obudowie kamiennej. Obwarowanie złożone z płaskich kamieni o spiczastych krawędziach zwróconych ku górze, od strony zewnętrznej dodatkowo umocnionych otoczakami – w sumie 18 kamieni. Dno grobu na głęb. 62 cm od pow. ziemi, wyłożone płaskimi kamieniami. Wewnątrz jedynie rozsypane przepalone kości i ułamki ceramiki. Grób wyrabowany? **1.** Kilkadziesiąt drobnych fragmentów, w tym 1 ze śladem ucha, naczynia o baniastym brzuścu, pow. gładzonych, zewn. brązowoszarej, wewn. ciemnoszarej. **2.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 9 (9/47). Grób w obudowie kamiennej. Wystąpił na głęb. ok. 35 cm od pow. ziemi. Skrzynka o wym. 23×35 cm i wys. 21 cm złożona z płaskich kamieni, dno wymoszczone otoczakami. Wewnątrz uszkodzona *popielnica esowata*, w niej przepalone kości i 4 otoczaki ze śladami przepalenia.

Materiał ceramiczny z „grobu 9" odkrytego w 1947 roku został przemieszany z ceramiką pochodzącą z obiektu oznaczonego jako „grób 9", odsłoniętego w 1948 roku (por. obiekt 118). W pudełkach znajdowały się metryczki zarówno z datą 1947, jak i 1948 rok, nie odnaleziono tu

jednak ułamków pochodzących z *popielnicy esowatej*, natomiast wśród naczyń bezmetrykowych są dwa o takiej charakterystyce. Być może jedno z nich to popielnica z opisywanego tu zespołu, do którego należą też zapewne: **1.** Fragmenty naczynia dwustożkowatego o łagodnym załomie brzuśca. Pow. brązowe, zewn. do załomu brzuśca słabo wyrównana, szorstka, wyżej gładzona, obecnie częściowo złuszczona, wewn. gładzona. W ściance naczynia, pod załomem, otwór prawdopodobnie wykonany celowo w wypalonym naczyniu. Dno w znacznym stopniu rekonstruowane z gipsu. Wys. ok. 24 cm; średn.: dna 11 cm, brzuśca ok. 27–28 cm, wylewu ok. 20 cm. (Ryc. 7a). **2.** Kilka fragmentów misy z wgięciem pod wylewem. Pow. gładzone, zewn. żółtoszara, wewn. szara. Wys. ok. 7 cm; średn.: dna ok. 8 cm, wylewu ok. 20 cm (Ryc. 7b). **3.** Niewielka ilość mocno rozdrobnionych, przepalonych kości.

O b i e k t 1 0 (10/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 32×36 cm. Odsłonięty na głęb. 33 cm od pow. ziemi. Zbudowany z pięciu płaskich kamieni i pięciu otoczaków. Na dnie, na głęb. 55 cm od pow. ziemi płaski kamień. Na nim popielnica przykryta misą odwróconą do góry dnem i drobne ułamki ceramiki. **1.** Popielnica. Naczynie rekonstruowane rysunkowo, wazowate z wyraźnie wyodrębnioną szyjką o wywiniętym wylewie. U nasady szyjki 5 dookolnych, płytkich żłobków i 2 uszka z podkowiasto uformowanymi listewkami. Pomiędzy nimi po 4 grupy ornamentu składającego się z pionowych i ukośnych żłobków, rozdzielone pionowymi listewkami, zdobionymi stempelkiem. Pow. brązowobrunatne, dobrze wygładzone, zewn. częściowo złuszczona. Wys. 12,5 cm; średn.: dna 8 cm, brzuśca 21 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 7d). **2.** Fragmenty górnej części misy z wgięciem pod krawędzią i śladem osadzenia ucha zachowanego w dwóch ułamkach. Po obu stronach górnej nasady ucha pojedyncze wyrostki wyciągnięte z krawędzi. Obie pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. szarobrązowa. Wys. zach. 5,8 cm; średn. wylewu ok. 20 cm (Ryc. 7c). **3.** Fragmenty dużego, grubościennego naczynia o pow. brunatnobrązowych, zewn. wyrównanej, wewn. gładzonej. **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

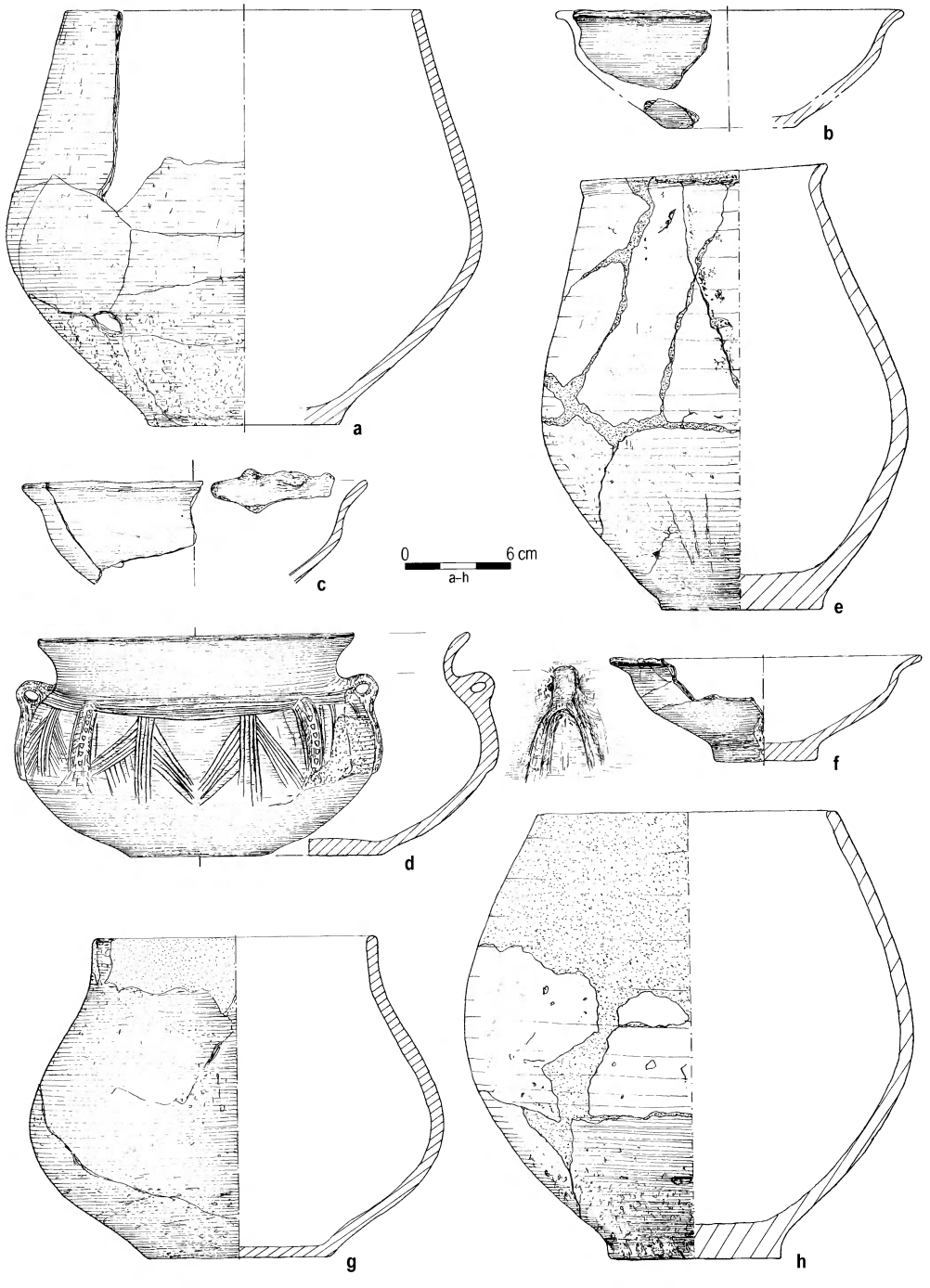

Ryc. 7. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Wyposażenie obiektu 9 (a.b), obiektu 10 (c.d), obiektu 11 (e.f), obiektu 12 (h) i obiektu 15 (g). Rys. G. Nowakowska (a–d.f.g) i W. Krajewski (e.h)

Fig. 7. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Inventory of the feature 9 (a.b), feature 10 (c.d), feature 11 (e.f), feature 12 (h), feature 15 (g). G. Nowakowska (a–d.f.g) and W. Krajewski (e.h) del.

O b i e k t 1 1 (11/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 54×50 cm, wys. 40 cm. Bruk nakrywający grób odsłonięto na głęb. ok. 36 cm od pow. ziemi. Wewnątrz popielnica z przepalonymi kośćmi stojąca na piasku. W jej wylew wstawiona misa zwrócona otworem ku górze. **1.** Popielnica. Naczynie asymetryczne, jajowate z wyodrębnionym dnem i lekko rozchyloną krawędzią. Pow. gładzone, zewn. brunatna z licznymi spękaniami, wewn. szarobrązowa. Wys. 25–26 cm; średn.: dna 9,5 cm, brzuśca 21,5 cm, wylewu 14,5 cm (Ryc. 7e). **2.** Fragmenty misy z silnie wyodrębnionym dnem i rozchyloną krawędzią. Pow. brunatne, gładzone. Wys. 6 cm; średn.: dna 6 cm, brzuśca 15 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 7f). **3.** Dwie duże porcje przepalonych kości – jedna z dopisaną metryczką bez daty i podpisu.

Obiekt 12 (12/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 55×45 cm. Bruk nakrywający grób odkryto na głęb. 47 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. ok. 70 cm, wyłożone płaskimi kamieniami. Na nich popielnica obsypana resztkami stosu, nakryta misą włożoną otworem ku górze. **1.** Popielnica. Naczynie baniaste z wyodrębnionym dnem. Pow. zewn. brunatna, plamista, powyżej załomu brzuśca gładzona, poniżej słabo chropowacona, częściowo zniszczona, wewn. szarobrązowa, wygładzona. Wys. 26 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 26,3 cm, wylewu 17,5 cm (Ryc. 7h). **2.** 2 fragmenty misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe, dobrze wygładzone. **3.** Ok. 30 fragmentów ceramiki, w tym ułamki misy (?) oraz dno i fragment brzuśca naczynia o pow. zewn. chropowaconej. **4.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości.

Obiekt 13 (13/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy. Zapewne wyrabowany. Odkryty na głęb. 52 cm od pow. ziemi. Zbudowany z płaskich kamieni w kształcie regularnej skrzyni o wym. 65×62 cm. Nakryty nieregularnym brukiem z drobnych kamieni granitowych, pod którym znajdował się fragment drutu brązowego (nie odnaleziono). Wewnątrz skrzyni znaleziono jedynie fragmenty ceramiki. Materiał ceramiczny przemieszany został z ułamkami pochodzącymi z obiektu oznaczonego jako *grób 13*, odkrytego w 1948 roku (por. obiekt 122).

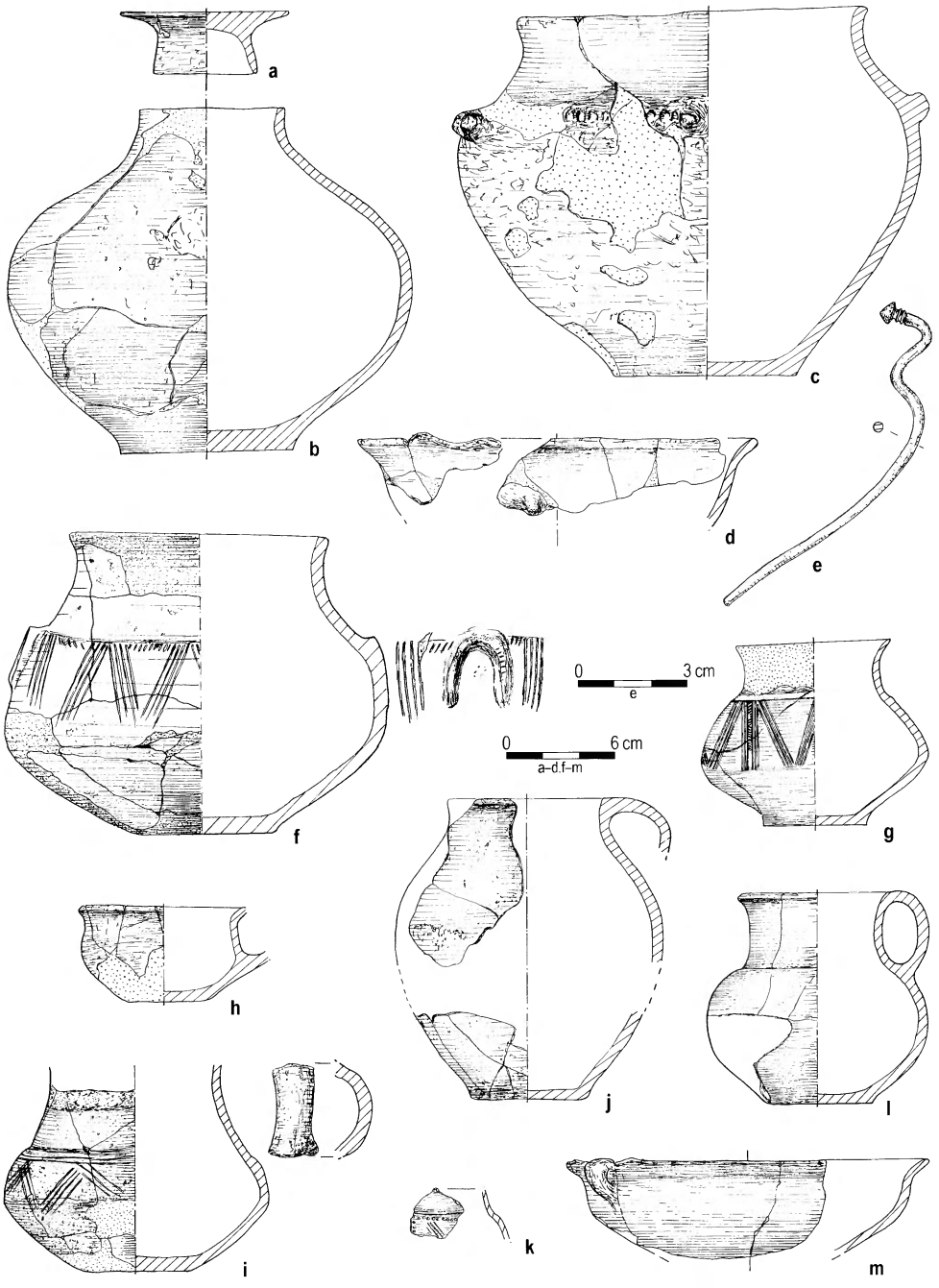

Ryc. 8. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 17 (a.b), obiektu 18 (c–e), obiektu 19 (l.m), obiektu 21 (j), obiektu 23 (h.i), obiektu 24 (f.g) i obiektu 27 (k). Rys. G. Nowakowska (a–e.g–m) i W. Krajewski (f)

Fig. 8. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 17 (a.b), feature 18 (c–e), feature 19 (l.m), feature 21 (j), feature 23 (h.i), feature 24 (f.g), feature 27 (k). G. Nowakowska (a–e.g–m) and W. Krajewski (f) del.

Obiekt 14 (14/47). Grób zniszczony. Pod warstwą humusu odsłonięto skupisko ułamków ceramiki oraz niewielką ilość przepalonych kości. **1.** 14 ułamków, w tym wysokiej szyjki o lekko rozchylonej krawędzi. Pow. gładzone, zewn. szarobrązowa, wewn. ciemnoszara. Średn. wylewu ok. 14–16 cm. **2.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości.

Obiekt 15 (15/47). Grób w obudowie kamiennej. Nakryty brukiem. Posadowiony na głęb. ok. 73 cm od pow. ziemi. Skrzynia o wym. 38×35 cm, wykonana z płaskich kamieni granitowych. Wewnątrz popielnica podparta drobnymi kamieniami, ustawiona na płaskim kamieniu przykrywającym dno grobu. Kości nie odnaleziono. **1.** Popielnica. Naczynie dwustożkowate z zaokrąglonym załomem brzuśca, krótką, cylindryczną szyjką i lekko wyodrębnionym dnem. Pow. zewn. brązowa, poniżej załomu brzuśca wyrównana, wyżej wygładzona, wewn. szarobrunatna, gładzona. Wys. 18,5 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 23,5 cm, wylewu 16 cm (Ryc. 7g).

Obiekt 16 (16/47). Grób w obudowie kamiennej. Posadowiony na głęb. ok. 78 cm od pow. ziemi. Obudowa o wym. 50×26 cm, wykonana z płaskich kamieni. Dno grobu wyłożone płaskim kamieniem, na którym spoczywały nieliczne przepalone kości. **1.** Nieliczne, drobne przepalone kości.

Obiekt 17 (17/47). Grób w obudowie kamiennej. Odsłonięty na głęb. 24 cm od pow. ziemi. Nieregularna skrzynia złożona z płaskich kamieni granitowych o wys. ok. 34 cm. Wewnątrz zgnieciona popielnica nakryta pokrywą. Wokół przepalone kości – częściowo rozsypana zawartość uszkodzonej popielnicy. **1.** Popielnica. Naczynie baniaste z silnie wydętym brzuścem, wyodrębnionym dnem i krótką, wąską szyjką. Pow. gładzone, zewn. brunatna, plamista, wewn. szarobrązowa. Wys. 18–18,5 cm; średn.: dna 9,5 cm, brzuśca 22 cm,

wylewu 8 cm (Ryc. 8b). **2.** Pokrywka płaska, wpuszczana, z wysoką, lekko stożkowatą zakładką. Pow. gładzone, brązowe z ciemniejszymi plamami. Wys. 3,3 cm; średn. 9 cm; średn. zakładki 5,7 cm (Ryc. 8a). **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 1 8 (18/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 31×35 cm i wys. 35 cm. Posadowiony na głęb. ok. 75 cm od pow. ziemi. Skrzynia zbudowana z płaskich kamieni. Wewnątrz silnie uszkodzona popielnica nakryta misą odwróconą do góry dnem. W popielnicy znaczna ilość przepalonych kości, wśród nich szpila brązowa leżąca poziomo ok. 7 cm poniżej krawędzi naczynia. **1.** Popielnica. Naczynie wazowate, baniaste, z wydzieloną szyjką podkreśloną pasmem dołków stempelkowych, przedzielonych czterema parami wydatnych, cylindrycznych guzków (1 utrącony). Dno lekko wyodrębnione. Pow. zewn. brązowa, na szyjce gładzona, niżej chropowacona, wewn. szarobrązowa, gładzona. Wys. 19,5–20,5 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 25 cm, wylewu ok. 19 cm (Ryc. 8c). **2.** Fragmenty górnej części misy z wgięciem pod krawędzią. Na krawędzi zachowany jeden występ i ślad po drugim. Poniżej największej wydętości brzuśca para guzków – zachowany jeden i część nasady drugiego. Pow. silnie wygładzone, zewn. brązowa, wewn. szara. Wys. zach. 4,2 cm; średn.: brzuśca 18,5 cm, wylewu 22 cm (Ryc. 8d). **3.** Szpila z łabędzią szyjką i stożkowatą główką z pręta brązowego o przekroju okrągłym. Koniec ułamany. Pod główką 2 żeberka. Dł. 9,5 cm; średn. pręta 0,2–0,3 cm (Ryc. 8e). **4.** Przepalone kości.

O b i e k t 1 9 (Grób jamowy 19/47). Jama. W planie owalny zarys o wym. 35×30 cm. Nieckowate wypełnisko o głęb. ok. 20 cm stanowiła czarna ziemia z popiołem zawierająca fragmenty naczyń. Na dnie jamy kawałki przepalonego granitu i ułamek placka glinianego. Brak kości. **1.** Fragmenty dzbanka (rekonstruowanego rysunkowo) z baniastym brzuścem i silnie wydzieloną szyjką z rozchyloną krawędzią. Pow. brunatno-brązowe, plamiste, dobrze wygładzone. Dno lekko wyodrębnione. Wys. 11,5 cm; średn.: dna 6 cm, brzuśca 12 cm, wylewu 8,5 cm (Ryc. 8l). **2.** Fragment górnej części misy z podciętym i rozchylonym wylewem. Zachowane niewielkie uszko. Po jego obu stronach wyciągnięte z krawędzi pojedyncze występy. Pow. brązowoceglaste, gładzone, zewn. miejscami zniszczona, ze śladami przepalenia. Średn. wylewu ok. 20 cm (Ryc. 8m). **3.** Niewielki ułamek placka o pow. brązowych. **4.** Kilkadziesiąt drobnych, niecharakterystycznych ułamków ceramiki.

O b i e k t 2 0 (20/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowały się 3 kamienie ze ścian bocznych, 1 płaski kamień z dna grobu oraz pojedyncze, drobne ułamki ceramiki i przepalonych kości. Kości nie odnaleziono. **1.** Kilkanaście drobnych, niecharakterystycznych fragmentów ceramiki.

O b i e k t 2 1 (21/47). Grób jamowy (?). Zarys jamy o wym. 80×62 cm pojawił się na głęb. 24 cm od pow. ziemi. Miąższość od 5 do 15 cm. Dno wyłożone kamieniami różnej wielkości. Na nich fragment dolnej części naczynia. W czarnej, tłustej ziemi wypełniska ułamki ceramiki i nieliczne przepalone kości. **1.** Fragmenty rekonstruowanego rysunkowo naczynia z baniastym brzuścem, krótką szyjką i zachowanym jednym uchem (prawdopodobnie były dwa). Dno lekko wyodrębnione. Pow. czerwonawobrązowe, gładzone, zniszczone. Wys. ok. 16,5 cm; średn.: dna 7 cm, brzuśca ok. 14,5 cm, wylewu 9 cm (Ryc. 8j). **2.** Fragment dna i ok. 50 ułamków naczynia baniastego o pow. gładzonych, zewn. brązowoszarej, wewn. szarej. Średn. dna ok. 10 cm. **3.** Dno naczynia o pow. szarobrunatnych, gładzonych, zewn. szorstkiej. Średn. ok. 10 cm. **4.** Kilka sztuk przepalonych kości z wtórną metryczką.

O b i e k t 2 2 (22/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowały się 3 kamienie z obstawy i ułamki ceramiki oraz kości leżące w przemieszanej ziemi. **1.** Popielnica? Ok. 20 fragmentów przydennej i środkowej partii baniastego naczynia, zapewne bez wydzielonej szyjki. Na największej wydętości brzuśca dookolne pasmo ornamentu paznokciowego. Dno wyraźnie wyodrębnione. Pow. zewn. szarobrunatna, do połowy brzuśca chropowacona, wyżej gładzona, wewn. czarna, gładzona. Średn. dna ok. 11 cm. **2.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości.

O b i e k t 2 3 (23/47). Grób w obudowie kamiennej. Odsłonięty na głęb. ok. 33 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. 50 cm. Zbudowany z małych, płaskich kamieni, przykryty brukiem z drobnych otoczaków. Zawierał popielnicę z niewielką ilością przepalonych kości i naczyńko z uchem. **1.** Popielnica? Rekonstruowany rysunkowo dzban z utrąconym uchem (niezachowane ślady mocowania). Obie pow. szarobrązowe, gładzone. Ornament płytkich, dookolnych rytych linii u nasady szyjki i zwisających grup ukośnych żłobków. Wys. zach. 11,5 cm; średn.: dna 6 cm, brzuśca 14,5 cm (Ryc. 8i). **2.** Naczyńko miniaturowe – kubek z utrąconym uchem. Krawędź wywinięta na zewnątrz. Pow. brązowe, gładzone. Wys. 5 cm; średn.: dna ok. 4,5 cm, wylewu ok. 9 cm (Ryc. 8h). **3.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości z wtórną metryczką bez daty i podpisu.

O b i e k t 2 4 (24/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy. Odkryty na głęb. 48 cm od pow. ziemi. Skrzynia zbudowana w kształcie trapezu o wym. 50×46 cm z czterech płyt granitowych, wzmocniona od zewnątrz otoczakami, przykryta płytą o wym. 60×45 cm. Na dnie płyta kamienna. Wewnątrz grobu popielnica zawierająca nieliczne przepalone kości oraz niewielkie naczyńko wypełnione czarną, silnie przepaloną ziemią z kilkoma ułamkami kości (resztki stosu?). **1.** Popielnica. Naczynie wazowate o zaokrąglonym brzuścu i dość wysokiej szyjce z rozchylonym wylewem. Dno lekko wyodrębnione. Szyjka oddzielona od brzuśca uskokiem. Poniżej jej nasady dookolne pasmo ukośnych nacięć, przerywane grupami poczwórnych ukośnych żłobków. Pod szyjką 2 elementy plastyczne kształtu podkowiastego, rozmieszczone symetrycznie pomiędzy dwiema grupami poczwórnych, pionowych żłobków. Pow. wygładzone, zewn. brązowa, wewn. brązowoczarna. Wys. 16,5–17,2 cm; średn.: dna 8,4 cm, brzuśca 22 cm, wylewu 14–15 cm (Ryc. 8f). **2.** Naczynie wazowate z wyodrębnionym dnem i wysoką szyjką z rozchylonym wylewem – prawdopodobnie dzbanek ze zniszczonym uchem. Szyjka oddzielona od brzuśca wyraźnym uskokiem. Ornament w postaci odchodzących od nasady szyjki sześciu grup pionowych i ukośnych żłobków (potrójnych lub poczwórnych). Pomiędzy dwiema parami pionowych żłobków poziome i ukośne kreseczki. Obie pow. brązowobrunatne, wygładzone. Wys. 10 cm; średn.: dna 5,6 cm, brzuśca 12,5 cm, wylewu 8,5 cm (Ryc. 8g). **3.** Nieliczne, przepalone kości, zapewne z popielnicy.

O b i e k t 2 5 (25/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Kamienie tworzące ściany skrzyni o wym. 100×110 cm odsłonięto na głęb. 40 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. 70 cm. Zachował się jeden kamień z bruku wyściełającego dno i dwa płaskie kamienie nakrywające grób. Liczne skorupy w obrębie obudowy i poza nią. Kości brak. **1.** Popielnica. Naczynie rekonstruowane rysunkowo, dwustożkowate z nisko osadzonym brzuścem i silnie wyodrębnionym dnem. Obie pow. dobrze wygładzone, zewn. brązowa, wewn. czarna. Wys. 26 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca ok. 30 cm, wylewu ok. 21 cm (Ryc. 9a). **2.** 4 fragmenty naczynia, zapewne misy o podciętym i rozchylonym wylewie. Pow. brązowe, dobrze wygładzone.

O b i e k t 2 6 (26/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Odsłonięty na głęb. 25 cm od pow. ziemi. Nieregularna obstawa o wym. 80×65 cm składała się z płaskich kamieni granitowych i otoczaków z jasnego piaskowca. Dno grobu na głęb. 75 cm od pow. ziemi. Brak naczyń – wydobyte prawdopodobnie współcześnie; szczątki kostne wsypane do grobu. **1.** Niewielka ilość silnie przepalonych kości.

O b i e k t 2 7 (27/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Na głęb. ok. 30 cm od pow. ziemi odsłonięto resztki bruku nakrywającego grób, a na głęb. 84 cm płytę kamienną stanowiącą dno grobu; na niej ułamki ceramiki i rozrzucone przepalone kości. **1.** Ok. 35 fragmentów średniościennego naczynia o baniastym brzuścu, zapewne popielnicy. Pow. gładzone, zewn. jasnobrązowa, wewn. szara.

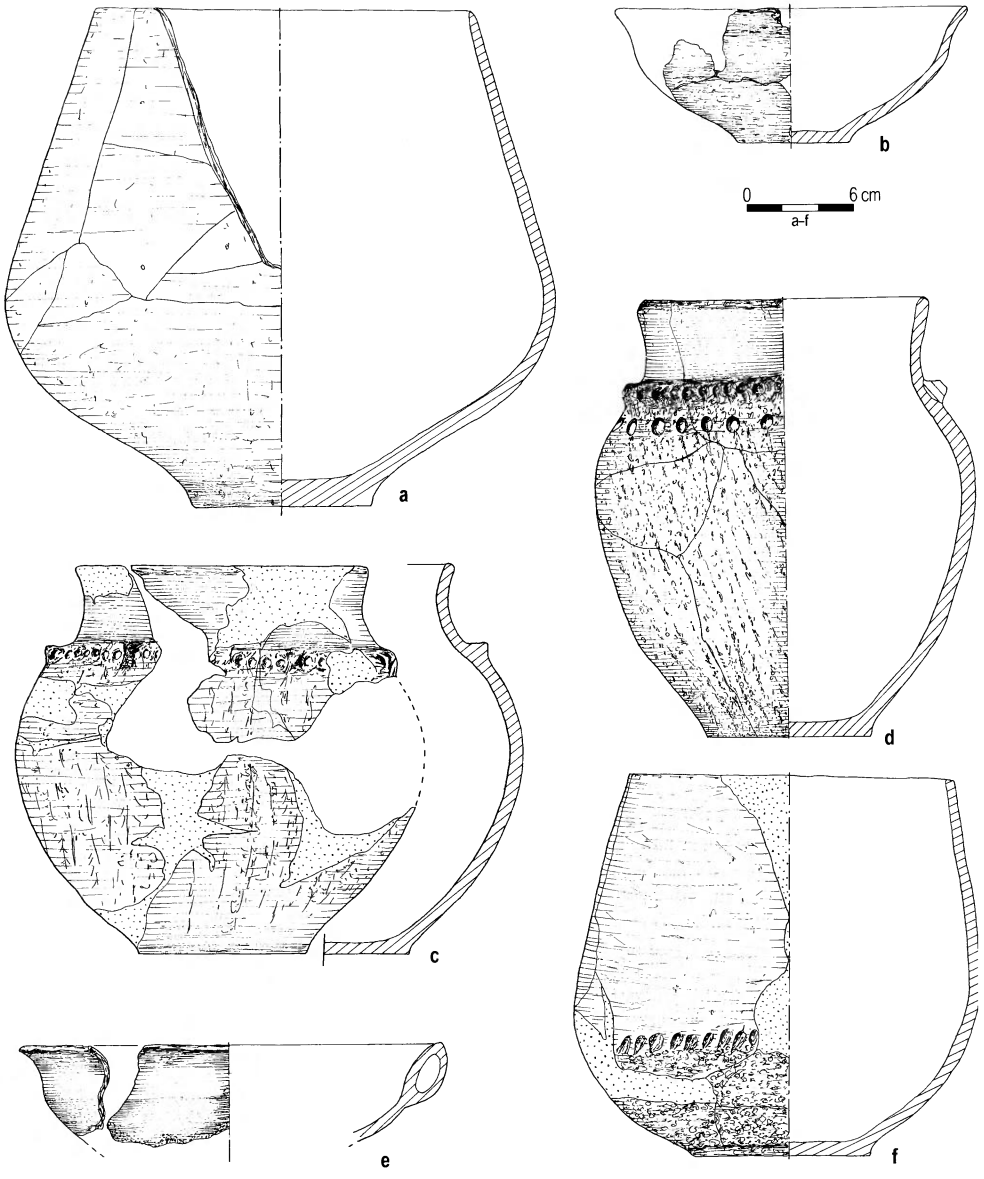

Ryc. 9. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 25 (a), obiektu 28 (b.c), obiektu 29 (d) i obiektu 30 (e.f). Rys. G. Nowakowska
Fig. 9. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 25 (a), feature 28 (b.c), and feature 29 (d), feature 30 (e.f). G. Nowakowska del.

2. Ułamek niewielkiego naczyńka z wydzieloną szyjką, zdobionego ornamentem rytym i kłutym (Ryc. 8k). **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 28 (28/47). Grób w obudowie kamiennej. Bruk o wym. 68×52 cm, złożony z kamieni polnych, odsłonięto na głęb. 38 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. 69 cm, wyłożone otoczakami. W grobie popielnica z kośćmi niczym nie przykryta, otwór naczynia na wysokości szyjki zalepiony gliną. **1.** Popielnica. Fragmenty rekonstruowanego rysunkowo naczynia wazowatego o baniastym brzuścu, z wydzieloną szyjką podkreśloną listwą zdobioną głębokimi dołkami stempelkowymi i ośmioma (4 zachowane) niewielkimi guzkami. Dno lekko wyodrębnione. Pow. brunatne, plamiste, zewn. na szyjce gładzona, poniżej chropowacona. Wys. ok. 20 cm; średn.: dna 9 cm, brzuśca ok. 22 cm, wylewu ok. 16 cm (Ryc. 9c). **2.** Fragmenty misy z wgięciem pod krawędzią i wydzielonym dnem. Na jednym z fragmentów zachowany otwór o średn. ok. 1,3 cm, wybity przy dnie w wypalonym naczyniu. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. brunatna. Wys. ok. 7 cm; średn.: dna ok. 6,5 cm, wylewu ok. 20 cm. Wśród ułamków znajduje się fragment uszka – być może pochodzący od tego naczynia (Ryc. 9b). **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Ryc. 10. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 29
Fig. 10. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 29

Obiekt 29 (29/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy (Ryc. 10). Bruk kamienny z drobnych, płaskich otoczaków odsłonięto na głęb. 32 cm od pow. ziemi. Skrzynia o wym. 45×36 cm

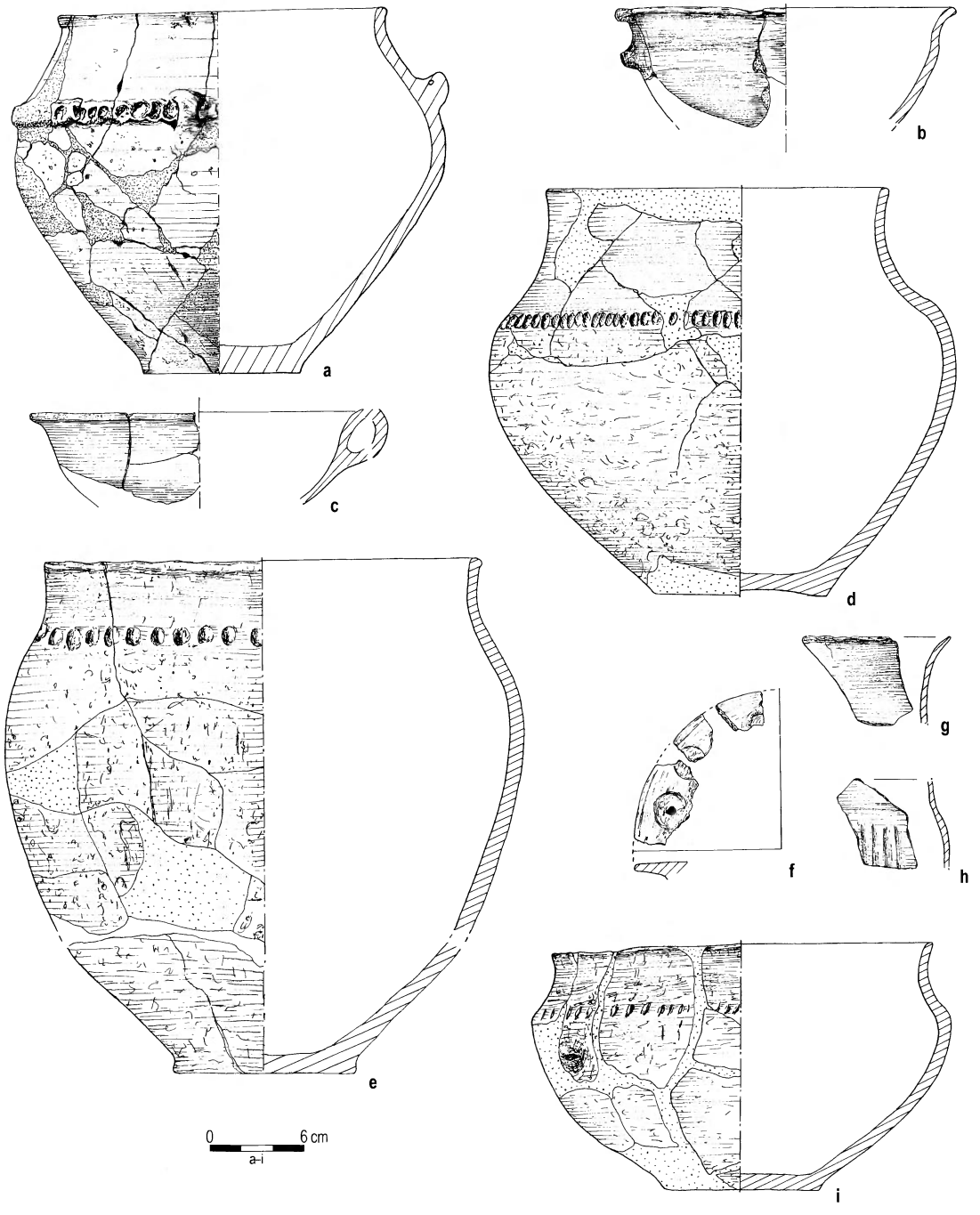

Ryc. 11. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 32 (d.f), obiektu 34 (e), obiektu 35 (a.b) i obiektu 37 (c.g–i). Rys. G. Nowakowska (b–i) i W. Krajewski (a)

Fig. 11. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 32 (d.f), feature 34 (e), feature 35 (a.b), feature 37 (c.g–i). G. Nowakowska (b–i) and W. Krajewski (a) del.

z pięciu płaskich kamieni umocnionych obustronnie otoczakami. Na głęb. 62 cm płyta kamienna stanowiąca dno grobu. Na niej popielnica z przepalonymi kośćmi, nakryta misą odwróconą do góry dnem. W popielnicy, na kościach, fragment miseczki. **1.** Popielnica. Naczynie o pow. zewn. brązowej z chropowaconym brzuścem i dobrze wygładzoną szyjką. U jej nasady nalepiona listwa zdobiona czterema wydatnymi guzkami i odciskami stempelka. Poniżej pasmo dołków stempelkowych. Pow. wewn. ciemnoszara, silnie wygładzona. Dno lekko wyodrębnione. Wys. 23 cm; średn.: dna 8–8,5 cm, brzuśca 21 cm, wylewu 16,5 cm (Ryc. 9d). **2.** Kilka fragmentów misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe, dobrze wygładzone. Średn.: dna ok. 7 cm, wylewu ok. 23 cm. **3.** Fragment górnej części misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe, gładzone. **4.** Znaczna ilość przepalonych kości w dwóch porcjach.

Obiekt 30 (30/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 32×41 cm, złożonej z płaskich kamieni granitowych. Odkryty na głęb. 25 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. 76 cm. Wewnątrz popielnica z przepalonymi kośćmi nakryta uszkodzoną misą. **1.** Popielnica. Naczynie dwustożkowate o zaokrąglonym brzuścu i wydzielonym dnie. Nieco poniżej największej wydętości brzuśca ornament owalnych dołków stempelkowych. Pow. zewn. brązowa, górą gładzona, poniżej dołków chropowacona, wewn. brunatnoczarna, gładzona. Wys. 19,5–20 cm; średn.: dna 11 cm, brzuśca 22,5 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 9f). **2.** Fragmenty misy z uszkiem. Krawędź wychylona na zewnątrz. Pow. gładzone, zewn. brązowa z ciemnymi plamami, wewn. czarna. Wys. zach. ok. 5,5 cm; średn.: brzuśca ok. 21 cm, wylewu ok. 24 cm (Ryc. 9e). **3.** Znaczna ilość przepalonych kości w dwóch porcjach.

Ryc. 12. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 33
Fig. 12. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 33

Ryc. 13. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 35
Fig. 13. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 35

Obiekt 31 (31/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy. Wyrabowany. Odsłonięty na głęb. 35 cm od pow. ziemi. Skrzynia regularna o wym. 60×35 cm. Wewnątrz zachowało się jedynie kilkanaście drobnych, niecharakterystycznych ułamków z kilku różnych, gładzonych naczyń.

Obiekt 32 (32/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 35×42 cm, złożonej z płaskich, niewielkich kamieni granitowych. Posadowiony na głęb. 78 cm od pow. ziemi. Dno wybrukowane otoczakami. Popielnica częściowo zgnieciona. **1.** Popielnica. Naczynie wazowate z szyjką oddzieloną od brzuśca niewielkim uskokiem i podkreśloną pasmem dołków paznokciowych. Dno lekko wklęsłe. Pow. zewn. brązowa, na szyjce wygładzona, niżej wyrównana, szorstka. Pow. wewn. czarna, gładzona. Wys. 24 cm; średn.: dna 10,5–11 cm, brzuśca 25 cm, wylewu 21,5 cm (Ryc. 11d). **2.** 3 niewielkie, przykrawędne ułamki płaskiej pokrywy z zakładką. Na pow. zachowane odciski trzech płaskich, kolistych przedmiotów o średn. 2–2,2 cm z kolcem w centrum. Średn. pokrywy ok. 18–19 cm. (Ryc. 11f). **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 33 (33/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 120× ×82 cm, uszkodzony (Ryc. 12). Odsłonięty na głęb. 34 cm od pow. ziemi. Zbudowany z płaskich kamieni granitowych i piaskowca, umocnionych od zewnątrz i od wewnątrz kamieniami polnymi. Dno grobu na głęb. 80 cm od pow. ziemi, wyłożone otoczakami. Wewnątrz grobu resztki popielnicy (nie odnaleziono), pokrywy i kości. **1.** 5 ułamków płaskiej, wpuszczanej pokrywy o pow. szarobrązowej i średn. ok. 17–18 cm. **2.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 34 (34/47). Grób kloszowy, uszkodzony. Przydenną, zniszczoną część klosza obsypanego resztkami stosu odsłonięto na głęb. 36 cm od pow. ziemi. Pod kloszem silnie zniszczona popielnica z przepalonymi kośćmi, ustawiona na głęb. 62 cm od pow. ziemi w jamce wypełnionej popiołem. Krawędź klosza, obstawiona nieregularnym wieńcem z kamieni, umieszczona 5 cm powyżej dna popielnicy. Przestrzeń pomiędzy kloszem a popielnicą wypełniona resztkami stosu. **1.** Klosz. Górna część oraz dno grubościennego, chropowaconego naczynia z gładzoną szyjką, podkreśloną pasmem dużych, płytkich dołków stempelkowych. Krawędź pogrubiona, nierówna. Pow. zewn. czerwonawobrunatna z widocznymi pionowymi ciągami palcowymi, wewn. w górnej części brązowa, w dolnej czarna. Dno wyodrębnione. Wys. ok. 30 cm; średn.: dna ok. 11 cm, brzuśca 32,5 cm, wylewu 27,5 cm (Ryc. 11e). **2.** Popielnica. Fragmenty naczynia o prawdopodobnie dwustożkowatym, łagodnie zaokrąglonym załomie brzuśca. Pow. zewn. brązowa, dołem chropowacona, górą gładzona, wewn. szarobrunatna, gładzona. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości w dwóch porcjach.

Obiekt 35 (35/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy (Ryc. 13). Odsłonięty na głęb. 45 cm od pow. ziemi. Zbudowany z sześciu płaskich płyt piaskowca – cztery tworzyły ściany regularnej skrzynki o wym. 45×42 cm, jedna dno i jedna nakrycie grobu. Boki umocnione kamieniami polnymi. Wys. obudowy 35 cm. Wewnątrz popielnica zawierająca przepalone kości. Misa nakrywająca popielnicę, odwrócona do góry dnem, częściowo zsunięta z wylewu popielnicy. **1.** Popielnica. Naczynie wazowate, baniaste z wyodrębnionym dnem. Gładzona szyjka z rozchyloną krawędzią, oddzielona od chropowaconego brzuśca listwą zdobioną dołkami stempelkowymi. Na listwę nalepione 3 (dwa zachowane) poziomo przekłute guzki. Pow. zewn. brązowa, wewn. szarobrązowa, gładzona. Wys. 22,5 cm; średn.: dna 10,5 cm, brzuśca 28,3 cm, wylewu 21–21,5 cm (Ryc. 11a). **2.** Fragmenty misy z wgięciem pod krawędzią i utrąconym uchem. Pow. brązowoszare, silnie wygładzone. Wys. zach. ok. 1,5 cm; średn.: brzuśca ok. 19,5 cm, wylewu ok. 21 cm (Ryc. 11b). **3.** Przepalone kości.

Obiekt 36 (36/47). Grób kloszowy, uszkodzony przez korzenie żarnowca. Odsłonięty na głęb. 30 cm od pow. ziemi. Wylew klosza posadowionego na głęb. 58 cm obłożony kamieniami. Pod kloszem popielnica z przepalonymi kośćmi, w jej otwór włożona misa odwrócona do góry dnem. **1.** Klosz. Fragmenty górnej części naczynia baniastego z krótką szyjką i rozchylonym wylewem. Poniżej szyjki 3 pary (zachowane dwie) wydatnych guzków. Pow. zewn. ceglasto-brunatna, lekko chropowacona, wewn. brunatna, gładzona. Średn. wylewu 35 cm (Ryc. 14a). W kartotece P.K. znajduje się jeszcze rysunek dna z fragmentem ścianki. Średn. dna ok. 15 cm. **2.** Popielnica. Dno i kilkadziesiąt drobnych ułamków naczynia o pow. czerwonawobrązowych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej. Średn. dna 9 cm. Z opisu w kartotece P.K. wynika, że były również ułamki z nalepianą listwą zdobioną ornamentem paznokciowym i niewielkimi guzkami. **3.** Misa. Kilkanaście fragmentów naczynia z wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe, gładzone. Średn. wylewu ok. 18 cm (Ryc. 14b). **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 37 (37/47). Grób jamowy (?). Zarys owalnej jamy o wym. 40×25 cm ukazał się na głęb. 30 cm od pow. ziemi. Dno wyłożone pokruszonymi kamieniami granitowymi. Wypełnisko o miąższości ok. 30 cm stanowiła warstwa kości przemieszanych z popiołem oraz ciemna, przepalona ziemia z bezładnie rozrzuconymi ułamkami ceramiki. **1.** Rekonstruowane rysunkowo naczynie wazowate o proporcjach głębokiej misy, z szyjką oddzieloną od brzuśca pasmem dołków paznokciowych. Nieco poniżej największej wydętości brzuśca zachowany 1 guzek z poziomym wgłębieniem. Dno lekko wyodrębnione.

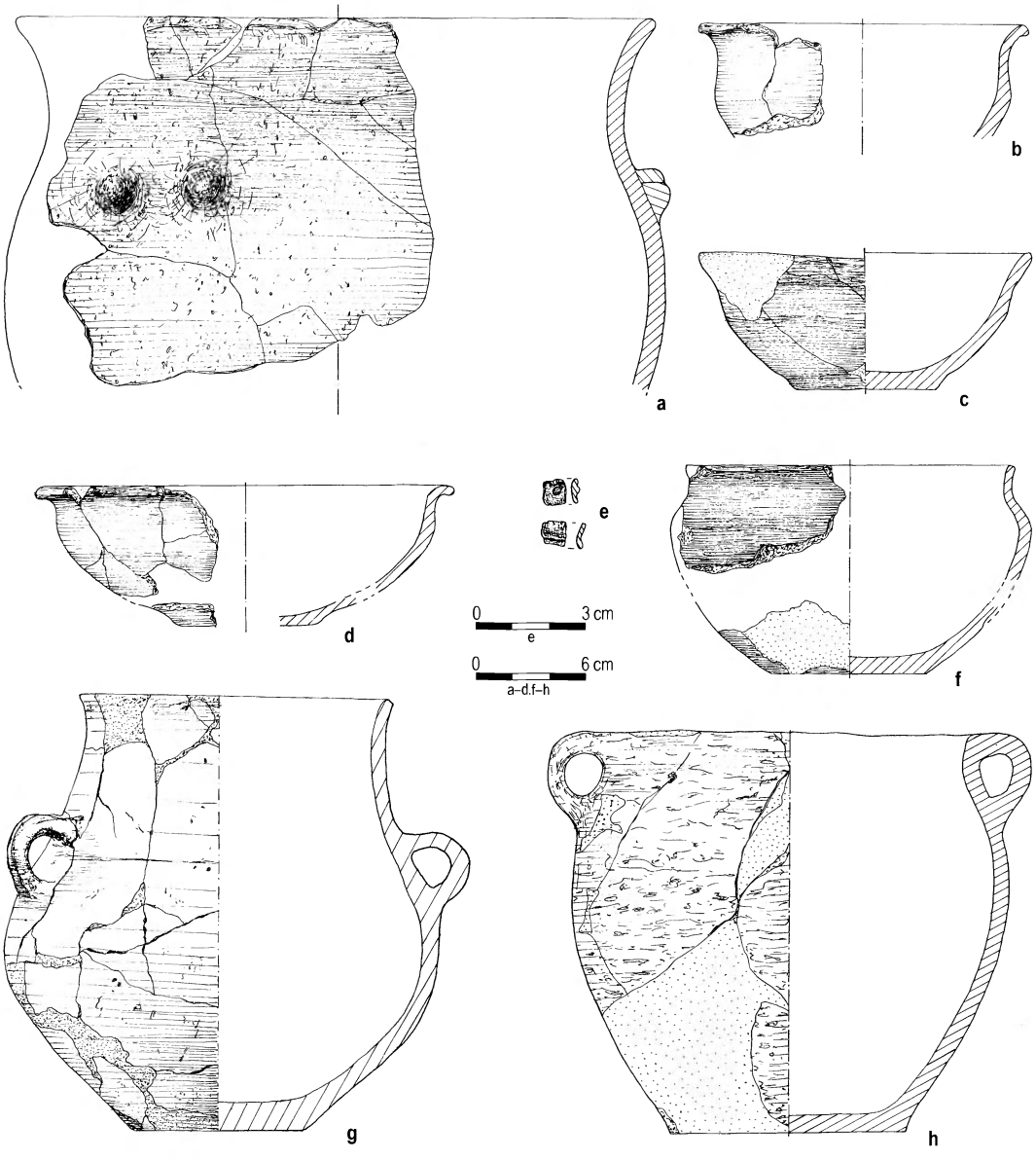

Ryc. 14. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 36 (a.b), obiektu 38 (h), obiektu 39 (d.e), obiektu 40 (f) i obiektu 41 (c.g). Rys. G. Nowakowska (a–f.h) i W. Krajewski (g)

Fig. 14. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 36 (a.b), feature 38 (h), feature 39 (d.e), feature 40 (f), and feature 41 (c.g). G. Nowakowska (a–f.h) and W. Krajewski (g)

Pow. pierwotnie brązowe, gładzone, obecnie zewn. częściowo przepalona, szarawa, szorstka. Wys. 14,5 cm; średn.: dna ok. 10 cm, brzuśca ok. 26,5 cm, wylewu ok. 24 cm (Ryc. 11i). **2.** Fragmenty misy z łagodnym wgięciem pod krawędzią i uszkiem. Pow. brązowe, gładzone, obecnie miejscami przepalone i złuszczone. Wys. ok. 7,5 cm; średn.: dna ok. 9 cm, wylewu ok. 20–21 cm (Ryc. 11c). **3.** Kilkanaście przepalonych i częściowo zdeformowanych fragmentów cienkościennego naczynia, zapewne dzbanka z wysoką szyjką i brzuścem zdobionym grupami szerokich, płytkich, pionowych żłobków. Pow. brązowe z brunatnymi i czarnymi plamami, gładzone (zewn. wyświecona), obecnie miejscami szorstkie. Średn.: dna ok. 7 cm, wylewu ok. 10 cm (Ryc. 11g.h). **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 38 (38/47). Grób kloszowy. Odsłonięty na głęb. ok. 30 cm od pow. ziemi. Zgnieciony klosz, na wysokości brzuśca obsypany popiołem, nakrywał fragmentarycznie zachowane naczynie zawierające drobne kostki (nie odnaleziono) i resztki stosu. **1.** Klosz. Dno i fragmenty brzuśca dużego, grubościennego naczynia o pow. zewn. brązowej, silnie chropowaconej masą z obfitą domieszką gruboziarnistego tłucznia. Pow. wewn. szara, gładzona. Średn. dna 17–18 cm. **2.** Popielnica. Naczynie baniaste bez szyjki, z dwoma symetrycznie rozmieszczonymi uchami umieszczonymi pod krawędzią. Dno lekko wyodrębnione. Pow. szarobrązowe, zewn. chropowacona, wewn. gładzona. Wys. 21,5 cm; średn.: dna 12,5 cm, brzuśca 23 cm, wylewu 19,5 cm (Ryc. 14h).

Obiekt 39 (39/47). Grób jamowy (?). Jama o wym. 50×40 cm i głęb. ok. 20 cm, odsłonięta na głęb. ok. 30 cm od pow. ziemi, wyłożona znaczną ilością drobno potłuczonego granitu. Zawierała liczne kawałki węgla drzewnego, ułamki ceramiki, słabo przepalone kości (nie odnaleziono) oraz fragment blaszki brązowej i fragment drutu brązowego. W materiale z tego obiektu brak fragmentu drutu. Być może jest nim jeden z przedmiotów z nieoznaczonego zespołu. **1.** Fragmenty misy z silnie wywiniętą krawędzią. Pow. gładzone, ceglastobrązowe, pokryte czarną warstwą spalenizny. Wys. ok. 7,5 cm; średn.: dna ok. 8 cm, wylewu ok. 23 cm (Ryc. 14d). **2.** Kilkanaście drobnych ułamków ceramiki, w tym fragmenty silnie chropowaconego naczynia ze śladem ucha. Pow. zewn. brązowoceglasta, wewn. ciemnoszara. **3.** 2 drobne ułamki taśmy brązowej o szer. ok. 0,6 cm. Pow. porowata (Ryc. 14e).

O b i e k t 4 0 (40/47). Grób kloszowy? Zniszczony. Zachowały się rozrzucone skorupy, w tym dużego naczynia (klosza?) oraz nieco przepalonych kości. **1.** Duży fragment brzuśca naczynia grubościennego (klosza?) o pow. brunatnobrązowych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej. **2.** Fragmenty głębokiej misy z krótką szyjką. Pow. gładzone, zewn. brunatna, częściowo złuszczona, wewn. ciemnoszara. Wys. ok. 11,5 cm; średn.: dna 8,5 cm, brzuśca 19 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 14f). **3.** Kilka drobnych ułamków przepalonych kości.

Ryc. 15. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Obiekt 41
Fig. 15. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Feature 41

Ryc. 16. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Obiekt 42 przed zdjęciem obudowy kamiennej
Fig. 16. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Feature 42 before removing of the stone setting

Ryc. 17. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Obiekt 42 po zdjęciu obudowy kamiennej
Fig. 17. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Feature 42 after removing of the stone setting

O b i e k t 4 1 (41/47). Grób popielnicowy bez obudowy kamiennej (Ryc. 15). Popielnicę, stojącą w czystym piasku i zawierającą przepalone kości, odsłonięto na głęb. 40 cm od pow. ziemi. W wylew naczynia wstawiona była misa otworem ku górze. **1**. Popielnica. Naczynie gruszkowate z lejkowato rozchyloną szyjką. Na podkreślonym nieznacznym uskokiem przejściu szyjki w brzusiec 2 nieco niesymetrycznie rozmieszczone ucha. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. szaroczarna. Wys. 24,5 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 24,3 cm, wylewu 17,5–19 cm (Ryc. 14g). **2.** Misa z wgięciem pod krawędzią. Obie pow. brunatne, gładzone, nierówne, zewn. miejscami zniszczona. Dno wyodrębnione. Wys. 7–7,5 cm; średn.: dna 8 cm, wylewu 18 cm (Ryc.14c). **3.** Kilkadziesiąt drobnych ułamków nieokreślonego naczynia z szyjką. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. brunatna. **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 4 2 (42/47). Grób w obudowie kamiennej (Ryc. 16, 17). Bruk kamienny nakrywający grób odsłonięto na głęb. ok. 34 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. 72 cm. Obudowa w kształcie w przybliżeniu kolistym o średn. ok. 56–57 cm, utworzona z płaskich płyt piaskowca i otoczaków. Wewnątrz popielnica ustawiona na płaskim kamieniu, nakryta odwróconą misą. W popielnicy pomiędzy kośćmi szpila brązowa. **1.** Popielnica. Naczynie dwustożkowate, załom brzuśca zaokrąglony, zdobiony pasmem ornamentu paznokciowego. Pow. zewn. brązowa, plamista, powyżej załomu gładzona, niżej chropowacona. Pow. wewn. szara, gładzona. Wys. 22,5 cm; średn.: dna 9,5 cm, brzuśca 25 cm, wylewu 17,5 cm (Ryc. 18a). **2.** Misa z wgięciem pod krawędzią i z uchem. Pow. brązowobrunatne, plamiste, gładzone. Wys. 6,5 cm; średn.: dna 7,5 cm; wylewu 19 cm (Ryc. 18b). **3.** Szpila brązowa w 2 fragmentach z łabędzią szyjką i stożkowatą główką. Trzpień z pręta o przekroju okrągłym i owalnym (szyjka). Pod główką dookolny żłobek. Dł. (pomiędzy końcami fragmentów) 9,2 i 2,1 cm; średn. pręta ok. 0,3 cm (Ryc. 18d). **4.** Znaczna ilość silnie rozdrobnionych, przepalonych kości.

O b i e k t 4 3 (43/47). Grób w obudowie kamiennej. Odsłonięty na głęb. 42 cm od pow. ziemi. Dno i obramowanie grobu o wym. 60×43 cm złożone z długich, płaskich płyt piaskowca i dużej ilości kamieni polnych. Wewnątrz popielnica z przepalonymi kośćmi. **1.** Popielnica. Naczynie dwustożkowate o łagodnym załomie brzuśca i nieznacznie wyodrębnionym dnie. Pow. gładzone, zewn. brązowa z ciemniejszymi plamami, wewn. szaroczarna. Wys. 17,5–18,5 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 20 cm, wylewu 14,7 cm (Ryc. 18c). **2.** Niewielka ilość przepalonych kości z drugą metryczką – gr. 53.

O b i e k t 4 4 (44/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 60×45 cm . Odsłonięty na głęb. 40 cm od pow. ziemi. Zawierał 2 niewielkie naczyńka leżące na boku z otworami skierowanymi na NE. W większym naczyńku i wokół niego znajdowały się przepalone kości, w pobliżu mniejszego ułamki ceramiki. Dno grobu na głęb. 74 cm. **1.** Popielnica? Naczyńko baniaste, bez szyjki. Pow. brunatne, gładzone. Wys. 10,7 cm; średn.: dna 5 cm, brzuśca 11,5 cm, wylewu 5,3 cm (Ryc. 18e). **2.** Naczynie niesymetryczne, gruszkowate. Pow. jasnobrązowe, zewn. miejscami mocno złuszczona. Wys. 10,5–11 cm; średn.: dna 3,5 cm, brzuśca ok. 10,5 cm, wylewu 5 cm (Ryc. 18f). **3.** Fragment przydenny i ułamki naczynia o baniasto wydętym brzuścu. Obie pow. gładzone, zewn. szarobrązowa, wewn. szara. Średn.: dna ok. 6 cm, brzuśca ok. 15 cm. **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 4 5 (45/47). Grób w obudowie kamiennej, uszkodzony (Ryc. 19). Odsłonięty na głęb. 51 cm od pow. ziemi. Nakryty brukiem z kamieni polnych. Nieregularna obstawa o wym. 60×60 cm, złożona z dużych kamieni, z jednej strony płaskich. Dno na głęb. 70 cm, wyłożone grubymi głazami. Wnętrze grobu wyrabowane i częściowo

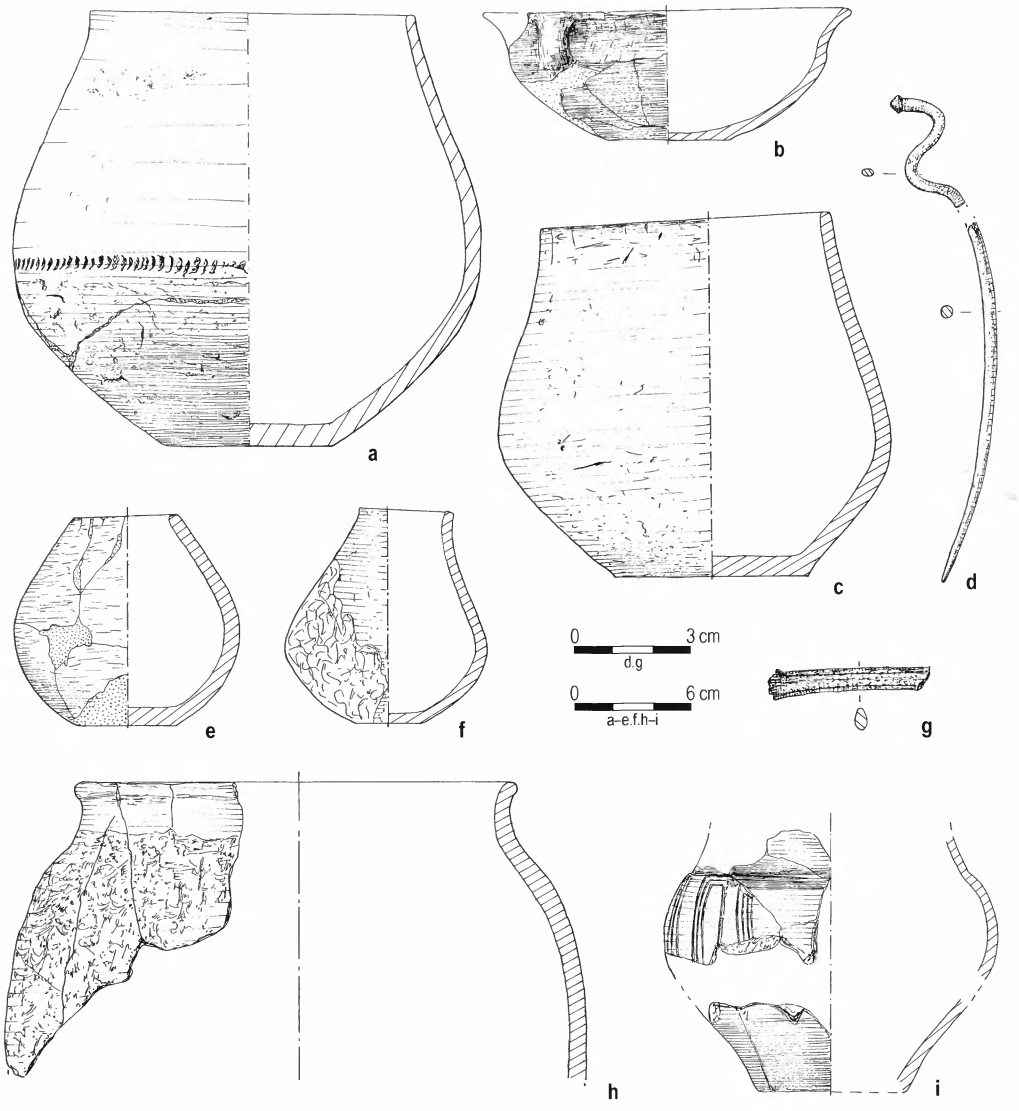

Ryc. 18. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 42 (a.b.d), obiektu 43 (c), obiektu 44 (e.f), obiektu 49 (h.i) i obiektu 51 (g). Rys. G. Nowakowska (b–i) i W. Krajewski (a)

Fig. 18. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 42 (a.b.d), feature 43 (c), feature 44 (e.f), feature 49 (h.i), and feature 51 (g). G. Nowakowska (b–i) and W. Krajewski (a) del.

zniszczone. Pozostały drobne fragmenty ceramiki i przepalone kości. **1.** Kilkadziesiąt ułamków naczynia wazowatego o pow. gładzonych, zewn. brązowej, wewn. czarnej, w tym 2 fragmenty dna o średn. ok. 9 cm i 2 fragmenty szyjki z łagodnie rozchylonym wylewem. **2.** 7 ułamków pokrywy płaskiej, wpuszczanej o pow. brązowych, gładzonych. Średn. ok. 17–18 cm; średn. zakładki ok. 12 cm. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 46 (46/47). Grób w obudowie kamiennej z płaskich kamieni granitowych, nakryty brukiem z kamieni polnych. Odsłonięty na głęb. 51 cm od pow. ziemi. Wewnątrz zniszczona popielnica. Dno grobu na głęb. ok. 70 cm. Kości nie odnaleziono. **1.** Fragmenty naczynia o prawdopodobnie dwustożkowatym brzuścu z zaokrąglonym załomem. Pow. gładzone, zewn. ceglastoszara, wewn. brązowoszara. **2.** Niewielki fragment wylewu misy z wgięciem pod krawędzią. Średn. wylewu ok. 18 cm.

Obiekt 47 (47/47). Grób w obudowie z nieregularnych kamieni. Całkowicie zniszczony. Zachowały się jedynie 4 ułamki przepalonych kości.

Obiekt 48 (48/47). Grób w obudowie kamiennej złożonej z nieregularnych kamieni, o wym. 60×50 cm. Odkryty na głęb. 60 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb.

Ryc. 19. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 45

Fig. 19. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 45

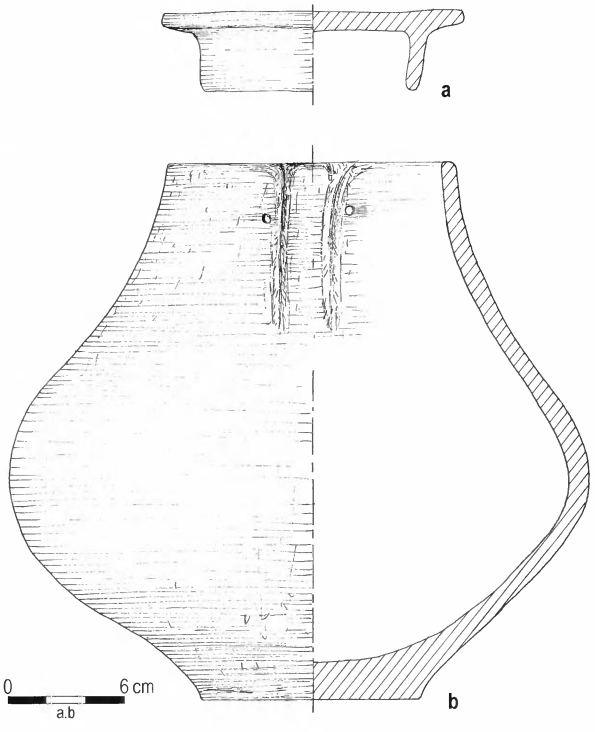

Ryc. 20. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 48 (a.b). Rys. G. Nowakowska

Fig. 20. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 48 (a.b). G. Nowakowska del.

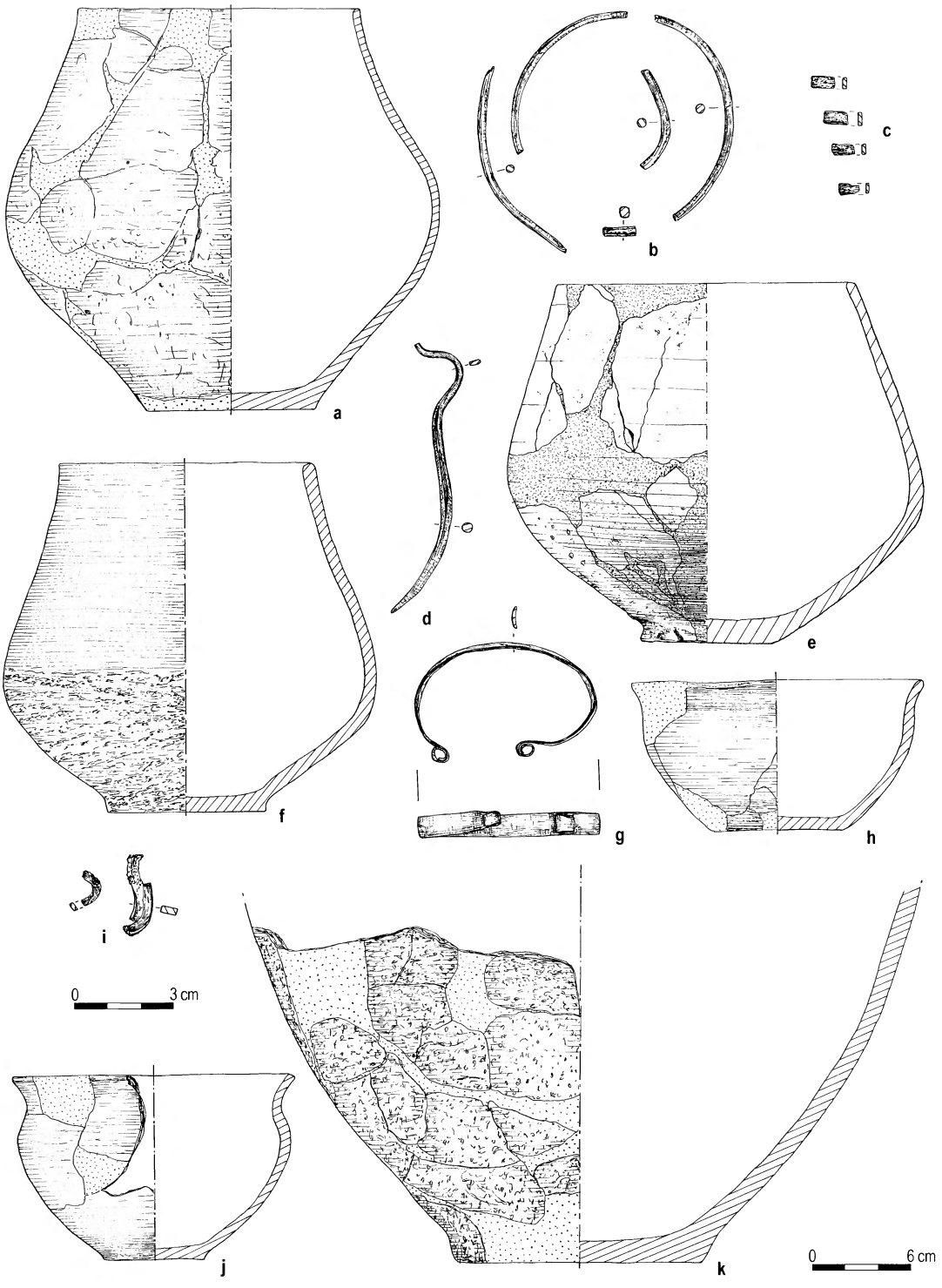

Ryc. 21. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 52 (a.b), obiektu 53 (c.e), obiektu 54 (j.k) i obiektu 55 (d.f–i). Rys. G. Nowakowska

Fig. 21. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 52 (a.b), feature 53 (c.e), feature 54 (j.k) and feature 55 (d.f–i). G. Nowakowska del.

98 cm. Przy jednej z zewnętrznych ścian ślady zaciemnienia i węgle drzewne. Wewnątrz popielnica z dwoma otworkami, bez nakrycia. Płaską pokrywę znaleziono prawdopodobnie poza obudową grobu. Kości z popielnicy nie odnaleziono. **1.** Popielnica. Naczynie baniaste, niesymetryczne, ze stożkowatą szyjką. Na szyjce para otworków – „oczek" rozdzielonych dwoma pionowymi żeberkami. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. brunatna. Wys. 27,5 cm; średn.: dna 11 cm, brzuśca ok. 32 cm, wylewu 14,5–16 cm (Ryc. 20b). **2.** Pokrywa płaska, wpuszczana, o pow. brązowych, gładzonych. Średn. ok. 15,5 cm; średn. zakładki ok. 12 cm; wys. 4 cm (Ryc. 20a). **3.** Kilkanaście drobnych, niecharakterystycznych ułamków kilku naczyń.

Obiekt 49 (49/47). Grób kloszowy. Fragmentarycznie zachowany klosz, obstawiony kamieniami sięgającymi do połowy brzuśca, nakrywał uszkodzoną popielnicę – dzbanek z uchem. Kości nie odnaleziono. **1.** Klosz. Kilkadziesiąt ułamków naczynia o chropowaconym brzuścu i krótkiej, gładzonej szyjce z wywiniętą krawędzią. Pow. zewn. brązowa, wewn. brunatna, gładzona. Średn. wylewu ok. 22–23 cm (Ryc. 18h). **2.** Popielnica. Fragmenty rekonstruowanego rysunkowo dzbanka (ucho nie zachowane) z baniastym brzuścem oddzielonym od szyjki uskokiem. Poniżej nasady szyjki ornament otwartych ku dołowi prostokątów złożonych z potrójnych i poczwórnych linii rytych. Pow. brązowe, gładzone. Średn.: dna ok. 8 cm, brzuśca ok. 17 cm (Ryc. 18i).

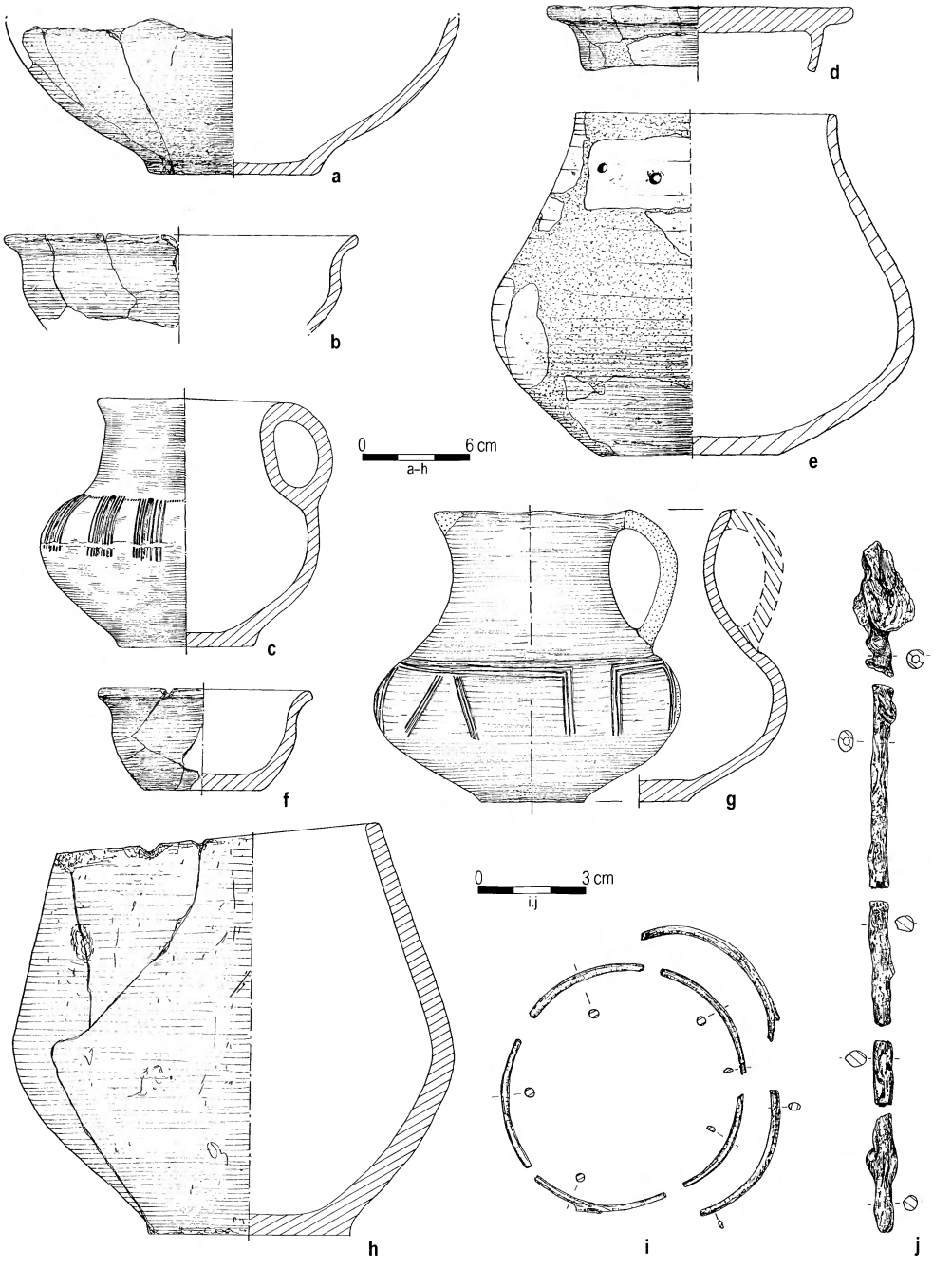

Ryc. 22. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 56 (f, g), obiektu 57 (a), obiektu 58 (b.c), obiektu 59 (d.e) i obiektu 60 (h–j). Rys. G. Nowakowska
Fig. 22. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 56 (f.g), feature 57 (a), feature 58 (b.c) and feature 59 (d.e) and feature 60 (h–j). G. Nowakowska del.

Obiekt 50 (50/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Dno grobu na głęb. 80 cm od pow. ziemi. Zachowały się jedynie ułamki skorup i kilka przepalonych kości (nie odnaleziono). **1.** Kilka ułamków naczynia w dolnej części słabo chropowaconego, w górnej gładzonego. Pow. zewn. brązowa, wewn. czarna, dobrze wygładzona.

Obiekt 51 (51/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 60×45 cm. Odkryty na głęb. 65 cm od pow. ziemi, posadowiony na głęb. 80 cm. Skrzynkę tworzyły bloki piaskowca i czerwonego granitu. Wewnątrz zniszczona popielnica nakryta płaską pokrywą oraz fragment przedmiotu brązowego. **1.** Popielnica. Kilkadziesiąt drobnych ułamków naczynia o zapewne baniastym brzuścu, pow. brązowych, gładzonych. **2.** 4 ułamki płaskiej, wpuszczanej pokrywy o pow. brązowych, gładzonych. Średn. ok. 18 cm. **3.** Fragment przedmiotu (bransolety?) z taśmy brązowej o przekroju soczewkowatym. Ślad ornamentu w postaci biegnących wzdłuż krawędzi wąskich rowków z regularnie rozmieszczonymi nakłuciami. Dł. 4,2 cm; szer. 0,6 cm (Ryc. 18g). **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 52 (52/47). Grób w obudowie kamiennej. Odsłonięty na głęb. 50 cm od pow. ziemi. Skrzynia o wym. 50×40 cm, z płaskich płyt granitowych od zewnątrz podpartych kamieniami polnymi. Wewnątrz popielnica z przepalonymi kośćmi, wśród których znajdowały się ułamki drutu brązowego. **1.** Popielnica. Naczynie dwustożkowate o łagodnym załomie brzuśca i lekko rozchylonym wylewie. Pow. gładzone, zewn. brązowa z ciemnymi plamami, wewn. brunatnoczarna. Wys. 23,5 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 25,5 cm, wylewu 16,5–17 cm (Ryc. 21a). **2.** 5 fragmentów zapewne bransolet(y) wielozwojowych z cienkiego drutu brązowego o przekroju okrągłym. Dł. (po łuku) 8 cm, 6,4 cm, 6,8 cm, 3,3 cm, 1 cm; średn. drutu 0,2–0,3 cm (Ryc. 21b). **3.** Przepalone kości w dwóch porcjach – w większej dopisana metryczka bez daty i odpisu.

Obiekt 53 (53/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 50×60 cm. Odsłonięty na głęb. 65 cm od pow. ziemi. Zbudowany z płaskich płyt czerwonego granitu obstawionych kamieniami polnymi. Dno grobu na głęb. 92 cm. Wewnątrz popielnica z przepalonymi kośćmi. Do inwentarza grobu należą prawdopodobnie ułamki brązów – nie wymienione w dzienniku badań. **1.** Popielnica. Naczynie asymetryczne, dwustożkowate, z częściowo wyodrębnionym dnem. Pow. miejscami zniszczone, zewn. brunatna, do połowy brzuśca chropowacona, wyżej gładzona, wewn. szaroczarna, gładzona. Wys. 22–23 cm; średn.: dna 8,5–9 cm, brzuśca 26 cm, wylewu 17,5–18,5 cm (Ryc. 21e). **2.** 4 drobne ułamki taśmy brązowej o przekroju prostokątnym. Pow. porowata. Szer. taśmy 0,3–0,4 cm (Ryc. 21c). **3.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości i druga, większa porcja z dodatkową metryczką – gr. 43.

Obiekt 54 (54/47). Grób popielnicowy. Odsłonięty na głęb. 35 cm od pow. ziemi. Misowata popielnica nakryta misą wstawioną wylewem ku górze, otoczona wieńcem o wym. 38×25 cm, utworzonym z małych, podłużnych (10×35 cm), płaskich kamieni granitowych. Kości nie odnotowano, nie odnaleziono. **1.** Popielnica. Wazowata, głęboka misa z silnie rozchylonym wylewem. Pow. mocno wygładzone, brązowe, zewn. z ciemniejszymi plamami. Dno lekko wyodrębnione i złuszczone. Wys. ok. 11 cm; średn.: dna ok. 6 cm, brzuśca ok. 16 cm, wylewu

ok. 17 cm (Ryc. 21j). **2.** Kilkadziesiąt ułamków misy, w tym fragmenty lekko wyodrębnionego dna z częścią ścianki oraz ułamek wylewu z wgięciem pod krawędzią. Pow. gładzone, zewn. szarobrązowa, wewn. ciemnoszara. Średn.: dna 7 cm, wylewu ok. 18 cm. **3.** Dolna część dużego naczynia z wyodrębnionym dnem. Obie pow. brązowe, wyrównane, z widocznymi ziarnami obfitej domieszki. Wys. zach. 21,5 cm; średn. dna 15 cm (Ryc. 21k).

Obiekt 55 (55/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 60×30 cm. Odsłonięty na głęb. ok. 40 cm od pow. ziemi, nakryty brukiem z polnych kamieni. Dno grobu na głęb. 80 cm. Wewnątrz popielnica z przepalonymi kośćmi, nakryta misą odwróconą do góry dnem. Wśród kości szpila i bransoleta brązowa. **1.** Popielnica. Doskonale zachowane naczynie dwustożkowate o łagodnie zaokrąglonym brzuścu. Pow. zewn. brunatna, poniżej załomu brzuśca chropowacona, wyżej gładzona, wewn. brunatnoczarna, gładzona. Wys. 21 cm; średn.: dna 9,8 cm, brzuśca 23 cm, wylewu 15,5 cm (Ryc. 21f). **2.** Fragmenty głębokiej misy z lekkim wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe z brunatnymi plamami, gładzone. Wys. 9 cm; średn.: dna 8 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 21h). **3.** Bransoletka z taśmy brązowej o przekroju prostokątnym. Końce zwężające się, zwinięte w uszka. Średn. bransoletki 3,0–5,5 cm; szer. taśmy 0,7 cm (Ryc. 21g). **4.** Szpila z łabędzią szyjką i odłamaną główką. Wykonana z pręta brązowego – w trzpieniu o przekroju okrągłym, w szyjce wyraźnie spłaszczonego. Dł. (pomiędzy końcami) 8,0 cm; średn. drutu maks. 0,3 cm (Ryc. 21d). **5.** 3 ułamki (2 stopione razem) taśmy brązowej o przekroju prostokątnym. Szer. 0,3 cm (Ryc. 21i). **6.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 56(56/47). Grób kloszowy, obstawiony kamieniami. Dno grobu na głęb. 60 cm od pow. ziemi, wyłożone polnymi kamieniami. Pod słabo zachowanym kloszem popielnica nakryta misą odwróconą do góry dnem. **1.** Popielnica. Dzbanek z wysoką, lejkowatą szyjką oddzieloną od brzuśca uskokiem. Ucho utrącone (rekonstruowane). Ornament w postaci potrójnie rytych, otwartych ku dołowi prostokątów i ukośnych linii. Pow. brunatne, dobrze wygładzone. Wys. 16,6 cm; średn.: dna 6,5 cm, brzuśca 17 cm, wylewu 10,5–11 cm (Ryc. 22g). **2.** Fragmenty głębokiej misy z wgięciem pod krawędzią. Na jednym ułamku być może ślad mocowania ucha. Pow. gładzone, brunatne. Wys. 5,5 cm; średn.: dna 6,5 cm, brzuśca ok. 10 cm, wylewu 12 cm (Ryc. 22f). **3.** Kilka fragmentów grubościennego naczynia o pow. brązowych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej. **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 57 (57/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony przez okopy wojenne. Dno grobu na głęb. 90 cm od pow. ziemi. Zachowały się jedynie nieliczne przepalone kości i fragmenty ceramiki. **1.** Dolna część baniastego naczynia z wyodrębnionym dnem. Pow. zewn. brązowa z szarymi plamami, wyrównana, wewn. czarna, gładzona. Wys. zach. 8,8 cm; średn. dna 9,5 cm (Ryc. 22a). **2.** W kartotece P.K. odnotowany został również niewielki ułamek ceramiki określony jako fragment płaskiej pokrywy obejmującej – nie odnaleziono. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 58 (58/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 25×25 cm, z małych, płaskich kamieni granitowych. Odsłonięty na głęb. 53 cm od pow. ziemi. Zawierał popielnicę nakrytą misą odwróconą do góry dnem. **1.** Popielnica. Dzbanek z baniastym brzuścem i wysoką szyjką o rozchylonej krawędzi. Na górnej części brzuśca ornament składający się z 12 grup po 6 pionowych żłobków, rozdzielonych po 3 płytkim rowkiem. Pomiędzy tymi grupami, u nasady szyjki rzędy nakłuć wykonanych wielozębnym narzędziem (grzebieniem?) lub odciśniętych np. spiralką typu *salta leone*. Dno wyodrębnione. Pow. zewn. brązowa, silnie wygładzona, wewn. brunatna, gładka. Wys. 13,5 cm; średn.: dna 7,5 cm, brzuśca 15,5 cm, wylewu 10 cm (Ryc. 22c). **2.** Fragmenty górnej części misy z wyraźnym wgięciem pod krawędzią. Na jednym z ułamków zachowany ślad dolnej nasady ucha. Pow. jasnobrązowe, gładzone. Średn. wylewu ok. 20 cm (Ryc. 22b). **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 59 (59/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 56×60 cm, wykonanej z dużych kamieni granitowych (Ryc. 23). Odsłonięty na głęb. 70 cm od pow. ziemi. Dno grobu na głęb. 110 cm. Popielnica z parą otworków skierowanych na W, ustawiona na głazie, nakryta płaską pokrywą. **1.** Popielnica. Naczynie dwustożkowate, przysadziste, o łagodnym załomie brzuśca. Na szyjce „oczka" wywiercone prawdopodobnie w wypalonym naczyniu. Pow. wygładzone, zewn. brunatna, plamista, wewn. szarobrunatna. Wys. 19,5 cm; średn.: dna 10,5 cm, brzuśca 24,4 cm, wylewu 19,5 cm (Ryc. 22e). **2.** Pokrywa płaska, wpuszczana, o pow. żółtobrunatnych, gładzonych. Średn. 17 cm; średn. zakładki 13 cm; wys. ok. 3 cm (Ryc. 22d). **3.** Znaczna ilość przepalonych kości.

Obiekt 60 (60/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 50×50 cm, złożonej z trzech płaskich płyt piaskowca i kamieni polnych (Ryc. 23, 24). Odsłonięty na głęb. ok. 30 cm od pow. ziemi,

Ryc. 23. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekty 59 i 60
Fig. 23. Władysławowo Chłapowo, site 1. Features 59 and 60

Ryc. 24. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 60 po otwarciu skrzyni
Fig. 24. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 60 after opening of a cist

posadowiony na głęb. 70 cm. Nakryty dużymi kamieniami polnymi, dno wyłożone otoczakami. Popielnica bez nakrycia zawierała przepalone kości, między nimi fragmenty drutu brązowego i szpili żelaznej. **1.** Popielnica. Naczynie niesymetryczne, dwustożkowate o zaokrąglonym załomie i wyodrębnionym dnie. Pow. zewn. szarobrunatna, plamista, poniżej załomu słabo, powyżej dobrze wygładzona, wewn. brunatnoczarna, gładzona. Wys. 21–23 cm; średn.: dna 11 cm, brzuśca 24 cm, wylewu 17,3–18 cm (Ryc. 22h). **2.** 5 fragmentów szpili żelaznej z pręta o przekroju okrągłym, silnie skorodowanej, z całkowicie zdeformowaną główką. Dł. fragmentów: 5,5 cm, 3,5 cm, 3,4 cm, 3,3 cm, 1,8 cm; średn. trzpienia ok. 0,4 cm (Ryc. 22j). **3.** 7 fragmentów zapewne bransolet (bransolety?) wielozwojowych z drutu brązowego o przekroju okrągłym, miejscami owalnym. Dł. fragmentów (po łuku): 6,0 cm, 4,7 cm, 5,0 cm, 4,9 cm, 4,8 cm, 4,7 cm, 3,3 cm; średn. drutu 0,2–0,3 cm (Ryc. 22i). **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 6 1 (61/47). Grób w obudowie kamiennej – zniszczonej. Zachowały się fragmenty ceramiki i przepalone kości. Dno grobu na głęb. 65 cm. **1.** Popielnica. Naczynie niesymetryczne, dwustożkowate o zaokrąglonym załomie brzuśca. Dno lekko wyodrębnione, nierówne,

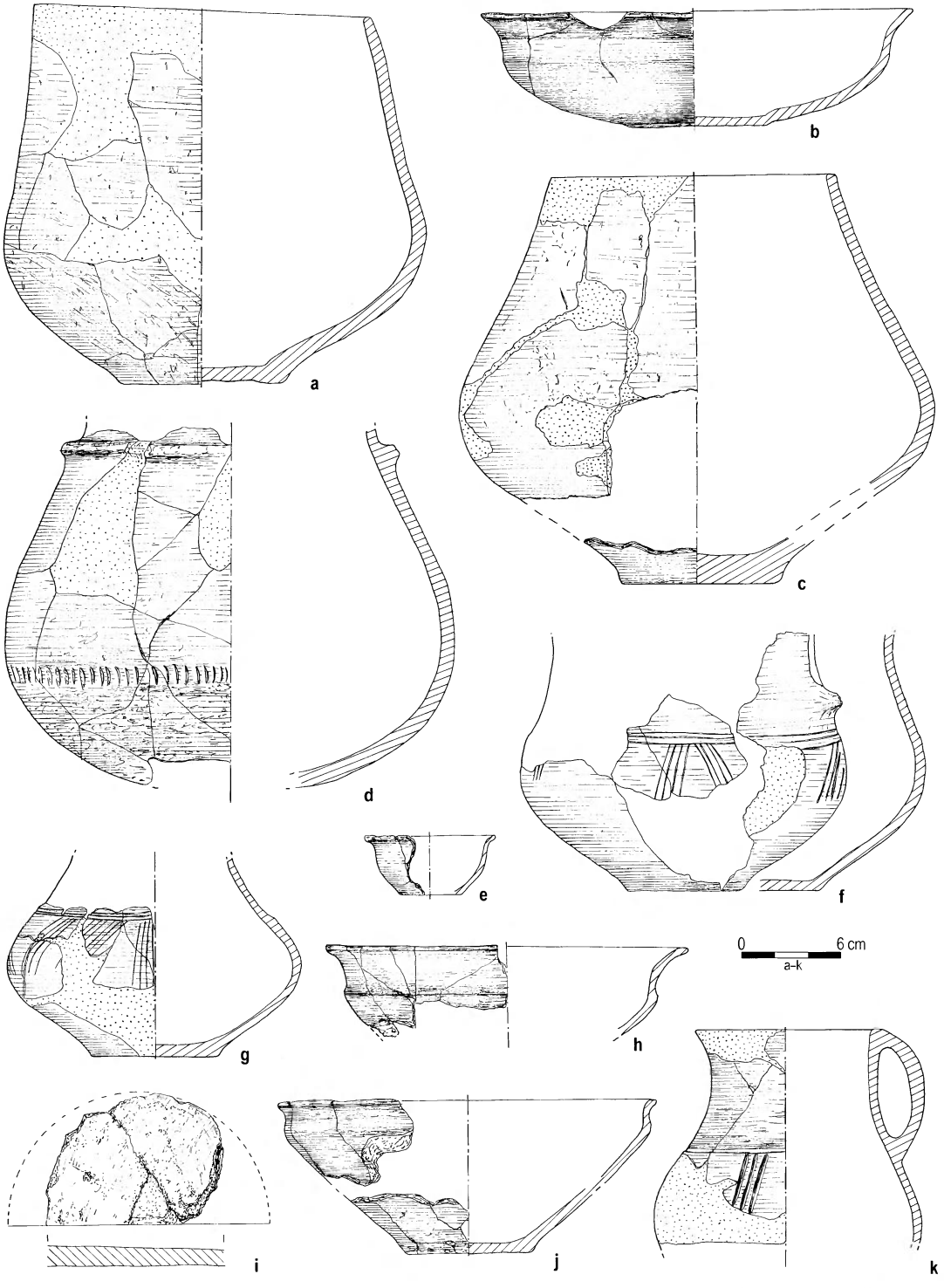

Ryc. 25. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Wyposażenie obiektu 61 (a.b), obiektu 63 (e), obiektu 64 (c), obiektu 65 (d), obiektu 67 (j.k) i obiektu 68 (f–i). Rys. G. Nowakowska

Fig. 25. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Inventory of the feature 61 (a.b), feature 63 (e), feature 64 (c), feature 65 (d), feature 67 (j.k) and feature 68 (f–i). G. Nowakowska del.

nieco wklęsłe. Pow. zewn. brązowa z przebarwieniami, powyżej załomu brzuśca gładka, poniżej wyrównana, miejscami szorstka. Pow. wewn. brunatna, gładzona. Wys. 22,3 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 25 cm, wylewu 20 cm (Ryc. 25a). **2.** Fragmenty misy z wgięciem pod krawędzią i lekko wydzielonym dnem. Pow. gładzone, brązowobrunatne z ciemnymi plamami. Wys. 7 cm; średn.: dna 9 cm, brzuśca 23,5 cm, wylewu 26,5 cm (Ryc. 25b). **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 62 (62/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 75×75 cm, nakryty brukiem z kamieni polnych. Ściany wykonane z płyt piaskowca i płaskich kamieni granitowych. Wyrabowany. Zachowały się jedynie fragmenty przepalonych kości.

Obiekt 63 (63/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowało się kilkanaście ułamków ceramiki. **1.** 10 fragmentów (w tym ułamek ucha) małego naczyńka z wgięciem pod krawędzią. Pow. szarobrązowe, gładzone, obecnie zniszczone, ze śladami przepalenia. Wys. 3,5 cm; średn.: dna 4 cm, wylewu 8 cm (Ryc. 25e). **2.** 4 fragmenty naczynia – prawdopodobnie misy – o pow. gładzonych, brązowych. Średn. dna ok. 8 cm.

Obiekt 64 (64/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowały się ułamki popielnicy. **1.** Popielnica. Dno i zrekonstruowana górna część naczynia dwustożkowatego o zaokrąglonym załomie brzuśca. Pow. brunatnoszare, gładzone, miejscami złuszczone. Wys. ok. 24,5 cm; średn.: dna 10 cm, brzuśca 28,5 cm, wylewu 17 cm (Ryc. 25c).

Obiekt 65 (65/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowały się ułamki ceramiki i przepalone kości oraz fragment przedmiotu określonego jako *kawałek szpili żelaznej* – nie odnaleziony. **1.** Popielnica. Częściowo zrekonstruowane naczynie gruszkowate ze słabo wyodrębnionym dnem. Szczątkowo zachowana szyjka oddzielona od brzuśca gładką listwą. Na największej wydętości brzuśca pasmo odcisków paznokciowych. Pow. zewn. jasnobrązowa, górą gładzona, poniżej załomu brzuśca chropowacona, wewn. brunatna, gładzona. Wys. zach. ok. 21,5 cm; średn. brzuśca 27 cm (Ryc. 25d). **2.** Dość znaczna ilość przepalonych kości.

Obiekt 66 (66/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Odsłonięty na głęb. 60 cm od pow. ziemi, dno na głęb. 85 cm. Zachowały się ułamki ceramiki i przepalone kości. **1.** Kilkanaście ułamków grubościennego, chropowaconego naczynia o pow. brązowych. **2.** Kilkanaście ułamków (w tym 1 fragment wylewu) naczynia gładzonego, prawdopodobnie dwustożkowatego o pow. zewn. brązowej, wewn. czarnej. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 67 (67/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 45×30 cm. Odkryty na głęb. 45 cm od pow. ziemi, dno na głęb. 68 cm. Zawierał popielnicę nakrytą misą wstawioną w jej wylew. Kości nie odnotowano. **1.** Popielnica. Górna część dzbana z lejkowato rozchylonym wylewem. Szyjka wyodrębniona niewielkim uskokiem, poniżej zachowany fragment ornamentu w postaci grupki trzech ukośnych żłobków. Pow. gładzone, brunatne. Wys. zach. ok. 13 cm; średn.: brzuśca ok. 16 cm, wylewu 11 cm (Ryc. 25k). W kartotece P.K. pełna rekonstrukcja tego naczynia. Wys. 18 cm; średn. dna 7,5 cm. **2.** Misa. Fragment dolnej części i kilkadziesiąt drobnych ułamków naczynia z wgięciem pod krawędzią. Pow. gładzone, zewn. brązowa z szarymi plamami, wewn. w górnej części brązowa, w dolnej ciemnoszara. Wys. ok. 9 cm; średn.: dna ok. 8 cm, wylewu ok. 23 cm (Ryc. 25j).

Obiekt 68 (68/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 70×50 cm. Odkryty na głęb. 50 cm od pow. ziemi, dno na głęb. 84 cm. Wewnątrz (wg dziennika) 3 popielnice – dwie *dzbankowate*, jedna baniasta. **1.** Popielnica 1. Ułamki rekonstruowanego rysunkowo naczynia z zachowanym fragmentem dolnej nasady ucha (dzban?). Górna część brzuśca zdobiona pasmem potrójnych, dookolnie rytych linii oraz grup poczwórnych ukośnych kresek. Pow. dobrze wygładzone, brązowe, zewn. z ciemniejszymi plamami. Średn.: dna 7–7,5 cm, brzuśca ok. 20 cm (Ryc. 25f). **2.** Popielnica 2. Fragmenty baniastego naczynia ze słabo wydzieloną szyjką. Pow. zewn. brzuśca brązowoceglasta, lekko chropowacona, szyjki gładzona, wewn. gładzona, szara. **3.** Fragment dolnej części naczynia (zapewne dzbanka) z szyjką oddzieloną od brzuśca niewielkim uskokiem. Dno lekko wyodrębnione. Pod szyjką 3 dookolne żłobki z odchodzącymi od nich grupami od 4 do 6 ukośnych lub pionowych żłobków. Pow. brązowe, wygładzone. Wys. zach. 11,4 cm; średn.: dna 7,5 cm, brzuśca 17,5–18 cm (Ryc. 25g). **4.** Fragmenty górnej części misy z wyodrębnioną szyjką i krawędzią silnie wychyloną na zewnątrz. Pow. czerwonawobrązowe, zewn. z szarymi plamami, starannie wygładzone. Wys. zach. 5,5 cm; średn.: brzuśca 19 cm, wylewu 22 cm (Ryc. 25h). **5.** Fragmenty placka (pokrywy?) o pow. brązowych, gładzonych, obecnie częściowo zniszczonych, szorstkich. Średn. ok. 16 cm (Ryc. 25i). **6.** Kilkanaście ułamków drobnych, przepalonych kości z popielnicy 1. **7.** Znaczna ilość przepalonych kości z popielnicy 2.

Ryc. 26. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 69
Fig. 26. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 69

Obiekt 69 (69/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy (Ryc. 26). Bruk (z 8 otoczaków) nakrywający grób znajdował się na głęb. 42 cm od pow. ziemi. Skrzynka o wym. 45×37 cm złożona z 5 grubych, płasko ociosanych płyt kamiennych. Na dnie grobu, na głęb. 80 cm, płyta piaskowca – na niej ustawiona popielnica bez przykrycia. Materiał ceramiczny zaginął lub został wtórnie niewłaściwie zametrykowany. Zachowało się jedynie kilka złuszczonych fragmentów gładzonego naczynia, natomiast na zdjęciu grobu widoczna jest dwustożkowata popielnica bez przykrycia. Być może jest to któreś z naczyń oznaczonych jako *dar Sęczykowskiego*? **1.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 70 (70/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Posadowiony na głęb. 70 cm od pow. ziemi. Zarysu obudowy nie uchwycono. Zachowało się kilka ułamków ceramiki i przepalonych kości. **1.** 3 drobne ułamki ceramiki o pow. brunatnoczerwonawych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej. **2.** Ok. 10 niewielkich fragmentów gładzonego naczynia z szyjką. Pow. zewn. brązowa, wewn. brunatna. Na jednym ułamku widoczne potrójne pasmo żłobków delikatnie rytych wokół nasady szyjki i część umieszczonego poniżej ornamentu w postaci grupy ukośnych żłobków. Mogą to być domieszane fragmenty dzbanka z obiektu 68. **3.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości.

Obiekt 71 (71/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 40×45 cm. Odsłonięty na głęb. 50 cm od pow. ziemi. Wewnątrz uszkodzona popielnica. **1.** Popielnica. Dolna część niesymetrycznego

naczynia z brzuścem o zaokrąglonym załomie. Dno wyodrębnione. Pow. gładzone, zniszczone, zewn. brązowa, plamista, wewn. szara. Wys. zach. ok. 17 cm; średn.: dna 8,5 cm, brzuśca 24,5 cm (Ryc. 27c). **2.** Fragment dużej, grubościennej misy o pow. zewn. brunatnobrązowej, silnie chropowaconej, wewn. ceglastobrązowej, dobrze wygładzonej. Średn. wylewu ok. 30 cm (Ryc. 27d). **3.** Fragment zakrzywionego łukowato pręta brązowego o przekroju okrągłym ze śladami przepalenia. Dł. (po łuku) 4 cm; średn. pręta ok. 0,45 cm (Ryc. 27e) – brak wzmianki w dzienniku. **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 7 2 (72/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 70×45 cm. Zniszczony. Zawierał popielnicę prawdopodobnie nakrytą innym naczyniem. **1.** Ok. 10 fragmentów dużego, grubościennego naczynia o chropowaconym brzuścu i gładzonej szyjce. Pow. zewn. szarobrązowa, wewn. ciemnoszara, gładzona. Poniżej nasady szyjki pozostałość guzka lub nasady ucha (Ryc. 27g). **2.** 4 fragmenty średniościennego, baniastego naczynia z wywiniętą na zewnątrz krawędzią. Pow. gładzone, zewn. brązowo-ceglasta, wewn. czarna. **3.** Fragment dolnej części niewielkiego naczyńka o pow. gładzonych, zewn. szarobrązowej, wewn. czarnej. Średn. dna ok. 5 cm. **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 7 3 (73/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 35×30 cm. Odkryty na głęb. ok. 40 cm od pow. ziemi. Zbudowany z płaskich kamieni granitowych podpartych otoczakami. Wewnątrz, na głęb. ok. 80 cm, popielnica wsparta na kamieniach polnych, nakryta misą wstawioną wylewem do góry. **1.** Popielnica. Fragmenty rekonstruowanego rysunkowo naczynia dwustożkowatego o zaokrąglonym załomie brzuśca i lekko rozchylonej krawędzi. Dno wyodrębnione. Na załomie pasmo owalnych dołków stempelkowych. Pow. zewn. brązowoceglasta, do połowy brzuśca chropowacona, wyżej gładzona, wewn. czarna, gładzona. Wys. ok. 22 cm; średn.: dna 10,5 cm, brzuśca ok. 23,5 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 27a). **2.** Fragmenty misy z wyraźnym wgięciem pod krawędzią tworzącym szyjkę. Obie pow. brązowobrunatne, silnie wygładzone. Wys. 7,3 cm; średn.: dna 7 cm, brzuśca 18,5 cm, wylewu 20 cm (Ryc. 27b). **3.** Znaczna ilość przepalonych kości.

O b i e k t 7 4 (74/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowały się pojedyncze skorupy i kości. **1.** Kilkanaście ułamków naczynia o chropowaconym brzuścu i gładzonej szyjce. Pow. brązowoceglaste, zewn. chropowacona, wewn. gładzona. Średn. wylewu ok. 20 cm. **2.** Fragment wylewu misy z lekkim wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe, gładzone. Średn. wylewu ok. 23 cm. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 7 5 (75/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy (Ryc. 28). Odsłonięty na głęb. 40 cm, posadowiony na głęb. 75 cm od pow. ziemi. Ściany zbudowane z sześciu, a dno i przykrycie z dwóch płaskich płyt piaskowca. Wewnątrz popielnica i przystawka. W popielnicę włożona otworem ku górze misa. **1.** Popielnica. Fragmenty naczynia z baniastym, chropowaconym brzuścem i gładzoną szyjką, podkreśloną pasmem dołków stempelkowych. Gładzony pas ponad wyraźnie wyodrębnionym dnem. Pow. brązowe z ciemnymi plamami, wewn. gładzona. Wys. 17 cm; średn.: dna 9 cm, brzuśca 22 cm, wylewu 19,5 cm (Ryc. 27l). **2.** Fragmenty górnej części misy z lekkim wgięciem pod krawędzią. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. brunatna. Średn. wylewu ok. 22 cm (Ryc. 27k). **3.** Dobrze zachowany

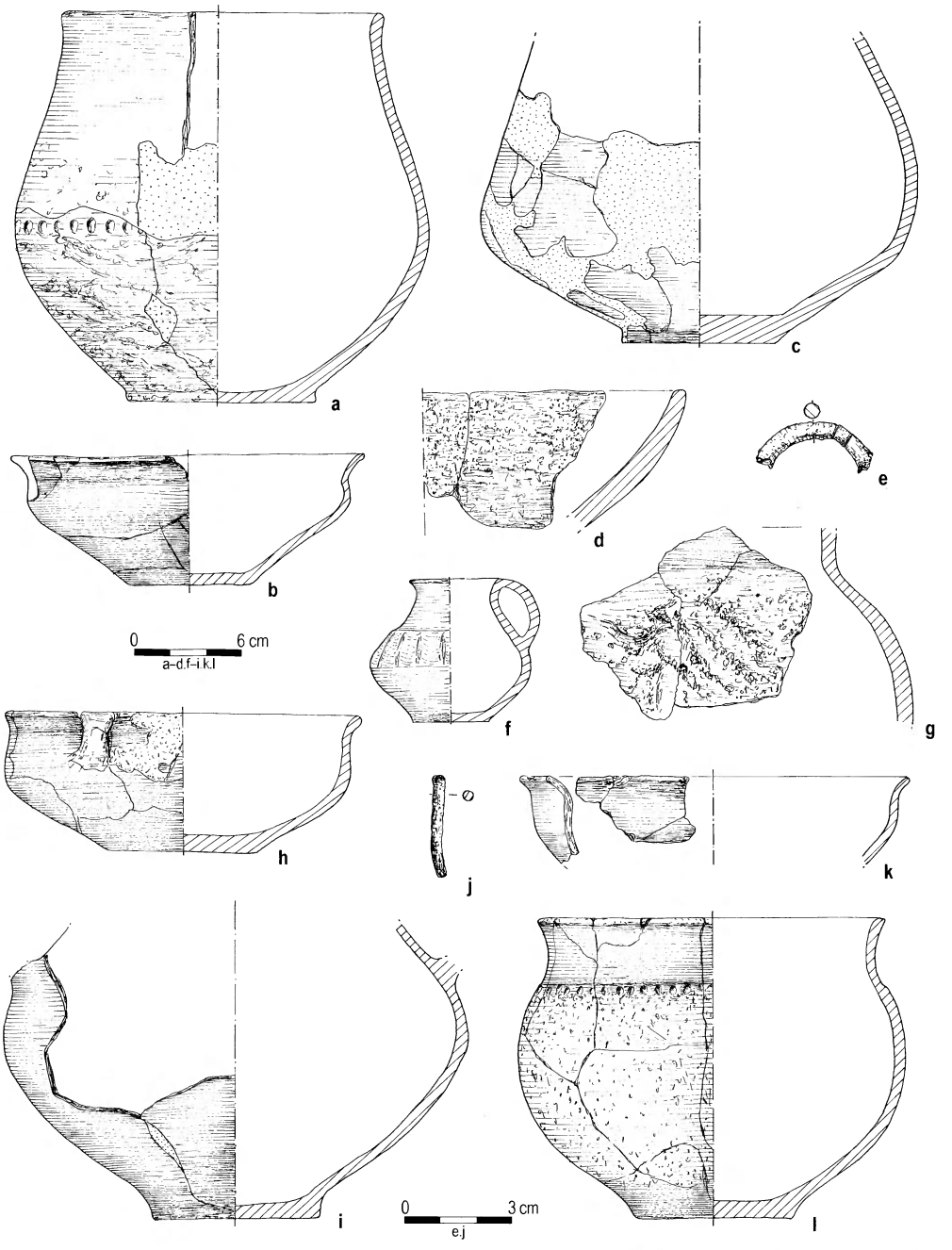

Ryc. 27. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Wyposażenie obiektu 71 (c–e), obiektu 72 (g), obiektu 73 (a.b), obiektu 75 (f.j–l) i obiektu 78 (h.i). Rys. G. Nowakowska

Fig. 27. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Inventory of the feature 71 (c–e), feature 72 (g), feature 73 (a.b), feature 75 (f.j–l), feature 78 (h.i). G. Nowakowska del.

Ryc. 28. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 75
Fig. 28. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 75

Ryc. 30. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Obiekt 78
Fig. 30. Władysławowo Chłapowo, site 1. Feature 78

dzbanuszek z taśmowatym uchem. Krawędź wylewu wywinięta na zewnątrz, dno lekko wyodrębnione. Szyjka oddzielona od brzuśca uskokiem, poniżej pasmo pionowych równoległych, słabo zaznaczających się żeberek. Pow. czarne, silnie wygładzone. Wys. 8 cm; średn.: dna 4,2 cm, brzuśca 9 cm, wylewu 5 cm (Ryc. 27f). **4.** Fragment pręta brązowego o przekroju okrągłym. Dł. 2,8 cm; średn. 0,3 cm (Ryc. 27j) – brak wzmianki w dzienniku. **5.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 76 (76/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 45×40 cm. Odsłonięty na głęb. 25 cm, posadowiony na głęb. 70 cm od pow. ziemi. Na dnie grobu płaski kamień, na nim popielnica oczkowa z otworkami skierowanymi na E, nakryta płaską pokrywą. Wśród przepalonych kości fragment szpili. **1.** Popielnica. Częściowo zachowane naczynie z parą otworków wywierconych nieco poniżej krawędzi wylewu. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. brunatna. U nasady szyi dość niestaranny ornament dookolnych żłobków i zwisających grup ukośnych żłobków. Dno silnie wyodrębnione. Wys. 23–24 cm, średn.: dna 11 cm, brzuśca ok. 27,5 cm, wylewu 16,5 cm (Ryc. 29b). **2.** 6 fragmentów pokrywy płaskiej, wpuszczanej. Pow. szarobrązowe, dobrze wygładzone. Średn. ok. 18 cm; średn. zakładki ok. 13,5 cm; wys. 3 cm (Ryc. 29a). **3.** Górna część szpili brązowej z wazowatą główką i zachowanym fragmentem trzpienia o przekroju okrągłym. Pod główką pojedynczy pierścień z nałożonego na trzpień drucika. Dł. 1,8 cm; średn. trzpienia 0,3 cm; średn. główki 1,0 cm (Ryc. 29c). **4.** Niewielka ilość przepalonych kości.

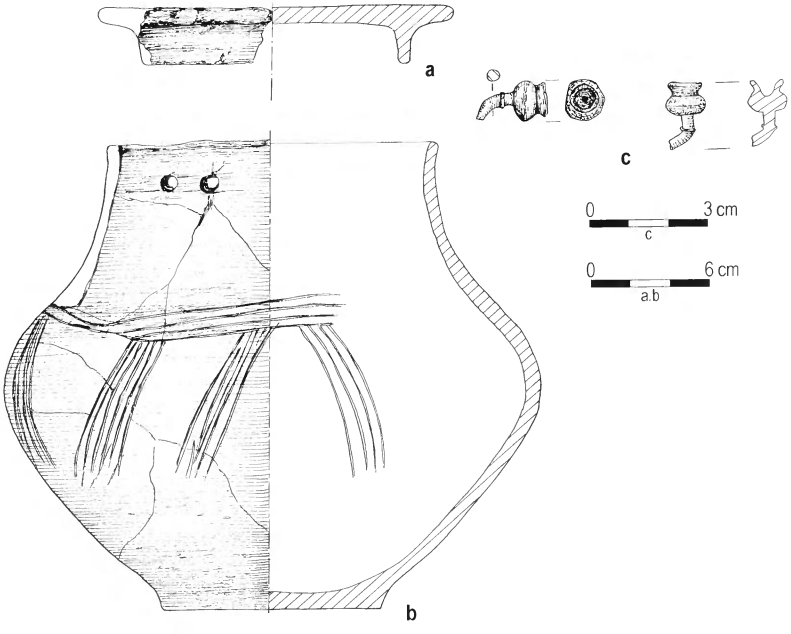

Ryc. 29. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 76 (a–c). Rys. G. Nowakowska
Fig. 29. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 76 (a–c). G. Nowakowska del.

Obiekt 77 (77/47). Grób w obudowie kamiennej. Zniszczony. Zachowały się nieliczne ułamki ceramiki. **1.** 10 ułamków naczynia z wyodrębnionym dnem. Pow. zewn. brązowoceglasta, wyrównana, wewn. szarobrunatna, gładzona. Średn. dna ok. 6 cm. **2.** 2 ułamki płaskiej pokrywy o pow. brązowych, gładzonych. **3.** Ułamek grubościennego naczynia o pow. brunatnoceglastych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej.

Obiekt 78 (78/47). Grób w obudowie kamiennej – skrzynkowy (Ryc. 30). Odsłonięty na głęb. 35 cm, posadowiony na głęb. 70 cm od pow. ziemi. Skrzynia o wym. 35×30 cm, wykonana z siedmiu (razem z dnem i nakryciem grobu) płaskich płyt piaskowca podpartych dziewięcioma otoczakami. Wewnątrz dwuucha popielnica nakryta misą. Kości nie odnaleziono. **1.** Popielnica. Fragmenty baniastego naczynia z wyodrębnionym dnem i zachowanym śladem po uchu powyżej załomu brzuśca. Pow. gładzone, zewn. ceglastobrązowa, wewn. szarobrązowa. Wys. zach. ok. 16,5 cm; średn.: dna 9,5 cm, brzuśca 26 cm (Ryc. 27i). W kartotece P.K. to naczynie (dwuuche) narysowane jest w całości. **2.** Misa. Fragmenty naczynia z wgięciem pod krawędzią i uszkiem. Pow. brunatne, gładzone, obecnie zniszczone. Wys. ok. 7,5 cm; średn.: dna ok. 9 cm, wylewu ok. 21 cm (Ryc. 27h).

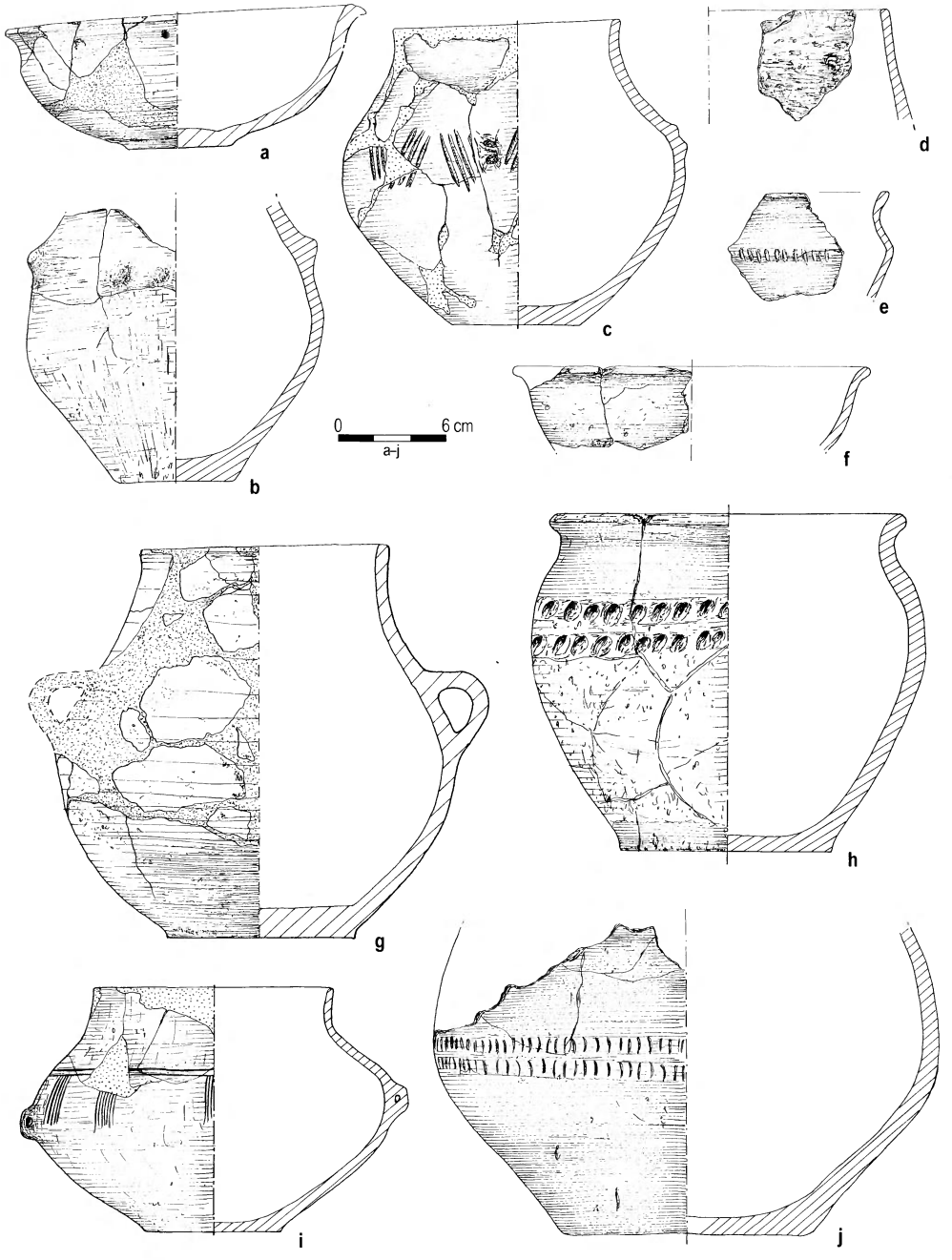

Ryc. 31. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 80 (a.b), obiektu 85 (i), obiektu 87 (g), obiektu 90 (e), obiektu 91 (d), obiektu 95 (f), obiektu 98 (j), obiektu 99 (h) i obiektu 100 (c). Rys. G. Nowakowska (b–f.h–j) i W. Krajewski (a.g)

Fig. 31. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 80 (a.b), feature 85 (i), feature 90 (e), feature 91 (d), feature 95 (f), feature 98 (j), feature 99 (h) and feature 100 (c). G. Nowakowska (b–f.h–j) and W. Krajewski (a.g) del.

Obiekt 79 (79/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 45×40 cm. Odsłonięty na głęb. 35 cm, dno na głęb. 70 cm od pow. ziemi. Wnętrze zniszczone – zachowały się nieliczne fragmenty ceramiki (nie odnaleziono) i pojedyncze kości. W kartotece P.K. odnotowany jest fragment płaskiej, wpuszczanej pokrywy i ułamki naczynia (zapewne dzbanka) zdobionego grupami pionowych, szerokich żłobków. **1.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 80 (80/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. ok. 40×40 cm – skrzynkowy? Zniszczony. W dzienniku odnotowano, że zachowało się kilka przepalonych kości i ułamki ceramiki, natomiast z pudełka z metryczkami z grobu „80" pochodzą: **1.** Popielnica 2. Naczynie z całkowicie zniszczonym wylewem. Na górnej części brzuśca zachowane 4 (z sześciu) pary guzków rozmieszczonych nieco niesymetrycznie. Dno nierówne. Pow. gładzone, zewn. brązowa z szarymi plamami, wewn. brunatnoczarna. Wys. zach. 15 ok. cm; średn.: dna 6,5 cm, brzuśca 16 cm (Ryc. 31b). **2.** Misa. Naczynie profilowane, z wyraźnym wgięciem pod krawędzią i śladem po uchu. Krawędź wylewu rozchylona na zewnątrz, dno lekko wyodrębnione. Na szyjce prawdopodobnie ślady próby wywiercenia w wypalonym naczyniu dwóch otworków. Pow. wygładzone, szczególnie starannie szyjka, brązowe z ciemniejszymi plamami. Wys. 7,5–8 cm; średn.: dna 5,5 cm, wylewu 19–21 cm (Ryc. 31a). **3.** 6 ułamków naczynia o pow. brązowych, gładzonych. **4.** Kilkanaście ułamków przepalonych kości.

Obiekty 81 (80a/47), 82 (80b/47), 83 (80c/47), 84 (80d/47) – całkowicie zniszczone.

Obiekt 85 (81/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 27×30 cm. Odkryty na głęb. 40 cm, dno na głęb. 67 cm od pow. ziemi. Zbudowany z płaskich kamieni granitowych. Wewnątrz popielnica z uszkodzonym wylewem. **1.** Popielnica. Naczynie wazowate z krótką szyjką (krawędź zachowana szczątkowo) i dwustożkowato uformowanym brzuścem. Dno lekko wyodrębnione. Na największej wydętości brzuśca 2 symetrycznie rozmieszczone uszka – jedno nie przekłute. Na górnej części brzuśca 2 dookolne ryte linie i 12 grup żłobków – od 5 do 7 kresek. Obie pow. brunatne, dobrze wygładzone. Wys. ok. 13,5 cm; średn.: dna 7,5 cm, brzuśca 19 cm, wylewu ok. 13 cm (Ryc. 31i). **2.** Niewielka ilość przepalonych kości.

Obiekt 86 (81a/47) – całkowicie zniszczony.

Obiekt 87 (82/47). Grób w obudowie kamiennej. Odkryty na głęb. 30 cm, dno na głęb. 54 cm od pow. ziemi. Zawierał popielnicę z uchem na załomie brzuśca, nakrytą misą odwróconą do góry dnem. **1.** Popielnica. Naczynie z baniastym brzuścem i zwężającą się, nie wydzieloną tektonicznie szyjką. Dno lekko wyodrębnione. Na górnej części brzuśca 2 symetrycznie rozmieszczone (zrekonstruowane) ucha. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. szarobrązowa. Wys. 21–22,5 cm; średn.: dna 10,5 cm, brzuśca 23 cm, wylewu 14 cm (Ryc. 31g). **2.** Misa. Kilkanaście drobnych fragmentów, w tym ułamek wylewu z wgięciem pod krawędzią. Pow. brązowe, gładzone. Średn. wylewu ok. 22 cm. **3.** Przepalone kości.

Obiekty 88 (82a/47), 89 (82b/47) – całkowicie zniszczone.

Obiekt 90 (83/47). Grób w obudowie kamiennej. Zawierał dwie popielnice: jedną nakrytą misą odwróconą do góry dnem, drugą

zachowaną w stanie szczątkowym. **1.** Popielnica 2. Fragment brzuśca i kilkadziesiąt drobnych, łuszczących się ułamków baniastego naczynia ze słabo zaznaczoną szyjką. Pow. wyrównane, zewn. brązowoceglasta, wewn. brązowoszara. **2.** Kilkadziesiąt drobnych, złuszczonych fragmentów zapewne misy o pow. szarobrązowych, gładzonych. Średn. dna ok. 6 cm. **3.** 2 fragmenty górnej części zapewne misy o pow. brązowych, dobrze wygładzonych. Na załomie wysoko umieszczonego brzuśca pasmo pionowych lub lekko ukośnych, krótkich nacięć (Ryc. 31e). **4.** Niewielka ilość przepalonych kości z nieoznaczonej popielnicy.

O b i e k t 9 1 (83a/47). Obiekt całkowicie zniszczony. Zachowały się jedynie drobne ułamki ceramiki. **1.** 16 fragmentów (w tym ułamek wylewu) naczynia o pow. zewn. szarobrunatnej, chropowaconej, ze śladami poziomego obmazywania. Pow. wewn. brunatna, dobrze wygładzona. Średn. wylewu ok. 20 cm (Ryc. 31d). **2.** 3 ułamki ceramiki, w tym przydenny fragment naczynia o pow. brunatnych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej. **3.** 2 drobne ułamki dna naczynia o pow. brunatnych, gładzonych.

O b i e k t y 9 2 (83b/47), 9 3 (83c/47) – całkowicie zniszczone.

O b i e k t 9 4 (84/47). Grób jamowy (?). Jama w kształcie wydłużonego po osi NW–SE owalu o wym. 80×35 cm, odsłonięta na głęb. 40 cm od pow. ziemi. Wypełnisko o miąższości ok. 15 cm zawierało ziemię przemieszaną z popiołem oraz nieliczne przepalone kości i drobne, niecharakterystyczne ułamki ceramiki. **1.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 9 5 (85/47). Grób popielnicowy – w jamie wypełnionej resztkami stosu. Jama, w przybliżeniu okrągła, o wym. 55×48 cm, w przekroju miała kształt regularnej niecki o miąższości ok. 25 cm. W górnej części wypełniska znajdowała się uszkodzona popielnica (nie odnaleziona), obstawiona kawałkami piaskowca i podparta czterema kamieniami polnymi. **1.** Fragmenty misy z lekkim wgięciem pod wylewem i wywiniętą krawędzią. Pow. gładzone, zewn. brązowa, obecnie nieco zniszczona, wewn. jasnobrunatna. Średn. wylewu ok. 20 cm (Ryc. 31f). **2.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 9 8 (Grób jamowy 86/47). Zarys jamy, w przybliżeniu okrągły, odsłonięto na głęb. 35 cm od pow. ziemi. W słabo przebarwionym (*ziemia mało zaciemniona*) wypełnisku o głęb. ok. 12 cm znaleziono kilka fragmentów ceramiki. **1.** Ok. 70 niewielkich ułamków naczynia średniościennego o pow. szarobrązowych, zewn. dołem chropowaconej, górą zapewne gładzonej, wewn. gładzonej. **2.** 10 drobnych ułamków ceramiki, w tym fragment szyjki naczyńka o średn. wylewu ok. 10 cm.

O b i e k t 9 7 (Grób jamowy 87/47). Owalna jama o wym. 45×55 cm, odsłonięta na głęb. 34 cm od pow. ziemi. Dno jamy zawierającej warstwę popiołu wyłożone kamieniami polnymi. W wypełnisku o miąższości 26 cm wyróżniono fragmenty trzech naczyń. Kości nie odnotowano. **1.** Fragmenty dużego, grubościennego naczynia o baniastym brzuścu i wywiniętej na zewnątrz krawędzi. Na jednym ułamku pozostałość dolnej nasady ucha. Pow. ceglastobrunatne, zewn. chropowacona ze śladami obmazywania palcami, wewn. gładzona. **2.** 4 drobne ułamki niewielkiego naczyńka (kubka lub dzbanka) ze śladem po uchu, zdobionego poniżej nasady szyjki ornamentem rytym. Pow. brunatne, gładzone, wewn. częściowo zniszczona. **3.** 2 ułamki misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. brunatne, gładzone.

O b i e k t 9 8 (88/47). Grób popielnicowy. Odsłonięty na głęb. ok. 30 cm od pow. ziemi. Popielnica nakryta misą włożoną otworem do góry, ustawiona na części dużego naczynia i osłonięta od W drugą częścią tego samego naczynia (nie odnaleziono). Całość obsypana resztkami stosu. Dno grobu na głęb. 60 cm od pow. ziemi. **1.** Popielnica. Dolna część naczynia z baniastym brzuścem. Na załomie podwójne pasmo nakłuć paznokciowych. Obie pow. gładzone, zewn. szarobrązowa, wewn. szarobrunatna. Dno lekko wyodrębnione. Wys. zach. ok. 17,5 cm; średn.: dna 14 cm, brzuśca 28 cm (Rys. 31j). **2.** Ułamki misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. jasnobrunatne, gładzone. Średn. dna 8 cm. **3.** Niewielka ilość przepalonych kości.

O b i e k t 9 9 (Grób jamowy 89/47). Strop kolistego zaciemnienia o średn. ok. 40 cm odsłonięto na głęb. 40 cm od pow. ziemi. Dno jamy wyłożone otoczakami. W górnej części wypełniska o miąższości ok. 20 cm i na powierzchni znajdowały się ułamki co najmniej trzech naczyń (odnaleziono fragmenty jednego). Kości nie odnotowano. **1.** Naczynie rekonstruowane rysunkowo, baniaste z krótką szyjką o rozchylonej krawędzi. Dno wydzielone. Na górnej części brzuśca dwa dookolne pasma dołków palcowych. Pow. zewn. brunatno-brązowa, plamista, brzusiec chropowacony, pasy ponad dnem i powyżej ornamentu gładzone. Pow. wewn. brunatnoczarna, gładzona. Wys. ok. 19 cm; średn.: dna 12 cm, brzuśca ok. 21,5 cm, wylewu ok. 19,5 cm (Ryc. 31h).

O b i e k t 1 0 0 (90/47). Grób w obudowie kamiennej o wym. 55×40 cm. Strop grobu na głęb. 30 cm, dno na głęb. 55 cm od pow. ziemi. Skrzynia wykonana z płaskich płyt piaskowca, na dnie dwa płaskie kamienie. Na nich ustawione na osi NE–SW dwie popielnice, w wylew jednej wstawiona misa otworem ku górze, druga przykryta misą odwróconą do góry dnem. W materiale ceramicznym wyróżniono tylko jedno naczynie z tego grobu. Prawdopodobnie pozostałe pomyłkowo włączone zostały do inwentarza grobu 80/47 (por. obiekt 80). **1.** Popielnica 1. Naczynie wazowate o łagodnym załomie brzuśca. Szyjka z rozchylonym wylewem, nie oddzielona tektonicznie od brzuśca. Na górnej części brzuśca grupy potrójnych i poczwórnych ukośnych żłobków rozdzielonych trzema poziomo przekłutymi guzkami (zachowanymi szczątkowo). Pow. wygładzone, brązowe z brunatnymi i czarnymi plamami. Wys. 12–12,5 cm; średn.: dna 7,2–8 cm, brzuśca 19 cm, wylewu 12–12,5 cm (Ryc. 31c). **2.** Niewielka ilość przepalonych kości z popielnicy 1.

O b i e k t 1 0 1 (Grób jamowy 91/47). Jama w kształcie owalu o wym. 60×50 cm, odsłonięta na głęb. 30 cm od pow. ziemi. W wypełnisku o miąższości 18 cm znajdowały się ułamki kilku naczyń. Kości nie odnotowano. **1.** Fragmenty baniastego naczynia ze słabo wydzieloną szyjką i lekko wyodrębnionym dnem. Pow. dobrze wygładzone, pierwotnie żółtobrązowe, obecnie lekko przepalone, szarawe. Wys. ok. 17,5 cm; średn.: dna 6,6 cm, brzuśca ok. 22 cm, wylewu ok. 18 cm (Ryc. 32a). **2.** Fragmenty przepalonej misy z wgięciem pod krawędzią i wyodrębnionym dnem. Na jednym ułamku ślad przyczepu ucha. Pow. gładzone, pierwotnie żółtobrązowe, obecnie szare, zniszczone. Wys. ok. 11 cm; średn.: dna 8,5 cm, brzuśca 24,5 cm, wylewu 26 cm (Ryc. 32b).

O b i e k t 1 0 2 (92/47). Grób kloszowy (?). Obsypany resztkami stosu. W jamie grobu poza zniszczonym dużym naczyniem (kloszem?) znajdowały się ułamki popielnicy (?) i misy. Na dnie jamy fragment przedmiotu brązowego (wg dziennika – igła brązowa). Kości nie odnotowano. **1.** Klosz? Częściowo zachowane naczynie z całkowicie zniszczonym wylewem i rekonstruowanym dnem. Pow. zewn. brązowa, dobrze wyrównana, miejscami wygładzona, wewn. czarna, gładzona. Wys. zach. ok. 34 cm; średn.: dna ok. 10,5 cm, brzuśca 43,5 cm (Ryc. 33c). Do tego naczynia prawdopodobnie należy masywne ucho z zachowanym czopem. **2.** Fragmenty naczynia (rekonstrukcja rysunkowa) z zachowanym pod wylewem jednym uchem (były zapewne dwa). Pow. ceglastobrunatne, zewn. silnie chropowacona, na szyjce ukośnie obmazywana, wewn. gładzona. Dno wyodrębnione. Wys. ok. 33,5 cm; średn.: dna 11,5 cm, brzuśca ok. 33,5 cm, wylewu 24 cm (Ryc. 33b). **3.** Kilkadziesiąt ułamków naczynia, z baniastym brzuścem i wydzieloną szyjką o zaokrąglonej krawędzi. Pow. gładzone, zewn. czerwonawobrązowa z ciemniejszymi przebarwieniami, wewn. brunatna. Średn. wylewu ok. 22 cm. **4.** Ułamki części przydennej i wylewu misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. gładzone, brązowe z ciemniejszymi plamami. Średn.: dna ok. 6 cm, wylewu ok. 20–22 cm. **5.** Kilkadziesiąt drobnych ułamków ceramiki z kilku naczyń. **6.** Fragment zgiętego pręta brązowego o przekroju okrągłym. Dł. (po łuku) 3,0 cm; średn. pręta ok. 0,2 cm (Ryc. 33a).

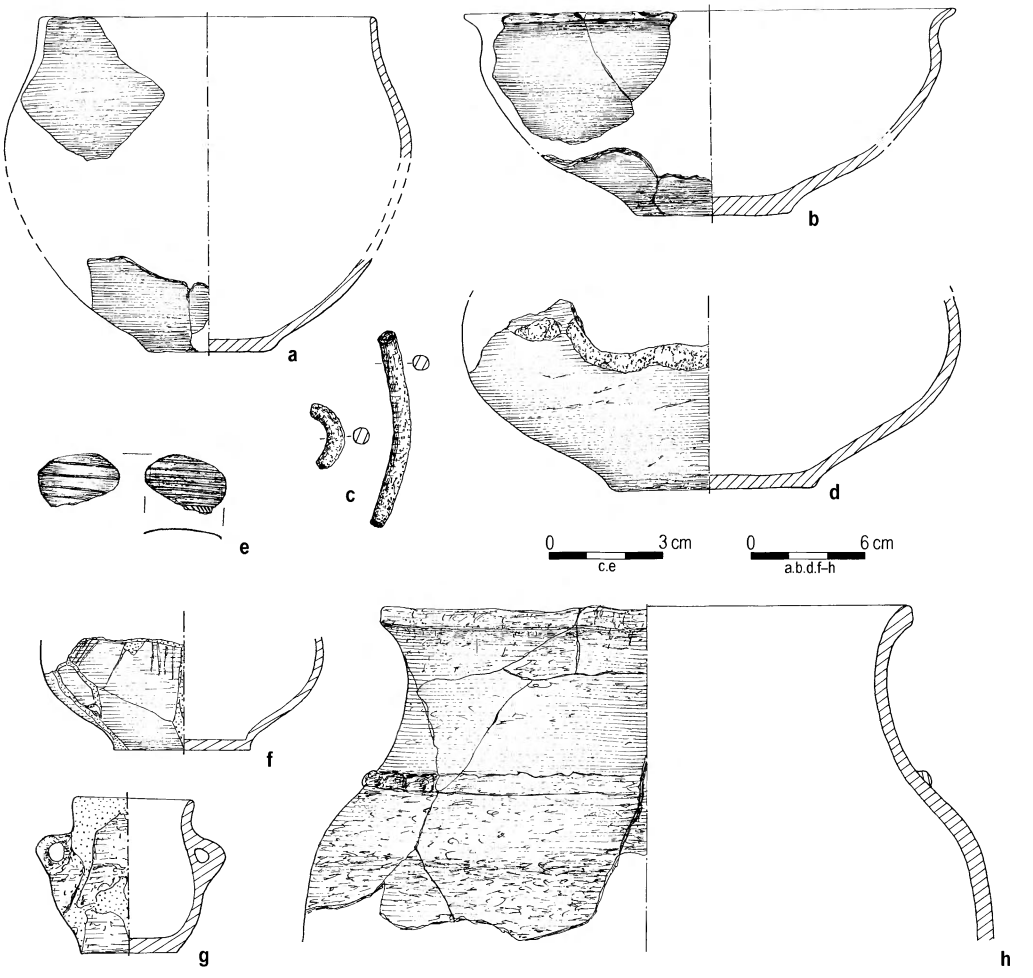

Ryc. 32. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 101 (a.b), obiektu 103 (c.d) i obiektu 104 (e–h). Rys. G. Nowakowska

Fig. 32. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 101 (a.b), feature 103 (c.d) and feature 104 (e–h). G. Nowakowska del.

Obiekt 103 (Grób jamowy 93/47). Jamę o wym. 55×50 cm odsłonięto na głęb. 38 cm od pow. ziemi. Wypełnisko o miąższości 27 cm zawierało fragmenty co najmniej dwóch naczyń – zdobionej *popielnicy* i misy oraz ułamki kości (nie odnaleziono), blaszek i drutów brązowych. **1.** Fragment dolnej części i ułamki baniastego naczynia o pow. zewn. brązowo-brunatnej, plamistej, wewn. zniszczonej. Wys. zach. ok. 10 cm; średn.: dna 11 cm, brzuśca 26,5 cm (Ryc. 32d). **2.** 2 fragmenty pręta brązowego o przekroju okrągłym. Dł. (po łuku) 2,6 cm, 5,4 cm; średn. pręta 0,4 cm (Ryc. 32c). **3.** 10 fragmentów blaszek i grudek brązowych ze śladami działania ognia.

Obiekt 104 (94/47). Grób kloszowy? Na głęb. 20 cm od pow. ziemi odsłonięto jamę, zawierającą fragmenty zgniecionego, dużego naczynia (klosza?), ułamki innych naczyń i fragment przedmiotu brązowego. Kości nie odnotowano. **1.** Fragmenty górnej części dużego naczynia (klosza?) z chropowaconym brzuścem i gładzoną szyjką, podkreśloną nalepianą listwą karbowaną stempelkiem. Pow. brunatne, wewn. gładzona. Średn. wylewu 28 cm (Ryc. 32h). **2.** Fragmenty (w tym jeden z pozostałością ucha) dzbanka o baniastym brzuścu, z wyodrębnionym dnem i rozchyloną krawędzią wylewu. Zachowane fragmenty ornamentu w postaci grup słabo zarysowanych ukośnych i pionowych żłobków. Pow. gładzone, szarobrunatne. Wys. zach. ok. 6 cm; średn. dna 7,2 cm (Ryc. 32f). **3.** Naczynie miniaturowe z baniastym brzuścem, słabo wyodrębnioną szyjką i lekko zaznaczonym dnem. Na górnej części brzuśca 2 symetrycznie rozmieszczone uszka. Pow. gładzone, brązowe z ciemnymi plamami. Wys. 8 cm; średn.: dna 5,1 cm, brzuśca ok. 8 cm, wylewu 6,3 cm (Ryc. 32g). **4.** Fragment cienkiej blaszki brązowej lekko łukowato wygiętej. Zdobienie w postaci równoległych żłobków, rzadszych po stronie wklęsłej, gęściejszych po stronie wypukłej – tu również ślad ukośnych nacięć przy odłamanej krawędzi blaszki. Wym. 1,3×2,1 cm (Ryc. 32e).

Obiekt 105 (Zaciemnienie 1/47). Kształt owalny. Dł. wzdłuż osi NW–SE 40 cm, głęb. ok. 50 cm.

Obiekt 106 (Zaciemnienie 2/47). Odkryte na głęb. ok. 45 cm od pow. ziemi, wym. 42×40 cm. Zawierało kilka ułamków ceramiki, fragment węgla drzewnego i przepalony kamień wielkości jajka.

Obiekt 107 (Zaciemnienie bez nr-u/47). Wym. 85×36 cm, głęb. 5 cm. Wydłużone po osi SE–NW. Zawierało kilka ułamków ceramiki i węgiel drzewny. **1.** Ułamek średniościennego naczynia o pow. gładzonych, zewn. brązowej, wewn. ciemnoszarej.

Obiekt 108 (Zaciemnienie X/47). Owalne, o wym. 20×25 cm i głęb. 15 cm. W wypełnisku 2 niecharakterystyczne ułamki ceramiki.

Obiekt 109 (Skupienie 1/47). Odkryte na głęb. 38 cm od pow. ziemi. Zawierało kilka ułamków ceramiki i kamienie.

Obiekt 110 (Grób kloszowy bez popielnicy 1/48). Na głęb. 25 cm od pow. ziemi odsłonięto silnie potrzaskane naczynie (nie zidentyfikowane w materiale) ustawione do góry dnem. Wnętrze naczynia wypełniała *lepka substancja pomieszana z popiołem*. Nie stwierdzono obecności przepalonych kości. Skorupy z tego obiektu prawdopodobnie zostały domieszane do inwentarza obiektu 1 (1/47).

Obiekt 111 (2/48). Skupisko skorup przemieszanych z ciemną ziemią. Materiał ceramiczny z tego obiektu prawdopodobnie został domieszany do inwentarza obiektu 2 (2/47).

Obiekt 112 (3/48). Jama nieregularnego kształtu o wym. 25×32 cm i głęb. 35 cm. Wypełnisko zwężające się stożkowato zawierało popiół, przepalone kamienie i ułamki ceramiki, w tym skupione przy dnie fragmenty *popielnicy* i misy. Kości nie odnotowano. **1.** 15 ułamków (w tym 1 ułamek wylewu) naczynia z dwustożkowatym brzuścem o łagodnym załomie. Pow. zewn. brązowo-brunatna, plamista, pierwotnie górą gładzona, obecnie częściowo złuszczona, szorstka, dołem zapewne chropowacona. Pow. wewn. brunatna, gładzona (Ryc. 34h). **2.** 6 ułamków wylewu misy z wgięciem pod krawędzią i z uchem. Pow. zewn. niejednolicie ubarwiona, szaro-ceglasta, wewn. ciemnoszara, obie gładzone, częściowo zniszczone. Wys. zach. 4,5 cm; średn. wylewu ok. 22 cm (Ryc. 34g). **3.** Duże, masywne ucho z naczynia o pow. brązowoszarych, zewn. chropowaconej, wewn. słabo wyrównanej. **4.** Ułamek górnej części brzuśca naczynia o pow. brunatnych, dobrze wygładzonych, z zachowanym fragmentem ornamentu w postaci płytkich, pionowych żłobków. **5.** 16 niecharakterystycznych ułamków ceramiki z różnych naczyń.

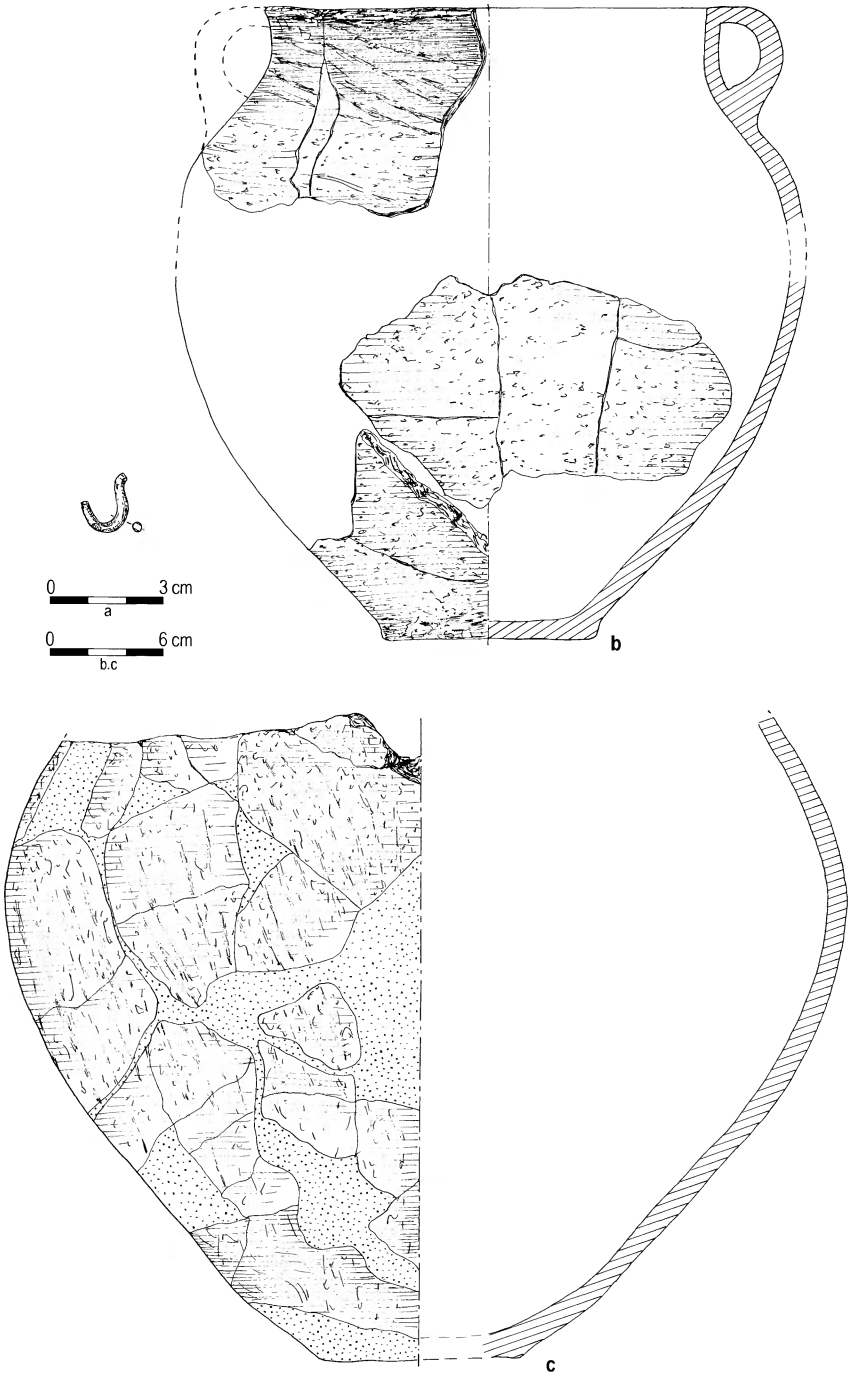

Ryc. 33. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 102 (a–c). Rys. G. Nowakowska

Fig. 33. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 102 (a–c). G. Nowakowska del.

Obiekt 113 (4/48). Grób kloszowy w jamie o wym. 47×45 cm. Posadowiony na głęb. 76 cm od pow. ziemi. Przechylone na bok misowate naczynie (klosz), podparte kamieniami polnymi, nakrywało popielnicę i dzbanek-przystawkę. W jamie obok klosza znajdowało się naczynie wypełnione przepaloną ziemią i być może kośćmi. W materiale ceramicznym zidentyfikowano 3 naczynia należące do tego zespołu. Kości nie odnaleziono. **1.** Duża misa we fragmentach. Dno silnie wyodrębnione, krawędź płasko, poziomo ścięta, zdobiona odciskami paznokcia. Pow. brązowe, zewn. chropowacona, wewn. gładzona. Wys. 11 cm; średn.: dna 8 cm; wylewu 40 cm (Ryc. 34a). **2.** Fragmenty cienkościennego dzbanka z utrąconym uchem. Górna część brzuśca zdobiona pionowymi, płytkimi, szerokimi żłobkami. Pow. brązowe, zewn. silnie wygładzona, wewn. zniszczona. Wys. ok. 11 cm; średn.: dna ok. 6 cm, brzuśca 14,5–15 cm, wylewu 11 cm (Ryc. 34e). **3.** Fragmenty naczynia jajowatego prawdopodobnie dwuuchego (zachowany ułamek przykrawędny z jednym uchem). Pow. czerwonawobrązowe, zewn. chropowacona, wewn. dobrze wyrównana. Wys. zach. 15 cm; średn. wylewu ok. 24 cm (Ryc. 34b).

Obiekt 114 (Grób 5/48). Jama o wym. 30×27 cm i głęb. 25 cm. W ciemnej, silnie przepalonej ziemi wypełniska znajdowało się kilka niecharakterystycznych ułamków ceramiki. Kości nie odnotowano.

Obiekt 115 (6/48). Grób jamowy (?). Kolisty zarys jamy o średn. ok. 30 cm odsłonięto na głęb. 15 cm od pow. ziemi. Wypełnisko o miąższości 45 cm stanowiła przepalona ziemia z fragmentami ceramiki i drobnymi ułamkami przepalonych kości (nie odnaleziono). Zawartość jamy nakryta była rozbitą misą. **1.** Duża misa (w znacznym stopniu rekonstruowana) z wyraźnym wgięciem pod krawędzią i wyodrębnionym dnem. Pow. zewn. brązowa, dobrze wyrównana, wewn. brunatna, gładzona. Wys. 16 cm; średn.: dna 12 cm, brzuśca 33,5 cm, wylewu 36 cm (Ryc. 34f). **2.** Ok. 30 niewielkich ułamków ceramiki, w tym fragmenty grubościennego, chropowaconego naczynia.

Obiekt 116 (Grób 7/48). Jama, o wym. 35×40 cm i miąższości. 15 cm, odsłonięta na głęb. 25 cm od pow. ziemi. Zawierała kilka ułamków naczyń przemieszanych z tłuczonym granitem. Kości nie odnotowano. **1.** 8 drobnych, niecharakterystycznych ułamków ceramiki.

Obiekt 117 (Grób 8/48). Jama, o wym. 40×37 cm, odsłonięta na głęb. 15 cm od pow. ziemi. W wypełnisku o miąższości 25 cm znajdowały się przemieszane z popiołem ułamki ceramiki bez śladów przepalenia. Kości nie odnotowano.

Obiekt 118 (9/48). Grób popielnicowy. Na głęb. 32 cm od pow. ziemi odsłonięto jamę o średn. ok. 25 cm i miąższości 35 cm, zawierającą naczynie z dwoma utrąconymi uchami, nakrytą innym, głębokim naczyniem odwróconym do góry dnem. Całość obsypana resztkami stosu. Popielnica zawierała przepalone kości (nie odnalezione) przemieszane z popiołem. Nie odnaleziono popielnicy z tego grobu. Być może są nią fragmenty naczynia pozbawionego metryczki (poz. 1). **1.** Dno grubościennego naczynia o pow. brązowych, wygładzonych. Średn. ok. 12,5 cm.

Obiekt 119 (Grób jamowy 10/48). Jama o wym. 55×35 cm i miąższości ok. 22 cm, odsłonięta na głęb. 15 cm od pow. ziemi. W silnie przepalonej ziemi przemieszanej z popiołem znajdowały się ułamki małego naczynia, tłuczeń granitowy oraz (na dnie jamy) 1 przepalony kamień – *otoczak granitowy*. Kości nie odnotowano. **1.** Fragmenty przepalonej misy z mocno wywiniętą krawędzią, w tym ułamek wylewu ze śladem po uchu i fragment zdeformowanej części przydennej. Pow. pierwotnie brązowe, gładzone, obecnie spękane, szorstkie. Średn.: brzuśca ok. 16 cm, wylewu ok. 18 cm (Ryc. 34d).

O b i e k t 1 2 0 (Grób jamowy 11/48). Jama odkryta na głęb. ok. 20 cm od pow. ziemi. Wypełnisko o średn. 48 cm i miąższości 18 cm stanowiła silnie przepalona ziemia z ułamkami ceramiki skupiającymi się przy dnie jamy. Kości nie odnotowano. **1.** Kilkadziesiąt drobnych, częściowo przepalonych ułamków grubościennego, chropowaconego naczynia z gładzoną szyjką, podkreśloną listwą karbowaną paznokciem. Pow. brunatnoceglaste, wewn. gładzona. **2.** Kilka fragmentów małego dzbanuszka o pow. brunatnoceglastych, gładzonych. Wys. ok. 6 cm; średn.: dna ok. 4 cm, wylewu ok. 6 cm (Ryc. 34c).

O b i e k t 1 2 1 (Grób 12/48). Jama o wym. 38×39 cm, odsłonięta na głęb. 20 cm od pow. ziemi. Wypełnisko o miąższości 25 cm zawierało popiół, węgle drzewne, kawałki granitu, przepalone fragmenty skorup oraz bryłki częściowo wypalonej gliny (?). Kości nie odnotowano. **1.** 20 fragmentów dna i przydennej części naczynia grubościennego, z gliny z obfitą domieszką gruboziarnistego tłucznia. Pow. gładzone, nierówne, z widocznymi spękaniami wokół ziaren domieszki. **2.** Ok. 15 fragmentów naczynia grubościennego, częściowo przepalonego. Pow. szaroceglaste, zewn. chropowacona, wewn. gładzona.

O b i e k t 1 2 2 (13/48). Grób jamowy? Jama odkryta na głęb. 24 cm od pow. ziemi. Wypełnisko o średn. ok. 40 cm i miąższości 13 cm zawierało w stropie drobne ułamki ceramiki, przy dnie warstwę popiołu z fragmentami ceramiki oraz drobnymi kośćmi – wśród nich kilka nie spalonych grubych kości żeber (?). Całość nakryta częścią grubościennego naczynia. Kości nie odnaleziono. **1.** Fragmenty (częściowo wyklejone) dużego, grubościennego naczynia o chropowaconym brzuścu i gładzonej szyjce z wywiniętą krawędzią. Poniżej nasady szyjki ślad po utrąconym masywnym uchu (były zapewne dwa). Obie pow. brązowobrunatne, wewn. wygładzona. Średn.: dna 11–12 cm, wylewu 33 cm (Ryc. 35i). **2.** Fragmenty misy z niewielkim wgięciem pod krawędzią. Obie pow. czerwonawobrązowe, gładzone. Wys. zach. ok. 6 cm; średn. wylewu ok. 19 cm (Ryc. 35l). **3.** 8 fragmentów, w tym ułamek wylewu, naczynia o pow. brązowobrunatnych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej. **4.** 8 fragmentów cienkościennego naczynia, zapewne dzbanka, zdobionego poniżej nasady szyjki ornamentem dookolnych i pionowych żłobków. Pow. brązowe z ciemniejszymi plamami, wygładzone.

O b i e k t 1 2 3 (Zaciemnienie 1/50). Słabe zaciemnienie o wym. 22×27 cm, odkryte na głęb. 45 cm. Zawartości wypełniska w dzienniku nie odnotowano. W kartotece P.K. zarejestrowanych jest kilkanaście drobnych ułamków z kilku naczyń. Materiałów tych nie odnaleziono.

O b i e k t 1 2 4 (Zaciemnienie 2/50). Słabo rysująca się jama o wym. 43×32 cm, odkryta na głęb. 32 cm od pow. ziemi. Zawartości wypełniska w dzienniku nie odnotowano. W kartotece P.K. zarejestrowanych jest kilkanaście drobnych ułamków jednego naczynia. Materiałów tych nie odnaleziono.

O b i e k t 1 2 5 (Zaciemnienie 3/50). Odkryte na głęb. 35 cm od pow. ziemi, wym. 31×23 cm.

O b i e k t 1 2 6 (Zaciemnienie 4/50). Odkryta na głęb. 25 cm od pow. ziemi owalna jama o wym. 110×80 cm, w przekroju trójkątna, z dnem opadającym w części E. Głęb. maks. ok. 50 cm. Centrum wypełniska intensywnie czarne, z popiołem, ułamkami naczyń (nie odnaleziono) i drobnymi kamieniami.

O b i e k t 1 2 7 (Zaciemnienie 5/50). Odkryte na głęb. 45 cm od pow. ziemi. Jama o wym. 55×40 cm i miąższości. 88 cm zawierała znaczną liczbę ułamków różnych naczyń, koncentrujących się w intensywnie czarnej części W jamy. Materiałów nie odnaleziono. W kartotece P.K. odnotowanych jest kilkadziesiąt drobnych ułamków kilku naczyń.

O b i e k t 1 2 8 (Zaciemnienie 6/50). Jama o wym. 43×32 cm, odsłonięta na głęb. 45 cm od pow. ziemi. W środkowej części wypełniska o miąższości ok. 22 cm znajdowały się ułamki ceramiki (nie odnaleziono).

O b i e k t 1 2 9 (Zaciemnienie 7/50). Brak opisu w dzienniku badań. Zachowane drobne ułamki ceramiki. **1.** Fragment górnej części naczynia z wydzieloną szyjką. Poniżej jej nasady pasmo słabo widocznych, nieregularnych nakłuć. Pow. gładzone, zewn. brązowa, wewn. brunatna (Ryc. 35h). **2.** Fragment naczynia (prawdopodobnie dzbanka) z zachowanym śladem osadzenia ucha. U nasady szyjki pasmo nakłuć paznokciowych. Pow. gładzone, zewn. brunatnoceglasta, wewn. brunatna (Ryc. 35g). **3.** Fragment wylewu z dwoma guzami wystającymi ponad krawędź. Pow. szarobrązowe, przepalone, z widoczną

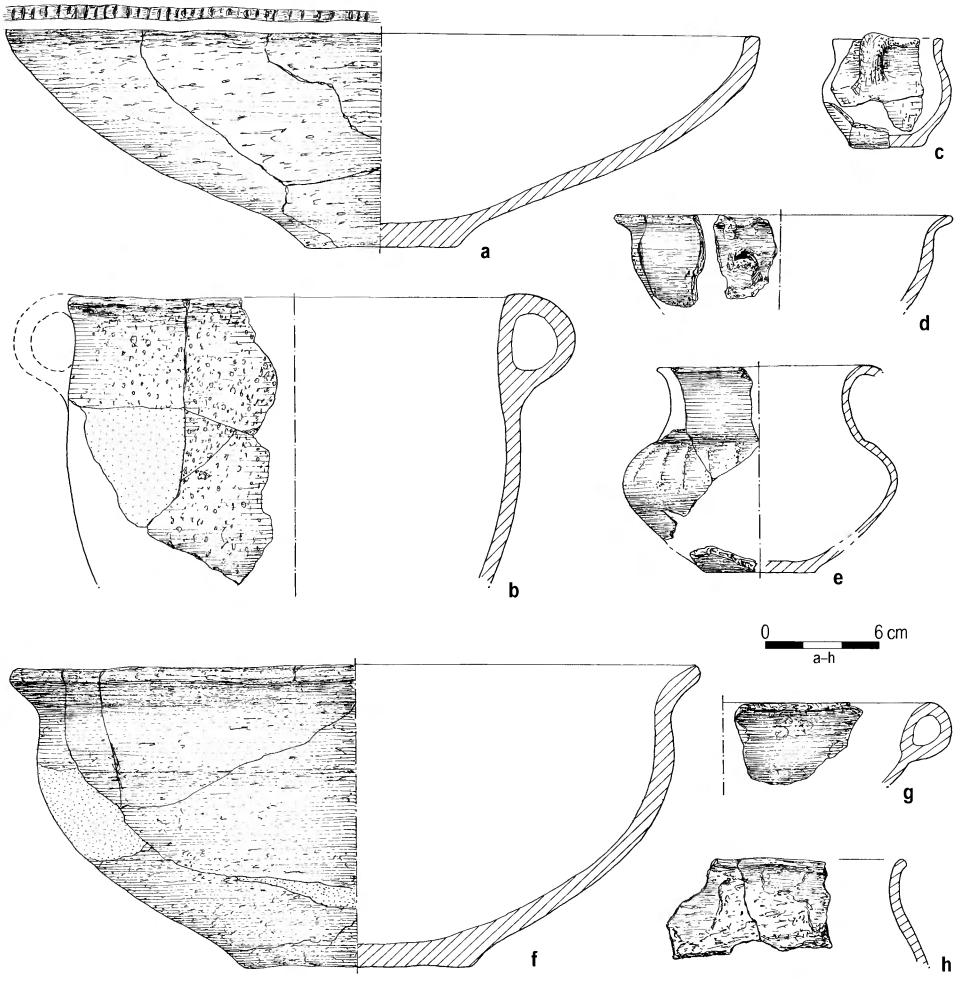

Ryc. 34. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, stan. 1. Wyposażenie obiektu 112 (g.h), obiektu 113 (a.b.e), obiektu 115 (f), obiektu 119 (d), i obiektu 120 (c). Rys. G. Nowakowska

Fig. 34. W ł a d y s ł a w o w o C h ł a p o w o, site 1. Inventory of the feature 112 (g.h), feature 113 (a.b.e), feature 115 (f), feature 119 (d) and feature 120 (c). G. Nowakowska del.

siateczką drobnych spękań (Ryc. 35d). **4.** Ok. 30 drobnych, niecharakterystycznych, częściowo przepalonych ułamków kilku naczyń.

Obiekt 130 (Zaciemnienie 8/50). Odkryte na głęb. 45 cm od pow. ziemi w postaci wydłużonej plamy o wym. 80×40 cm. Od strony S przytykał do niej kamień o wym. 33×25×22 cm. Wypełnisko jamy o głęb. 6 cm zawierało ułamki ceramiki. **1.** Kilkadziesiąt drobnych, ułamków różnych naczyń, między nimi ułamek wylewu misy z zachowanym uszkiem i fragment przepalonego ucha.

Obiekt 131 (Zaciemnienie 9/50). Jama o wym. 30×15 cm, odkryta na głęb. 27 cm od pow. ziemi. Na powierzchni i w wypełnisku o miąższości 21 cm znajdowały się ułamki ceramiki.

Obiekt 132 (Zaciemnienie 10/50). Na głęb. 21 cm od pow. ziemi odsłonięto plamę o wymiarach 33×25 cm. Brak materiału zabytkowego.

Obiekt 133 (Zaciemnienie 11/50). Odkryte na głęb. 39 cm od pow. ziemi w postaci dwóch sąsiadujących jamek o wymiarach 24×25 cm i 26×22 cm i miąższości 23 cm. Brak materiału zabytkowego.

Obiekt 134 (Zaciemnienie 12/50). Odsłonięte na głęb. 60 cm od pow. ziemi w postaci trójkątnej plamy o maks. wym. 140×120 cm. W wierzchołkach N i E trójkąta zalegały skupiska węgla drzewnego.

Obiekt 135 (*Jama ze spaloną ziemią oraz skorupami* 1948). **1.** 7 ułamków naczynia średniościennego o pow. brunatnych, zewn. chropowaconej, wewn. gładzonej.

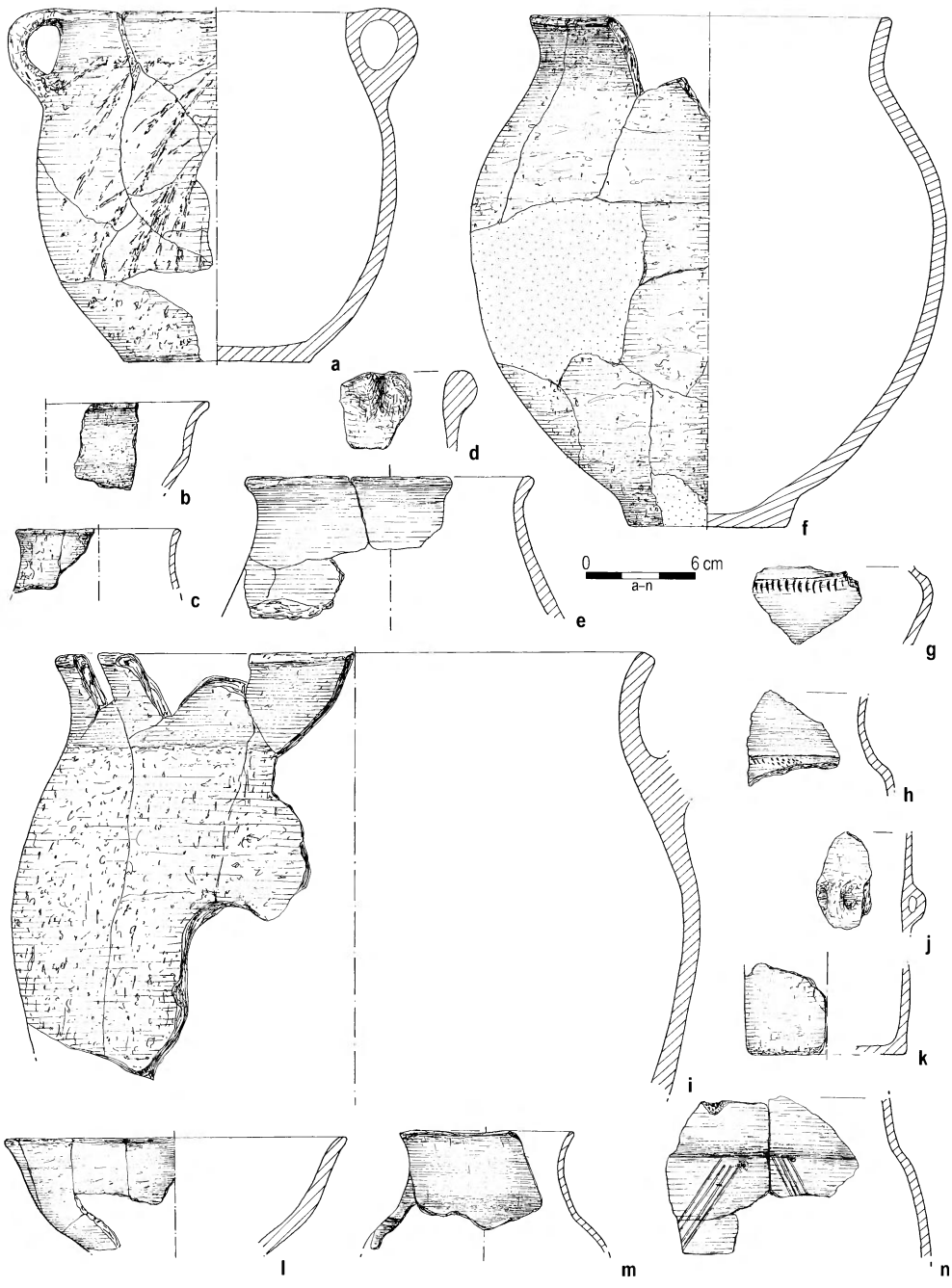

Ryc. 35. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Wyposażenie obiektu 122 (i.l), obiektu 129 (d.g.h) i obiektu bez numeru (a–c.e.f.j.k.m.n). Rys. G. Nowakowska

Fig. 35. Władysławowo Chłapowo, site 1. Inventory of the feature 122 (i. l), feature 129 (d.g.h) and unnumbered feature (a–c.e.f.j.k.m.n). G. Nowakowska del.

Grób opisany na dołączonej do niego wtórnej metryczce jako *9* [...]. Chodzi tu zapewne o zespół oznaczony numerem polowym pomiędzy 90 a 94. **1.** Fragmenty cienkościennego naczynia z wysoką szyjką (dzbanka?), zdobionego pasmem potrójnych żłobków u nasady szyjki i grupami pionowych żłobków na górnej części brzuśca. Pow. ceglaste, dobrze wygładzone. Średn. wylewu ok. 9,5 cm (Ryc. 35m). **2.** Fragment dolnej części niewielkiego, cylindrycznego naczyńka o pow. gładzonych, zewn. ceglastej, wewn. szarej, z wyraźnymi śladami przepalenia. Na pow. widoczne trzy nakłucia paznokciowe – być może resztki ornamentu. Wys. zach. 5 cm; średn. dna 9 cm (Ryc. 35k). Z tego naczyńka pochodzi zapewne również przepalony fragment z zachowanym niewielkim uszkiem (Ryc. 35j).

Grób X? 18 ułamków blaszki i prusz ze zniszczonych przedmiotów brązowych.

Materiały nieoznaczone. **1.** Fragmenty naczynia z dwoma uchami pod krawędzią. Pow. ceglasto-brunatne, plamiste, zewn. chropowacona z wyjątkiem pasa pod krawędzią, wewn. gładzona (Ryc. 35a). **2.** Częściowo zachowane baniaste naczynie z krótką, rozchyloną szyjką. Dno silnie wyodrębnione. Pow. zewn. szarobrązowa, wyrównana, miejscami wygładzona. Pow. wewn. brązowo-brunatna, plamista. Wys. 28 cm; średn.: dna 9 cm, brzuśca 26 cm, wylewu 20 cm (Ryc. 35f).

Materiały oznaczone – *1948 r.* **1.** Fragmenty naczynia wazowatego o dwustożkowato uformowanym brzuścu. Dno wyodrębnione, Krawędź wylewu wyraźnie rozchylona. Zachowane fragmenty ze śladami przyczepów dwóch uch umieszczonych na przejściu szyjki w brzusiec. Pow. gładzone, zewn. jasnobrązowa z ceglastymi plamami, wewn. czarna. Średn.: dna ok. 10 cm, wylewu ok. 16 cm

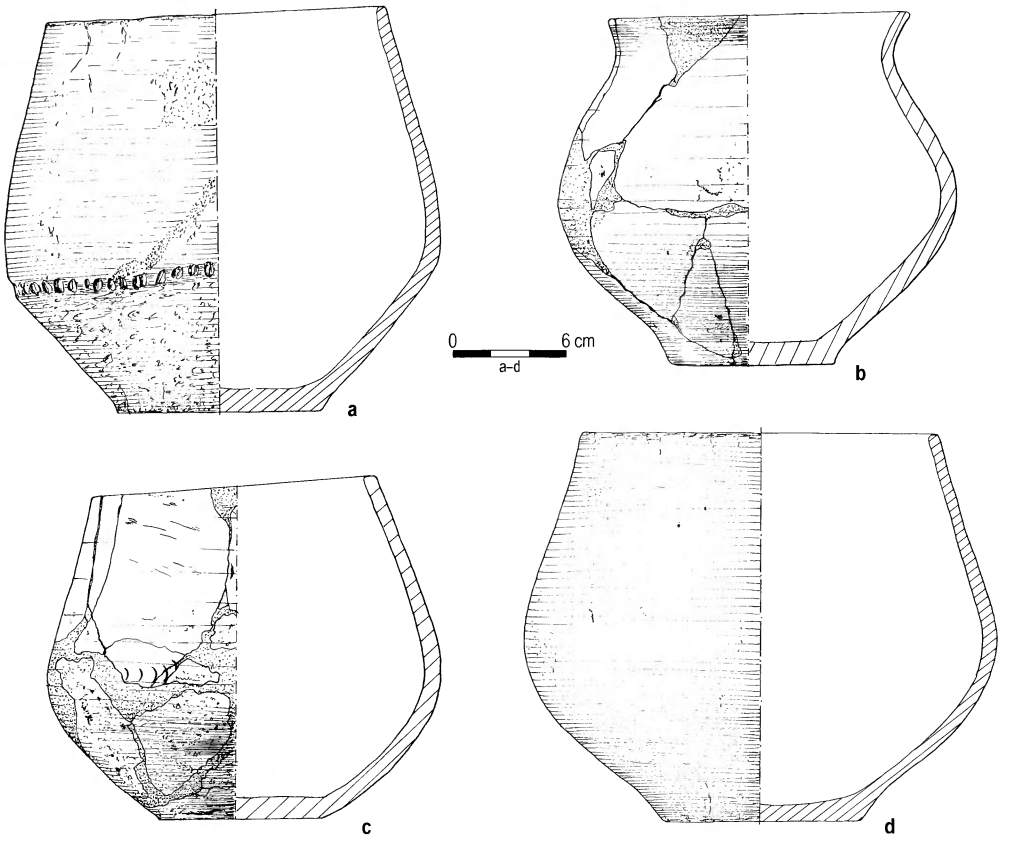

Ryc. 36. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Naczynia z daru Z. Sęczykowskiego (a–d). Rys. G. Nowakowska (a.d) i W. Krajewski (b.c)
Fig. 36. Władysławowo Chłapowo, site 1. Vessels from the gift of Z. Sęczykowski (a–d). G. Nowakowska (a.d) and W. Krajewski (b.c) del.

(Ryc. 35e). **2.** Ok. 20 fragmentów cienkościennego naczynia, częściowo przepalonego, z brzuścem oddzielonym od szyjki uskokiem. Na górnej części brzuśca grupy ukośnych, poczwórnych żłobków. Pow. zewn. brązowa, gładzona, miejscami spękana, wewn. zniszczona (Ryc. 35n). **3.** Fragment lekko wyodrębnionego dna o średn. ok. 9–9,5 cm. **4.** Fragmenty niewielkiego naczynia ze śladami przepalenia, w tym ułamek ucha i fragment szyjki z miejscem jego osadzenia. Pow. brązowe, miejscami spękane. Średn. wylewu ok. 9 cm (Ryc. 35c). **5.** Fragmenty wylewu misy z wgięciem pod krawędzią. Pow. zewn. brązowa, wewn. brunatna, obie zniszczone. Średn. wylewu ok. 18 cm (Ryc. 35b).

Dar Z. Sęczykowskiego. **1.** Naczynie dwustożkowate o łagodnie zaokrąglonym brzuścu. Dno lekko wyodrębnione. Na załomie brzuśca pasmo ornamentu palcowego. Pow. brązowe, plamiste, zewn. poniżej załomu chropowacona, powyżej gładzona, wewn. gładzona. Wys. 21 cm; średn.: dna 10,5 cm, brzuśca 22 cm, wylewu 18 cm (Ryc. 36a). **2.** Naczynie baniaste z krótką, słabo zaznaczoną szyjką i silnie rozchylonym wylewem. Dno wyodrębnione. Pow. wygładzone, zewn. brunatna, plamista, wewn. szara. Wys. 19 cm; średn.: dna 9 cm, brzuśca 21,5 cm, wylewu 16 cm (Ryc. 36b). **3.** Naczynie dwustożkowate o zaokrąglonym załomie brzuśca. Na największej wydętości pasmo ornamentu paznokciowego. Pow. zewn. brunatna, plamista, poniżej załomu chropowacona, powyżej gładka. Pow. wewn. gładka, szara. Wys. 17,5–18,5 cm; średn.: dna 9 cm; brzuśca 21,5 cm; wylewu 15–15,5 cm (Ryc. 36c). **4.** Naczynie dwustożkowate o łagodnym załomie brzuśca. Dno wyodrębnione. Pow. brązowe z szarymi plamami, wygładzone. Wys. ok. 20 cm; średn.: dna 10,5 cm, brzuśca 25 cm, wylewu 19 cm (Ryc. 36d).

Analiza materiałów

Ceramika

Przedstawiona w niniejszym opracowaniu typologia ceramiki przeprowadzona została według zasad klasyfikacji zaproponowanej przez T. Węgrzynowicz (1984, s. 4–10) z zastosowaniem pewnych modyfikacji wynikających ze specyfiki materiałów. Zawiera również odniesienia do nie skodyfikowanych, tradycyjnie stosowanych podziałów i nomenklatury obejmujących m. in. następujące określenia naczyń: dwustożkowate, wazowate (lub wazy), gruszkowate, baniaste (lub beczułkowate), jajowate – z dodatkową informacją o chropowaceniu oraz obecności uch i ich umiejscowieniu, a także dzbanki, kubki, misy, talerze (lub placki), pokrywki. Ujęcie analizowanych form w ramy klasyfikacji posługującej się określonymi, formalnymi zasadami z równoczesnym utrzymaniem trybu opisowego, powinno umożliwić dość precyzyjną identyfikację poszczególnych kategorii zabytków z dotychczas stosowaną terminologią.

Garnki

Naczynia tradycyjnie nazywane dwustożkowatymi mieszczą się w kategoriach **A_1 II a** lub **b** oraz **A_1 VI a.** (Ryc. 37a–c). Pierwsza zawiera garnki całkowicie gładzone, bez szyjki, z brzuścem osadzonym poniżej połowy wysokości naczynia uformowanym dwustożkowato, ale o zaokrąglonym załomie. Są to w większości naczynia szerokootworowe, przysadziste, w których średnica brzuśca jest równa wysokości (wynoszącej średnio 22–23 cm), lub ją nieco przewyższa. Profil górnej części ścianki (powyżej załomu brzuśca) tworzy linię prostą (Ryc. 9a, 22h) lub jest lekko łukowato wgięty (Ryc. 21a, 22e, 25c). Dno jest wyraźnie lub lekko wyodrębnione, a tylko wyjątkowo nie zaznaczone (Ryc. 22e). W ściance górnej części naczynia z obiektu 59 wywiercona została para otworków. Do omawianej kategorii należą również naczynia z obiektów 11 i 44 (miniatura), których wysokość jest wyraźnie większa niż średnica

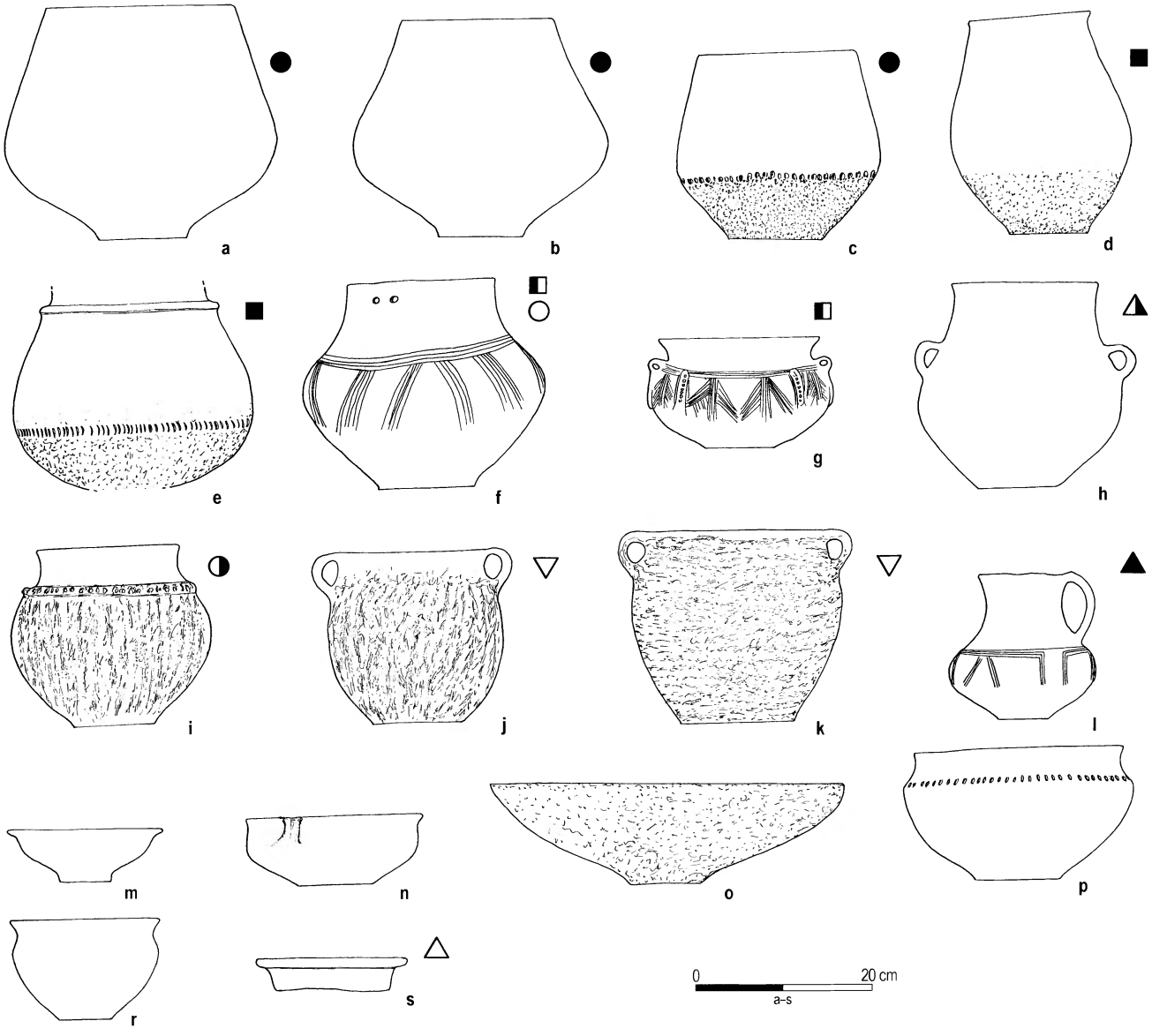

Ryc. 37. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Podstawowe formy ceramiki wyróżnione na cmentarzysku. Symbole umieszczone przy rysunkach odpowiadają oznaczeniom kategorii naczyń na planach 2–5 (Ryc. 38–41). Rys. G. Nowakowska

Fig. 37. Władysławowo Chłapowo, site 1. Basic pottery forms distinguished on the cemetery. Signs placed by the figures correspond with the marks of the vessel categories on the plans 2–5 (Fig. 38–41). G. Nowakowska del.

brzuśca a wysmuklenie górnej części nadaje im kształt nieco gruszkowaty (Ryc. 7e, 18f). Odmianę **b** reprezentuje inne naczyńko z obiektu 44 z silnie wydętym brzuścem umieszczonym w połowie wysokości naczynia (Ryc. 18e).

A_1 VI a – to kategoria utworzona przez garnki z nisko osadzonym brzuścem, bez szyjki, dołem chropowacone. Kształtem i proporcjami odpowiadają charakterystyce naczyń typu II. Różnica wynika z odmiennego potraktowania dolnej części naczynia, wyraźnie schropowaconej (Ryc. 9f, 21f) lub „miękko" obmazanej (Ryc. 18a, 27a) od dna po załom brzuśca. W kilku przypadkach na granicy części chropowaconej i gładzonej wystąpiło dookolne pasmo ornamentu w postaci dołków palcowych (Ryc. 9f, 36a), stempelkowych (Ryc. 27a) lub odcisków paznokcia (Ryc. 18a, 36c). W ściance naczynia z obiektu 9, poniżej załomu brzuśca znajduje się otwór wykonany w wypalonym naczyniu.

Do grupy naczyń określanych jako dwustożkowate z szyjką, niekiedy jako gruszkowate (Ryc. 37d.e), należy włączyć dwa okazy należące do kategorii **A_1 V a** – reprezentującej gładzone w górnej części garnki z szyjką, z brzuścem osadzonym poniżej połowy wysokości. Są to – naczynie z obiektu 1, bliskie charakterystyce naczyń poprzedniej kategorii, lecz z łagodnie wyprofilowaną szyjką (Ryc. 6a) i naczynie z obiektu 65, będące swoistym wariantem i rozwinięciem opisanych wyżej form, któremu „dodano" szyjkę, podkreślając równocześnie miejsce jej osadzenia dookolną, gładką, dość wydatną listwą (Ryc. 25d).

Naczynia powszechnie nazywane wazowatymi lub wazami reprezentują w większości kategorię **A_1 I**, a więc naczynia całkowicie gładzone z wydzieloną szyjką (Ryc. 37f–h). Jest to zestaw zawierający okazy o sporym zróżnicowaniu i przemieszaniu cech. Mieszczą się w niej naczynia odmiany **a** – o nisko osadzonym brzuścu,

i odmiany **b** – o brzuścu osadzonym w połowie wysokości naczynia. Niekiedy, ze względu na niesymetryczność lub zły stan zachowania naczyń, trudno określić, którą odmianę reprezentują. Wśród garnków typu I można wyróżnić grupę form „smukłych", których wysokość, mieszcząca się w przedziale 20–26 cm, jest w przybliżeniu równa lub nieco przewyższa największą średnicę oraz „niskich", bardziej przysadzistych, w których średnica brzuśca wyraźnie przekracza maksymalny wymiar pionowy wynoszący 12–17 cm. Większość naczyń tej kategorii ma wyraźnie wyodrębnione dno i baniasto uformowany brzusiec, różne jest natomiast ukształtowanie i sposób osadzenia szyjki. W kilku egzemplarzach (dotyczy to zwłaszcza naczyń „smukłych") cylindryczna lub nieznacznie lejkowato rozchylona szyjka, niewyodrębniona tektonicznie, przechodzi w baniasty brzusiec łagodnym łukiem. Na górnej części brzuśca kilku takich naczyń osadzone zostały symetrycznie 2 ucha (Ryc. 27i, 31g, 32g). W większości form „niskich" przejście lejkowatej szyjki w brzusiec wyraźnie jest zaznaczone tektonicznie. Na górnej części brzuśca występują zdobienia składające się z kombinacji ukośnych i pionowych żłobków skomponowanych najczęściej z motywami podkreślającymi nasadę szyjki (dookolne pasma nacięć, linii rytych) i elementami plastycznymi w postaci pionowych żeberek (Ryc. 7d), maleńkich uszek (Ryc. 7d, 31c.i) i podkowiasto uformowanych listewek (Ryc. 7d, 8f). W grupie naczyń „smukłych", łagodnie profilowanych wyróżniają się popielnice z obiektów 48 i 76 z parzystymi otworkami wywierconymi na górnej części szyjki. Na pierwszym z nich pomiędzy otworkami umieszczone zostały 2 równoległe pionowe żeberka (Ryc. 20b), natomiast górną część brzuśca naczynia z obiektu 76 zdobi ornament ryty (Ryc. 29b). Obydwa te naczynia nakryte były płaskimi, wpuszczanymi pokrywami. Wyjątkową formę ma należące również do typu I (odmiana b) naczynie z obiektu 17 z silnie wydętym brzuścem i krótką, cylindryczną szyjką, której średnica jest mniejsza niż średnica dna. Naczynie to nakryte było płaską, wpuszczaną pokrywą z wysoką zakładką (Ryc. 8a.b). Typ I zapewne reprezentują też częściowo zachowane naczynia z zdobione parami stożkowatych guzków (Ryc. 14a, 31b).

Egzemplarze zazwyczaj określane jako chropowacone naczynia wazowate mieszczą się w kategorii **A_1 V c**, zawierającej garnki charakteryzujące się obecnością chropowaconego, wysoko umieszczonego, baniastego brzuśca i lejkowatej, gładzonej szyjki, na ogół podkreślonej ornamentem (Ryc. 37i). Dna są wyodrębnione, w jednym przypadku (Ryc. 11d) lekko wklęsłe. Wymiary naczyń są zróżnicowane. Wysokość w całości zrekonstruowanych egzemplarzy mieści się w przedziale od 17 cm (Ryc. 27l) do 24 cm (Ryc. 11d), a średnica wylewu od 16,5 cm (Ryc. 9d) do 28 cm (Ryc. 11e). Granica pomiędzy szyjką i brzuścem na ogół zaakcentowana jest tektonicznie niewielkim uskokiem lub plastyczną listwą (Ryc. 9c.d, 11a). Listwy zdobione są odciskami stempelków i wydatnymi guzkami, w jednym przypadku (Ryc. 11a) poziomo przekłutymi i imitującymi zapewne uszka. Guzki umieszczono również u nasady szyjki naczynia z obiektu 18, pozbawionego listwy (Ryc. 8c), natomiast naczynie z obiektu 29 zdobi dodatkowe pasmo dołków stempelkowych (Ryc. 9d). Od tej charakterystyki odbiega nieco masywny egzemplarz z obiektu 99, w którym podwójne pasmo dołków stempelkowych akcentuje granicę pomiędzy strefą gładzoną i chropowaconą, znajdującą się znacznie poniżej miejsca osadzenia krótkiej szyjki o ukośnie ściętej krawędzi. W naczyniu tym pozostawiono ponadto gładzony pas ponad dnem (Ryc. 31h). Do kategorii **A_1 V c** lub **b** należy zapewne również włączyć szczątkowo zachowane, duże naczynia z obiektów 49, 102, 104 i 122. Wszystkie te naczynia miały lekko pogrubione i ukośnie ścięte krawędzie. Wysoka szyjka okazu z obiektu 104 (Ryc. 32h) była oddzielona od brzuśca zdobioną listwą, natomiast u nasady szyjki naczynia z obiektu 122 (Ryc. 35i) zachował się ślad dolnej nasady ucha. Należy przypuszczać, że analogicznie do garnka z obiektu 102, było to naczynie dwuuche. Zachowana dolna część naczynia z obiektu 102 ma wyraźnie wyodrębnione dno (Ryc. 33c).

Pozostałe naczynia z dwoma uchami pod krawędzią mieszczą się w dwóch kategoriach – **A_1 VI d** oraz **A_1 III d**, zawierających formy beczułkowate lub jajowate bez wydzielonej szyjki (Ryc. 37j.k). Są to: naczynie z wygładzonym pasem pod krawędzią (Ryc. 35a) i dwa okazy całkowicie chropowacone (Ryc. 14h, 34b).

Dzbanki i kubki

Zarejestrowane na cmentarzysku dzbanki reprezentują kategorię **A_2 I** – naczynia całkowicie gładzone z wydzieloną szyjką (Ryc. 37l). W całości odtworzono jedynie 3 okazy, ale jak można sądzić z rekonstrukcji rysunkowych i zachowanych fragmentów, prawdopodobnie wszystkie należały do odmiany **a** – z brzuścem umieszczonym poniżej połowy wysokości naczynia. W większości są to formy o baniastym brzuścu i wysokiej, wydzielonej tektonicznie szyjce z lejkowato rozchylonym wylewem. Wśród dwunastu sklasyfikowanych egzemplarzy jedynie dzbanek z obiektu 19 nie był zdobiony (Ryc. 8l). W pięciu naczyniach nasada szyjki podkreślona jest dookolnymi żłobkami. Od nich odchodzą grupy potrójnych lub poczwórnych żłobków zdobiących górną część brzuśca, biegnących przeciwstawnie ukośnie lub pionowo – na okazach z obiektów 49 i 56 tworząc motyw otwartych ku dołowi prostokątów (Ryc. 18i, 22g). Na zachowanym fragmencie naczynia z obiektu 67 widoczna jest jedynie grupa trzech ukośnych głębokich żłobków (Ryc. 25k), natomiast okaz z obiektu 113 zdobiony jest szerokimi, płytkimi bruzdami (Ryc. 34e), a niewielkie naczyńko z obiektu 75 krótkimi, pionowymi żeberkami (Ryc. 27f). Szczególnie interesujące jest zdobienie dzbanka z obiektu 58, składające się z grup potrójnych, pionowych żłobków, rozdzielonych płytkimi, pojedynczymi bruzdami, wykonanymi zapewne poprzez odciśnięcie okrągłej „pałeczki". U nasady szyjki widoczne jest dookolne pasmo krótkich „nacięć", powstałych prawdopodobnie w efekcie odciśnięcia metalowego skrętu – spiralki lub może cienkiego, tordowanego

naszyjnika (Ryc. 22c). Do kategorii **A_2 I** należą również zachowane fragmentarycznie naczynia z obiektów 7, 129 i opisanego jako *grób 9* [...] (Ryc. 6k, 35g.h) oraz niezdobione naczyńko miniaturowe z obiektu 120 (Ryc. 34c). Natomiast małe naczyńko z obiektu 23 to należący do kategorii **B_2 I b** gładzony kubek z szyjką, z brzuścem umieszczonym w połowie wysokości naczynia (Ryc. 8h).

Misy

Spośród blisko pięćdziesięciu egzemplarzy mis, jakie wydzielono z materiału ceramicznego, większość zachowała się fragmentarycznie, czasem jedynie w postaci pojedynczych ułamków. W całości wyklejono lub zrekonstruowano jedynie ok. 20 egzemplarzy. Niemniej bez żadnych wątpliwości można stwierdzić, że z nielicznymi wyjątkami należą one do kategorii **B_1 I** odmiany **c**. Są to więc naczynia z tzw. wgięciem pod krawędzią i wysoko umieszczonym brzuścem (Ryc. 37m.n.p.r). U wielu okazów owo wklęśnięcie górnej części naczynia jest bardzo wyraźne i tworzy szyjkę oddzieloną od brzuśca tektonicznym uskokiem (Ryc. 6b, 7b.f, 9e, 25h, 27b). Misy te mają na ogół silnie wychylone, wręcz wyciągnięte na zewnątrz krawędzie i, co można zaobserwować u egzemplarzy zrekonstruowanych w całości, wyraźnie wyodrębnione dno (Ryc. 37m). Rozwinięta tektonika tych naczyń nadaje ich profilom kształt pochylonej litery *S*. Drugi zespół naczyń zaliczonych do kategorii **B_1 I c** tworzą misy nieco głębsze (stosunek wysokości do średnicy wylewu – nie przekraczającej na ogół 20 cm – zbliża się do 1:2), łagodniej profilowane, w których słabsze wgięcie ścianki w górnej części podkreślone jest przez rozchylenie na zewnątrz krawędzi – niekiedy lekko pogrubionej (Ryc. 37n). Egzemplarze silnie profilowane są na ogół płytkie (stosunek wysokości do średnicy wylewu, osiągającej 18–25 cm, wynosi w przybliżeniu 1:3) i raczej sporadycznie wyposażone w uszko umieszczone pod krawędzią (Ryc. 11c). Uszka częściej występują w naczyniach głębszych i słabiej profilowanych (Ryc. 7c, 11b, 18b, 27h). Wylewy dwóch naczyń zdobią występy wyciągnięte z krawędzi – w misie z obiektu 10 umieszczone po obu stronach górnej nasady niezachowanego ucha (Ryc. 7c), w okazie z obiektu 18 w towarzystwie plastycznej listwy (guzka) umieszczonej na brzuścu naczynia (Ryc. 8d). Na górnej części naczynia z obiektu 80 widoczne są ślady nawiercania w wypalonym naczyniu dwóch otworków, natomiast okaz znaleziony w inwentarzu obiektu 28 ma wybity (zapewne intencjonalnie) otwór przy dnie. Do wyjątków w tej kategorii naczyń można zaliczyć egzemplarz z obiektu 115 – znacznie przewyższający pozostałe wielkością (Ryc. 34f), nietypowo głębokie naczynia z obiektów 40 i 54 (Ryc. 14f, 21j) oraz okaz z obiektu 37 (Ryc. 11i) o proporcjach misy lecz charakterystyce bliskiej garnkom typu I lub V.

Misy nieprofilowane, całkowicie chropowacone obejmuje kategoria **B_1 IV** (Ryc. 37o) Znalazły się w niej duża (średn. wylewu ok. 40 cm), płaska misa z obiektu 113 z silnie wyodrębnionym dnem i poziomo ściętą krawędzią ozdobioną ornamentem paznokciowym (Ryc. 34a) oraz fragmentarycznie zachowany okaz masywnego, grubościennego naczynia z obiektu 71 (Ryc. 27d).

Pokrywy

Poza misami, których rola w większości przypadków sprowadzała się do nakrywania popielnic, na cmentarzysku odnotowano 10 płaskich pokryw z zakładkami (Ryc. 37s). Trzy z nich zrekonstruowano w całości wraz z popielnicami, do których należały (Ryc. 8a, 20a, 30a), pozostałe zachowały się w niewielkich ułamkach (jednej brak w inwentarzu grobu) i nie ma pewności, jakie naczynia były nimi nakryte. Średnica sześciu wynosiła ok. 16–18 cm, wysokość zakładki 2–3 cm. Wyjątek stanowi pokrywka z obiektu 17 o średnicy 9 cm i wyjątkowo wysokiej zakładce, nakrywająca również nietypową popielnicę. Na fragmentach pokrywy z obiektu 32 zachował się ornament w postaci płaskich, kolistych odcisków ze stożkowatym zagłębieniem po środku. Typologicznie pokrywy te odpowiadają wyróżnionym przez W. La Baume'a typom J i K (W. La Baume 1932, ryc. 4). Informacja pochodząca z kartoteki P. Komorowskiego o znalezieniu w grobie 57 ułamka pokrywy obejmującej nie znajduje potwierdzenia w zachowanym materiale ceramicznym.

Inne

Gliniane placki, zachowane fragmentarycznie, znaleziono w obiekcie 19 (jamowym) i 68 (w obudowie kamiennej). Ich funkcja jest nieznana. Być może w tym drugim przypadku gliniany krążek nakrywał jedną z popielnic.

Wśród szczątkowo zachowanych naczyń na uwagę zasługują 2 przepalone fragmenty niewielkiego, cylindrycznego naczyńka z zachowanym maleńkim uszkiem (Ryc. 35j.k). Ocalałe ułamki wskazują na jego nietypową formę, nie mającą analogii w znanym mi materiale.

Zdecydowana większość zaprezentowanych tu form ceramicznych ma swoje odpowiedniki na innych cmentarzyskach i w zespołach zaliczanych do fazy wielkowiejskiej. Wyszukiwanie i przytaczanie analogii dla poszczególnych naczyń wydaje się więc niecelowe. Niektóre, istotne elementy inwentarza ceramicznego zostaną uwzględnione w analizie obrządku pogrzebowego.

Przedmioty metalowe

Z obiektów 18 i 42 pochodzą szpile z łabędzią szyjką i lekko łukowato wygiętym trzpieniem. Wykonane z pręta brązowego o przekroju okrągłym zakończone są małymi, stożkowatymi główkami (Ryc. 8e, 18d). Okaz z obiektu 18 ozdobiony jest dodatkowo dwoma pierścieniami umieszczonymi nieco poniżej nasady główki. Zbliżone okazy znane są z Tłuczewa, pow. wejherowski, mają jednak proste trzpienie i zaokrąglone główki (A. Lissauer 1891, s. 21, tabl. XII:2.3; E. Petersen 1929, tabl. 11:13.14 – jako *Klutschau*). Podobne szpile (z prostymi trzpieniami)

znaleziono na cmentarzysku w Nowym Dębówku, pow. pilski, w grobach 12, 38 i 40 (J. Kostrzewski 1933, s. 50, tabl. V:26, s. 52, tabl. VI:17–19, s. 53, tabl. VII:3). Z cmentarzyska we Władysławowie Wielkiej Wsi (grób XXXII z 1914 roku) pochodzi odnotowana w kartotece C.-A. Moberga stożkowata główka szpili z fragmentem trzpienia z dwoma pierścieniami (por. M. Andrzejowska 2003, ryc. 23s).

W obiekcie 76 znajdował się fragment brązowej szpili z wazowatą (makówkowatą) główką i szyjką (zapewne łabędzią) zdobioną pod nasadą główki jednym pierścieniem (Ryc. 29c). Ten typ szpil, uważany przez J. Kostrzewskiego (1958, s. 187, 214–215) za bardzo charakterystyczny dla zachodniopomorskich cmentarzysk kultury łużyckiej okresu halsztackiego, znany jest również z wczesnych zespołów kultury pomorskiej, w tym z cmentarzyska na stan. 2 we Władysławowie Chłapowie (J. T. Podgórski 1993, s. 200). Również na cmentarzysku w Wielkiej Wsi (w grobie IX z 1914 roku) wystąpił fragment pręta brązowego oraz przedmiot, który mógł być wazowatą główką szpili z kolcem trzpienia widocznym w zagłębieniu główki (W. La Baume 1939, s. 241, poz. 111; por. M. Andrzejowska 2003, ryc. 22e.f). Podobnie uformowaną główkę ma jedna ze szpil z Kłanina, pow. pucki (L. J. Łuka 1966, s. 199, tabl. XLIX:4a).

Z dwóch zespołów (obiekty 1 i 55) pochodzą pręty brązowe (Ryc. 6e, 21d). Są to prawdopodobnie fragmenty szpil o łukowatych trzpieniach. Przedmiot z obiektu 55 w dolnej części ma przekrój okrągły natomiast w górnej, wygiętej w kształt łabędziej szyjki, drut jest prostokątny. Sklepanie szyjki sugeruje, że zakończona była główką zwiniętą w uszko. W sprawozdaniu z badań Lakowitza na cmentarzysku w Chłapowie znajduje się informacja o znalezieniu w jednej z popielnic brązowej szpili ze zwiniętą główką (NüdA 1892, s. 83). Szpile tego typu, aczkolwiek spotykane we wczesnych zespołach, powszechne stają się (również wykonywane z żelaza) w rozwiniętych fazach kultury pomorskiej (L. J. Łuka 1979, s. 164). Najbliższy terytorialnie i zapewne typologicznie okaz pochodzi z nieoznaczonego grobu z cmentarzyska w Wielkiej Wsi (W. La Baume 1934, ryc. 9s; 1939, s. 236, poz. 58).

W inwentarzach kilku zespołów (71, 75, 91, 93) znaleziono ułamki prętów brązowych. Być może są to fragmenty szpil, jednak szczątkowy stan zachowania nie pozwala na ich dalszą analizę. Wiadomo również, że szpile odkrywano w wyposażeniu grobów wyeksplorowanych przez J. Krajewską (ZOW X, 1935, s. 31).

Z obiektu 60 znamy jedyny przedmiot wykonany z żelaza. Jest to silnie skorodowany, zachowany we fragmentach prosty trzpień szpili o całkowicie zdeformowanej główce (Ryc. 22j). O żelaznej szpili z łabędzią szyjką mówi również sprawozdanie K. Lakowitza.

W obiektach 52 i 60 znaleziono fragmenty łukowato zakrzywionych drutów brązowych (Ryc. 21b, 22i), które zapewne pochodziły z wielozwojowych bransolet z podwójnego drutu, zwanych bransoletami o powrotnym zwoju. Fragmenty czterech bransolet tego rodzaju znajdowały się w popielnicy z grobu odkrytego przez G. Ossowskiego (1879, s. 93, tabl. XXVI:6.7). J. T. Podgórski, analizując okazy odmiany nadwiślańskiej ozdób uważanych za przewodnie dla fazy wielkowiejskiej, przytacza listę znalezisk z obszaru Pomorza Gdańskiego i omawia ich wewnętrzne zróżnicowanie, odzwierciedlone m. in. w sposobie deponowania – w skarbach lub w grobach (J. T. Podgórski 1990, s. 341–343, ryc. 1). Zachowane fragmenty bransolet z Chłapowa pozwalają jedynie przypuszczać, że należały do grupy przedmiotów zazwyczaj znajdowanych na cmentarzyskach.

Z obiektu 55 pochodzi niewielka bransoletka z taśmy brązowej z końcami zwiniętymi w uszka (Ryc. 21g). Forma przedmiotu, aczkolwiek odosobniona, nawiązuje do licznych naszyjników z drutu z końcami rozklepanymi i zwiniętymi w uszka. Półtorazwojowa bransoletka, również wykonana z taśmy, znajdowała się w zespole odkrytym przez G. Ossowskiego. Zbliżony okaz został znaleziony w jednym z grobów skrzynkowych na cmentarzysku we Władysławowie Poczerninie (H. Cichoszewska 1931, s. 17, tabl. IV:5). Podobne przedmioty, choć o wyraźnie mniejszej średnicy (uchwyty do włosów?) pochodzą z kilku grobów ze stan. 11 w Luzinie, pow. wejherowski (B. Wiącek 1972, s. 251–261, ryc. 5e, 11d).

Także w obiektach 39, 51 i 53 znaleziono ułamki przedmiotów również wykonanych z taśmy brązowej. Najciekawszy wydaje się zdobiony fragment z obiektu 51, prawdopodobnie część bransolety (Ryc. 18g).

W inwentarzu obiektu 104 (grób kloszowy?) znajdował się ułamek blaszki brązowej, będący niewątpliwie fragmentem tzw. naszyjnika lub bransolety podłużnie żłobkowanej (Ryc. 32e). Szczątkowy stan zachowania zabytku nie pozwala na bardziej szczegółową analizę typologiczną, cechy przedmiotu zdają się jednak wskazywać na bransoletę *fazy Strzeżewko* wg J. Fogla (1988, s. 24, 25, por. E. Sprockhoff 1956, tabl. 37:4), reprezentowaną jedynie przez zabytki ze skarbu z tej miejscowości z Pomorza Zachodniego lub *odmiany Strzeżewko* wg J. T. Podgórskiego (1990, s. 345), do której badacz włącza również zabytki zaliczone przez J. Fogla do *fazy Kiełpino,* w tym pochodzące z położonego na Pomorzu Gdańskim cmentarzyska w Choczewku, pow. wejherowski. Z opracowania J. T. Podgórskiego wynika, że pojawienie się na naszym cmentarzysku zarówno bransolety podłużnie żłobkowanej młodszej fazy, jak i tzw. naszyjnika (naramiennika) było jednakowo prawdopodobne. Świadczą o tym liczne znaleziska tych ozdób na wielu stanowiskach Pomorza Gdańskiego (J. Fogel 1988, s. 23–29, zest. 4–11; J. T. Podgórski 1988, s. 71; 1990, s. 343–349).

Liczba znalezisk przedmiotów metalowych na cmentarzysku chłapowskim byłaby zapewne wyższa, gdyby nie wielokrotnie sygnalizowane w opisie materiałów zniszczenie lub wyrabowanie większości grobów. Zabytki metalowe zachowały się niemal wyłącznie w nienaruszonych wcześniej zespołach (por. ryc. 5 i 41).

Obrządek pogrzebowy

Na stanowisku 1 we Władysławowie Chłapowie, w trakcie badań prowadzonych przez J. Antoniewicza, odkryto łącznie 135 obiektów. Około 110 to niewątpliwe lub prawdopodobne groby, pozostałe to jamy i zaciemnienia o niejednoznacznym charakterze.

Pod względem konstrukcyjnym groby odsłonięte na cmentarzysku dzielą się na dwie podstawowe kategorie: groby w obudowie kamiennej i groby bez obudowy kamiennej.

Groby w obudowie kamiennej

Wśród grobów z konstrukcjami kamiennymi można wyróżnić 3 dalsze typy zależne od rodzaju i sposobu wykorzystania budulca:

1. Groby „skrzynkowe". Ściany boczne obudowy kamiennej utworzone zostały z płaskich płyt łupanego piaskowca lub granitu, względnie dużych, płaskich kamieni ustawionych w kształcie na ogół niezbyt regularnych, najczęściej czworokątnych skrzynek (przykładem regularnego prostokąta jest obiekt 35, trapezu – obiekt 24). Skrzynki wzmacniane były zazwyczaj dodatkowo otoczakami uszczelniającymi i stabilizującymi konstrukcję.

2. Groby „obwarowane". Obudowy powstały z nieregularnych kamieni tworzących zarys prostokąta, najczęściej kwadratu.

3. Konstrukcje mieszane. Do budowy ścian bocznych wykorzystano zarówno płyty i płaskie kamienie, jak również różnej wielkości i kształtu otoczaki (obiekt 60).

Nieprecyzyjne informacje dotyczące poszczególnych obiektów nie pozwalają na jednoznaczną kwalifikację większości grobów. Dają jednak możliwość dokonania pewnych ogólnych obserwacji.

Nakrycie grobów stanowiły płyty lub płaskie kamienie (w grobach 1. typu) lub bruki z nieregularnych, niewielkich kamieni pokrywające groby wszystkich trzech typów i nadających im wygląd kamiennych kopułek. Nie zarejestrowano (w dzienniku badań niestety często brakowało odnośnych adnotacji) żadnego przypadku zasypania wnętrza grobu jedynie piaskiem. Kamienne konstrukcje grobów były niewielkie. Na ogół ich wymiary[7] zawierały się w przedziale od 30 do 60 cm, wysokość ścian wynosiła ok. 30 cm. Wyjątkiem jest obiekt 33 o konstrukcji płytowej i podwójnych w stosunku do pozostałych wymiarach 120×82 cm. Dna grobów o konstrukcji płytowej wykładano również płaskimi, ciosanymi płytami, natomiast we wszystkich trzech typach konstrukcji zarejestrowano moszczenie dna płaskimi kamieniami i brukami z niewielkich kamieni polnych. Tylko w jednym odnotowanym przypadku popielnica stała na piasku (obiekt 11).

Jeżeli uznamy, że relacja K. Lakowitza z jego badań w Chłapowie dotyczy analizowanego tu cmentarzyska, do zestawu opisywanych obiektów należy włączyć 10 niewielkich grobów skrzynkowych nakrytych płytami i obłożonych otoczakami, nadającymi im wg autora badań kształt kamiennych kopczyków. Warto również odnotować obserwację Lakowitza, że większość płyt nakrywających groby w momencie odkrycia, znajdowała się poniżej górnej krawędzi ścian bocznych, z czego wnioskuje on, że ułożone zostały na piasku ściśle wypełniającym skrzynie i na skutek długotrwałego nacisku obsunęły się do ich wnętrza, niejednokrotnie uszkadzając naczynia znajdujące się w grobie (NüdA 1892, s. 83). Również 10 grobów zbadanych przez J. Krajewską, miało obudowy kamienne o nieznanym jednak charakterze (ZOW X, 1935, s. 31).

Niemal wszystkie poddane ocenie groby w obudowach kamiennych były grobami popielnicowymi. Jedyny wyjątek dotyczy obiektu 16, w którym odkryto niewielką ilość przepalonych kości, złożonych na dnie grobu. Większość grobów popielnicowych zawierała jedno naczynie ze szczątkami ciałopalnymi. Tylko dwukrotnie (obiekty 90, 100) zanotowano obecność dwóch, a w obiekcie 68 być może nawet trzech popielnic. Popielnice, ustawiane na płytach lub płaskich kamieniach, niekiedy dodatkowo obstawiane były niewielkimi otoczakami (np. w obiektach 1, 15, 73). W jednym przypadku (obiekt 12) stwierdzono obsypanie popielnicy resztkami stosu. W obiekcie 24 popielnicy towarzyszyło niewielkie naczynie zawierające prawdopodobnie resztki stosu[8]. Ciałopalenie składano na ogół w różnego typu garnkach, najczęściej dwustożkowatych lub wazowatych. Kilkakrotnie w roli popielnic wykorzystano dzbanki (obiekty 23, 58, 67, 68 i zapewne 79), dwukrotnie użyto baniastych naczyń z dwoma uchami umieszczonymi na górnej części brzuśca.

W trzech grobach (obiekty 48, 59, 76) jako popielnice użyte zostały naczynia z parami otworków na szyjce. Nakryte były płaskimi, wpuszczanymi pokrywami, podobnie jak popielnica z obiektu 17, której formę także należałoby zaliczyć do szczególnych. Ułamki płaskich pokryw odkryto w jeszcze kilku obiektach, lecz zły stan zachowania tych zespołów nie pozwala na powiązanie ich z innymi elementami wyposażenia. O nakryciu trzech popielnic płaskimi pokrywami wspomina również Lakowitz (NüdA 1892, s. 83), natomiast naczynie z parą otworków znajdowało się w jednym z grobów rozkopanych przez G. Ossowskiego (1879, s. 93; tabl. XXVI:D5). W jego otwór włożony był pierścień gliniany (zakładka uszkodzonej płaskiej pokrywy?), który, być może mocował przykrycie wykonane z substancji organicznej, np. tkaniny. W kilku obiektach zbadanych przez J. Antoniewicza (4, 28, 60, 69) zarejestrowano brak nakrycia popielnicy. Nie wyklucza to oczywiście zastosowania i w tych przypadkach materiałów, które nie przetrwały do współczesności. Innym nietypowym sposobem zamknięcia popielnicy było zalepienie gliną otworu na

[7] Zanotowane w dzienniku badań i przytoczone tu wartości liczbowe odnoszą się niewątpliwie do wymiarów wewnętrznych konstrukcji grobowych.

[8] O obsypywaniu popielnic szczątkami stosu wspomniano również w informacji o badaniach J. Krajewskiej (ZOW X, 1935, s. 31).

wysokości szyjki (obiekt 28). Jako przykrywy sporadycznie wykorzystywano też inne garnki (obiekt 72?) i prawdopodobnie gliniane placki (obiekt 68). Na ogół jednak popielnice nakrywane były misami odwróconymi do góry dnem, choć kilkakrotnie stwierdzono również wstawienie misy w szyjkę popielnicy wylewem do góry (obiekty 1, 67, 73, 75, 100). W kilkunastu przypadkach stan zachowania naczyń nie pozwalał na taką obserwację, lub w opisie grobu brak jest odnośnych informacji. Na jednej z mis (obiekt 80) zachowały się ślady wiercenia pary otworków. Naczynia towarzyszące – przystawki zarejestrowano w trzech grobach: w obiekcie 23 miniaturowy kubek, w obiekcie 75 dzbanek, a w obiekcie 44 niewielkie naczyńko gruszkowate. Wobec jednak znacznego uszkodzenia pokaźnej liczby grobów niewyjaśniony pozostanie charakter szczątków różnych naczyń występujących w inwentarzach wielu obiektów.

Przedmioty metalowe – ozdoby, zachowane na ogół fragmentarycznie, znaleziono w ośmiu grobach. Są to szpile brązowe z obiektów 18, 42, 56, 76 i jedyna żelazna z obiektu 60 oraz bransolety brązowe lub ułamki taśm brązowych, zapewne również fragmenty bransolet (obiekty 51, 52, 53, 55). W tym zestawieniu najobficiej wyposażony pozostaje grób odkryty przez G. Ossowskiego, w którym znajdowały się fragmenty prawdopodobnie czterech bransolet z podwójnego drutu i jednej taśmowatej (G. Ossowski 1879, s. 93, tabl. XXVI:D).

Groby bez obudowy kamiennej

Z obserwacji zestawu naczyniowego i sposobów wykorzystania poszczególnych naczyń do konstrukcji grobu wynika umowny podział grobów bez obudowy kamiennej na popielnicowe, kloszowe i bezpopielnicowe – jamowe.

Na cmentarzysku zarejestrowano jedynie 5 grobów popielnicowych (obiekty 41, 54, 95, 98 i 118). Tylko pierwszy z nich to grób popielnicowy „czysty", posadowiony w piasku, bez śladów jamy, stosu czy jakichkolwiek dodatkowych konstrukcji (Ryc. 15). Popielnicę z obiektu 95 umieszczono w jamie wypełnionej resztkami stosu i podparto, tak jak i naczynie z obiektu 54, niewielkimi kamieniami. Obiekt 118 zawierał naczynie posadowione w widocznej jamie, nakryte innym, głębokim garnkiem i obsypane resztkami stosu. Podobnie postąpiono z popielnicą z obiektu 98, którą ponadto ustawiono na skorupie i częściowo osłonięto fragmentem tego samego naczynia. Dwukrotnie stwierdzono nakrycie popielnic misą wstawioną w wylew otworem do góry (obiekty 41, 54), a raz odwróconą do góry dnem (obiekt 98). W dwóch grobach jako popielnic użyto garnków z dwoma uchami na górnej części brzuśca (obiekty 41, 118), a raz głębokiej misy (obiekt 54). Pochówkom popielnicowym nie towarzyszyły przystawki, nie znaleziono również żadnych darów grobowych.

Spośród 9 grobów (obiekty 34, 36, 38, 40, 49, 56, 102, 104, 113) określonych jako na pewno lub prawdopodobnie kloszowe, obiekty 40, 102 i 104 były uszkodzone w takim stopniu, że niemożliwe było odtworzenie ich konstrukcji. Rejestrowano jedynie obecność ułamków dużego naczynia, które mogło nakrywać popielnicę lub, analogicznie do sytuacji stwierdzonej w obiekcie 98, stanowiło częściową osłonę naczynia z ciałopaleniem. W obiektach, w których bez wątpliwości stwierdzono kloszową konstrukcję grobu, wylew naczynia osłaniającego popielnicę był otoczony lub podparty kamieniami. W obiekcie 56 dno jamy grobowej wymoszczone było kamieniami. W grobach 34 i 38 popielnica, a w drugim przypadku również klosz, obsypane były popiołem ze stosu. Obfite pozostałości spalenizny (stosu?) stwierdzono również w jamach obiektów 102 i 104, w których jednak nie odnotowano obecności kości. W grobach kloszowych funkcję kloszy pełniły na ogół garnki różnych typów, w tym jeden prawdopodobnie z dwoma uchami pod krawędzią. W obiekcie 113 naczyniem osłaniającym była duża, wsparta na kamieniach misa, która nakrywała popielnicę i dzbanek-przystawkę. Miniaturowe naczyńko (przystawkę?) znaleziono również w jamie obiektu 104. Jako popielnice dwukrotnie wystąpiły jajowate garnki z dwoma uchami pod krawędzią[9] i aż trzykrotnie dzbanki. Ułamki mis znaleziono w trzech grobach (obiekty 36, 40, 102), ale jedynie z opisu obiektu 36 wynika, że popielnica nakryta była misą. W inwentarzu obiektu 102 znajdował się fragment pręta brązowego (szpili?), natomiast z obiektu 104 pochodził ułamek bransolety lub naszyjnika.

Kwestią nie poddającą się jednoznacznej interpretacji pozostaje obecność na cmentarzysku bezpopielnicowych grobów jamowych. W ciągu trzech sezonów badań odsłonięto 39 obiektów, z których 19 zostało w trakcie eksploracji określonych jako zaciemnienia, a pozostałe jako groby jamowe lub jamy. Większość „zaciemnień" to różnych kształtów i wymiarów szare plamy, których miąższość, zapewne nieznaczna, nie została odnotowana. Trzy obiekty (126, 127, 134) wyróżniały się wymiarami i odmienną charakterystyką. W centrum intensywnie czarnego i nasyconego popiołem wypełniska obiektu 126 znajdowały się drobne kamienie. Owalna jama tego „zaciemnienia" miała wymiary 110×80 cm i miąższość ok. 50 cm. Głębszy (ok. 88 cm), ale o znacznie mniejszej powierzchni był obiekt 127, również wyróżniający się intensywnie czarnym wypełniskiem. Szczególnie interesujący wydaje się być obiekt 134 – ze względu na znaczne wymiary, trójkątny kształt i fakt zachowania się w narożnikach skupisk węgla drzewnego. W większości „zaciemnień" nie stwierdzono obecności materiału zabytkowego. W kilku z nich (123, 124, 126, 129 i 130) znaleziono wprawdzie ułamki ceramiki, ale zachował się jedynie materiał z obiektu 129, którego opis został w dzienniku pominięty, i z obiektu 130 – w postaci drobnych, mało charakterystycznych ułamków naczyń.

[9] Naczynia z dwoma uchami wystąpiły także w grobach kloszowych XXXIX z 1912 roku i X z 1913 roku na cmentarzysku w Swarzewie-Wielkiej Wsi oraz w grobie XVI z 1914 roku z Wielkiej Wsi (E. Petersen 1929, tabl. 8a.b.e.f; W. La Baume 1934, tabl. 9a2.3). J. Kostrzewski przytaczając liczne przykłady jajowatych, chropowaconych naczyń z dwoma uchami pod krawędzią z zespołów łużyckich, wymienia pochówek z Rogowa, pow. toruński, w którym rolę klosza także pełnił dwuuchy, jajowaty garnek (J. Kostrzewski 1933, s. 78–79, ryc. 19).

Obiekty określone jako groby jamowe lub jamy były (z wyjątkiem obiektu 112) kształtu kolistego lub owalnego. Wymiary większości jam zawierały się w przedziale od dwudziestu kilku do ok. 50 cm, a ich głębokość na ogół nie przekraczała dwudziestu kilku cm. Największe (obiekty 21 i 94) miały miąższość zaledwie 15 cm. Wypełniska jam stanowiła ciemna, nasycona spalenizną ziemia, w trzech obiektach (7, 39, 121) z kawałkami węgla drzewnego. W jedenastu przypadkach odnotowano obecność popiołów, a w dziewięciu (nie zawsze tych samych) kamieni granitowych, na ogół przepalonych i koncentrujących się przy dnie jam. Wszystkie obiekty zawierały ułamki ceramiki – w różnej ilości, w kilku przypadkach z widocznymi śladami przepalenia (obiekty 37, 101, 112, 119, 120, 121). Dwukrotnie stwierdzono nakrycie zawartości jamy – w obiekcie 115 misą, w obiekcie 122 fragmentem dużego garnka. Uwagę zwraca pewna specyfika zestawu naczyń, dotycząca ogólnie potraktowanych obiektów jamowych. Przede wszystkim wystąpiła w nich znaczna liczba dzbanków – 6 spośród 17 zidentyfikowanych naczyń tej kategorii. W kilku jamach znaleziono fragmenty garnków o chropowaconych brzuścach, w czterech przypadkach z uchami lub śladami uch. Większość zawierała ułamki mis, przy czym w wypełniskach dwóch obiektów (37, 99) znajdowały się masywne, głębokie naczynia misowate. Zauważalne jest podobieństwo inwentarza ceramicznego niektórych jam z zestawem naczyń charakteryzujących wyposażenie grobów kloszowych. Jest to równocześnie zestaw naczyń (do którego można również włączyć garnki z parami guzków na górnej części brzuśca – por. obiekt 36) powszechnie spotykanych w obiektach równoczasowej osady w Juszkowie, pow. gdański (L. J. Łuka, M. Pietrzak 1969, s. 88–89, ryc. 5a.c.d, 6a, 7a; J. T. Podgórski 1971, s. 83, 86, ryc. 4b.g; 1972, ryc. 8–12). Tylko w siedmiu jamach odnotowano niewielkie zazwyczaj ilości kości, przy czym w zamieszczonych w dzienniku opisach obiektów 39 i 122 znalazła się uwaga, że częściowo były one słabo lub wręcz zupełnie nie spalone. Niestety materiał kostny z tych obiektów nie zachował się.

Wobec niemożności wskazania jednoznacznych kryteriów wyróżniania grobów jamowych pojawia się problem prawidłowego sklasyfikowania opisanych wyżej obiektów. Jeżeli jako groby potraktowane zostaną jamy, w których występowały przepalone kości, to w grupie tej powinny się znaleźć obiekty: 7, 21, 37, 39?, 94, 103, 115, 122? W trzech z nich (21, 37 i 39?) dna jam wyłożone były tłuczniem granitowym, podobnie jak w kilku innych (19, 97, 99, 112, 116, 119, 121, 126), w których jednak nie zarejestrowano kości. Przyjęcie założenia, że jamy zawierające kamienie i ułamki ceramiki – obecność w niektórych z nich przepalonych kości (zwierzęcych?) można wyjaśniać w różny sposób – to paleniska (por. I. Skrzypek 1978, s. 55) powoduje, że grobami pozostają obiekty 7, 94, 103 i 115 i być może obiekt 122. Istnienie na cmentarzysku grobów jamowych jest więc prawdopodobne, jednak wskazanie konkretnych obiektów nastręcza wielu trudności.

Pozostałe jamy, o mało wyrazistej charakterystyce, to niewątpliwie również ślady związanych z funkcjonowaniem cmentarzyska palenisk[10] i ognisk oraz miejsc zsypania resztek stosu. Do kategorii obiektów „obrzędowych" należy też pewnie włączyć niektóre zaciemnienia (obiekt 134 i zaciemnienie przylegające do zewnętrznej ściany obiektu 48), jednak funkcja większości pozostaje poza oceną[11]. Podobnie trudno wypowiadać się na temat skupisk kamieni i ceramiki (obiekty 109, 111). Być może są to pozostałości zniszczonych grobów[12].

Na analizowanym tu cmentarzysku obiekty usytuowane były w dwóch wyraźnie wyodrębniających się strefach. W pierwszej, południowej, dominują groby w obudowach kamiennych, występujące w kilku skupiskach. Pomiędzy grobami z konstrukcjami kamiennymi pojedynczo wystąpiły groby popielnicowe, kloszowe i domniemane jamowe. Strefę drugą, północną tworzą zaciemnienia i jamy o niejasnym charakterze, w tym prawdopodobne paleniska. Łącznikiem między tymi dwiema strefami jest pas występowania obiektów oznaczonych jako pewne i prawdopodobne groby kloszowe, paleniska i prawdopodobne groby jamowe oraz groby popielnicowe bez obudowy kamiennej, obsypane resztkami stosu (Ryc. 5). Obserwacja rozkładu obiektów na nekropolach kultury pomorskiej, na których odkryto większą liczbę założeń pozagrobowych, również pozwala na wskazanie różnych stref użytkowania cmentarzysk.

Koncentracje jam i palenisk w pewnej części nekropoli widoczne są np. na cmentarzyskach w Darskowie (F. J. Lachowicz 1964, ryc. 2), Maryńcu i Nowej Wiśniewce (R. Lachowicz, F. Lachowicz 1961, ryc. 3; I. Skrzypek 1978, ryc. 2). W strefie jam, zajmującej północno-zachodnią część cmentarzyska w Darskowie, zarejestrowano trzy obiekty oznaczone jako groby popielnicowe[13], obsypane resztkami stosu. Na uwagę zasługuje stwierdzenie, że w towarzyszącej pochówkom warstwie

[10] W informacji o badaniach J. Krajewskiej cytowanej w poprzednim przypisie znalazła się również wzmianka o odkryciu 6 palenisk.

[11] Przykłady niejednoznacznych interpretacyjnie obiektów można przytoczyć z pobliskich cmentarzysk na stan. 2 we Władysławowie Chłapowie (Inf.Arch. 1973, s. 110) oraz we Władysławowie Poczerninie (H. Cichoszewska 1931, s. 43–44). Zbliżone obiekty odkryto m.in. na cmentarzyskach w Darskowie, pow. sławieński (F. J. Lachowicz 1964, s. 80), Maryńcu, Nowej Wiśniewce czy Klukowie, pow. złotowski (R. Lachowicz, F. Lachowicz 1961, s. 132–137, 152; I. Skrzypek 1978, s. 55; 1995, s. 60), pojedyncze wymienione zostały w opracowaniach cmentarzysk m. in. w Stężycy, pow. kartuski (J. Kostrzewski 1937, s. 34, 36) oraz Niepoczołowicach i Gościcinie, pow. wejherowski (L. J. Łuka, J. Gładykowska-Rzeczycka 1960, s. 280; J. Szwed 1975, s. 473).

[12] Informacje o występowaniu skupisk kamieni, których układ sugeruje ich celowe gromadzenie, pojawiły się w opracowaniach kilku cmentarzysk, np. Luzina, stan. 11 – obiekty 6, 8 i 9 (B. Wiącek 1972, s. 250), i Władysławowa Poczernina – miejsca IV, V, XXXII, XXXIII (H. Cichoszewska 1931, s. 29). Nieokreślony bliżej kamienny kopczyk został również zaznaczony na przerysowanym przez C.-A. Moberga planie cmentarzyska w Swarzewie (M. Andrzejowska 2003).

[13] W wyniku szczegółowej analizy jeden z obiektów (gr. 23) ze względu na nakrycie popielnicy garnkiem został uznany za grób kloszowy obsypany szczątkami stosu. Rekonstrukcja rysunkowa obu naczyń pokazuje jednak, że ów „klosz" nie osłaniał całej popielnicy, a jedynie jej górną część, stanowiąc niejako pokrywę i zastępując np. misę (I. Skrzypek 1995, s. 59–60, ryc. 2c). Podobny przypadek odnotowano na cmentarzysku chłapowskim w uznanym za grób popielnicowy obiekcie 118, usytuowanym poza ścisłą strefą występowania grobów.

spalenizny nie ujawniono, mimo starań, żadnych śladów przepalonych kości (F. J. Lachowicz 1964, s. 78). Może to świadczyć o innym niż stos ciałopalny pochodzeniu owej spalenizny, np. z ognisk obrzędowych palonych przy grobie.

Ta konstatacja uzasadnia ostrożność w określaniu funkcji obiektów odkrytych w Chłapowie, zwłaszcza w strefie jam. Ich znaczenie mogło być dwojakie: jako miejsca pochówku i spełnienia pewnych zabiegów kultowych. Wprawdzie analiza źródłowa nie daje możliwości jednoznacznej rekonstrukcji funkcjonalnej wskazanych obiektów, jednak opinia o istnieniu na cmentarzyskach kultury pomorskiej, począwszy od jej najstarszej fazy, miejsc i obiektów obrzędowych jest powszechnie akceptowana (J. Kostrzewski 1937, s. 37; T. Malinowski 1969, s. 84–87; L. J. Łuka 1971, s. 70), nie ulega bowiem wątpliwości, że poza funkcją grzebalną nekropole spełniały jeszcze inną, zapewne nie mniej ważną dla ich użytkowników rolę.

Wyrażany niekiedy pogląd o rzędowym układzie grobów na cmentarzyskach zakładanych w miejscach ograniczonych przestrzennie, np. na kulminacjach wyniesień, cyplach (G. Ossowski 1879, s. 61; L. J. Łuka 1971, s. 55–56; por. J. Szwed 1975, s. 465), przez niektórych autorów podważany (por. T. Malinowski 1969, s. 124), znajduje częściowe odzwierciedlenie w rozlokowaniu obiektów grobowych na cmentarzysku chłapowskim.

Ze sprawozdania K. Lakowitza z jego badań w Chłapowie wynika, że 10 odkrytych wówczas grobów umiejscowionych było w odległości 0,5–1 m od siebie, w linii prostej, biegnącej z północy na południe (NüdA 1892, s. 82). W południowo-zachodniej partii wyniesienia można dopatrywać się liniowego układu grobów usytuowanych blisko siebie, zapewne równolegle do krawędzi cypla. W głębi cmentarzyska ślady rzędowego (po linii NE-SW) układu grobów zachowały się w strefie znacznych zniszczeń, na pozostałym obszarze ich rozrzut jest raczej nieregularny, a odległości pomiędzy poszczególnymi obiektami lub ich skupiskami dość znaczne. Trudno obecnie ocenić, w jakim stopniu jest to odzwierciedleniem rzeczywistego układu obiektów, a w jakim efektem np. prowadzonych wcześniej eksploracji.

Z szacunkowych obliczeń, uwzględniających badania i rabunkową eksplorację z różnych czasów wynika, że na cmentarzysku w Chłapowie odkryto ok. 150 grobów. Jest to więcej, niż przyjmowana dotychczas liczba 122 grobów znanych z systematycznych badań (L. J. Łuka 1971, s. 51, 54). Zawyżona natomiast wydaje się sugerowana liczba pochowanych na cmentarzysku osobników (268), co było konsekwencją przyjęcia zbyt wysokiej (2,2) średniej liczby popielnic (utożsamianej z liczbą zmarłych) przypadających na jeden grób. W rzeczywistości niemal wszystkie groby zawierające ciałopalenie umieszczone w naczyniu były jednopopielnicowe. Brak analiz antropologicznych uniemożliwia stwierdzenie w ilu popielnicach złożono szczątki kilku osobników. Na cmentarzyskach w Luzinie, stan. 11 i 16 średnia wyniosła ok. 1,5. Stosując ten przelicznik dla Chłapowa otrzymujemy liczbę ok. 225 pochowanych na cmentarzysku. Wielkości tej zasadniczo nie zmienia uwzględnienie pojedynczych grobów 2-3 popielnicowych i wyłączenie z obliczeń kilku prawdopodobnych grobów jamowych. Nekropola na stan. 1 we Władysławowie Chłapowie niewątpliwie pozostaje największym znanym cmentarzyskiem fazy wielkowiejskiej kultury pomorskiej. Można przy tym przypuszczać, że zlokalizowane nieopodal cmentarzysko na stan. 2 – liczące ok. 30 grobów, było użytkowane równolegle, być może przez tę samą grupę ludności.

Podsumowanie

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że cmentarzysko we Władysławowie Chłapowie spełnia kryteria określone dla cmentarzysk fazy wielkowiejskiej (por. E. Petersen 1929, s. 116 ; J. Kostrzewski 1933, s. 59 nn.; 1958, s. 204–221 i 359–361, zest. 54–62; W. La Baume 1939, s. 218 – faza A; J. T. Podgórski 1992, s. 205 nn.). Zestaw obserwowanych cech obrządku pogrzebowego i inwentarza ruchomego nie wyczerpuje oczywiście całej listy przyjętych wyznaczników. Brak niektórych z nich (np. płaskich pokryw obejmujących, urn domkowych czy niektórych typów przedmiotów metalowych) może świadczyć o wewnętrznym zróżnicowaniu chronologicznym wyróżnionej fazy, lokalnej specyfice materiałów bądź niedostatecznym rozpoznaniu częściowo zniszczonego cmentarzyska. Możliwość rozwarstwienia chronologicznego materiałów fazy wielkowiejskiej (Władysławowo) zasygnalizował J. T. Podgórski (1992, s. 206–208), jednakże – jak podkreśla sam autor – jest to propozycja wymagająca dalszych badań. Obecność szpil z łabędzią szyjką, przedmiotów żelaznych oraz dość liczna reprezentacja naczyń zaliczonych do kategorii A_1 V c (z chropowaconym, wysoko umieszczonym brzuścem, wyraźnie oddzielonym od gładzonej szyjki), uważanych za typowe dla późniejszych okresów rozwoju kultury pomorskiej, a także naczynia „oczkowego", z być może zaczątkiem plastycznego wyobrażenia twarzy, zdaje się wskazywać na młodszy odcinek fazy.

Badając rozprzestrzenienie najczęściej występujących rodzajów zabytków, zaobserwowano pewne prawidłowości, po części wcześniej już zasygnalizowane. Wynika z nich koncentracja naczyń dwustożkowatych zaliczonych do kategorii A_1 II a oraz A_1 IV a w południowej partii cmentarzyska i powiązanie ich ze strefą grobów w obudowach kamiennych (Ryc. 38). Część południowa to także obszar częstszego występowania przedmiotów metalowych (Ryc. 41), a część południowo-zachodnia naczyń z parą otworków i płaskich pokryw (Ryc. 38). Płaskie pokrywy pojawiają się również w północnym

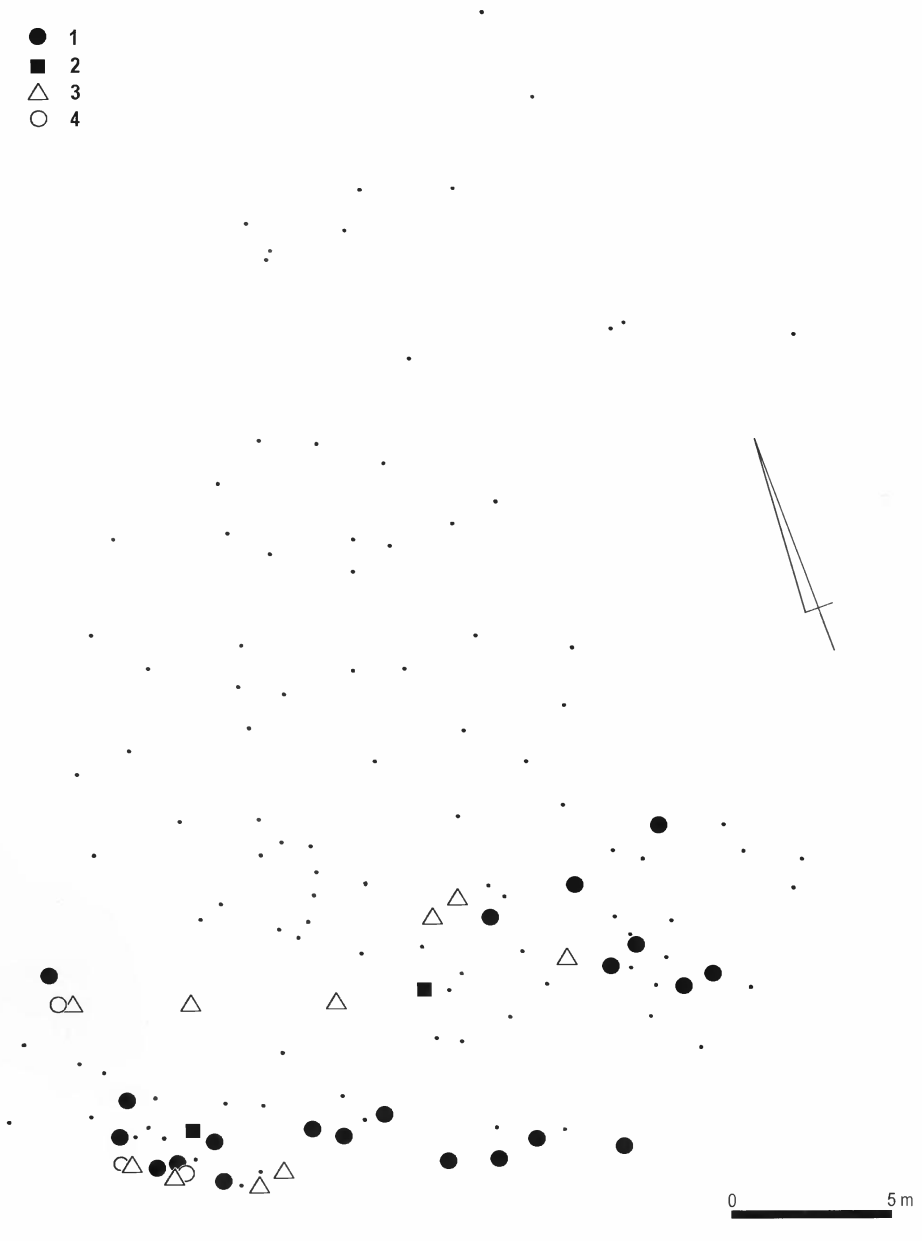

Ryc. 38. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Plan 2. Rozmieszczenie na cmentarzysku naczyń dwustożkowatych „niskich" (1), dwustożkowatych „wysokich" (2), pokryw płaskich (3), naczyń z parą otworków na szyjce (4)

Fig. 38. Władysławowo Chłapowo, site 1. Plan 2. Distribution of "low" biconical vessels (1), "high" biconical vessels (2), flat lids (3), vessels with a pair of perforations on the neck (4)

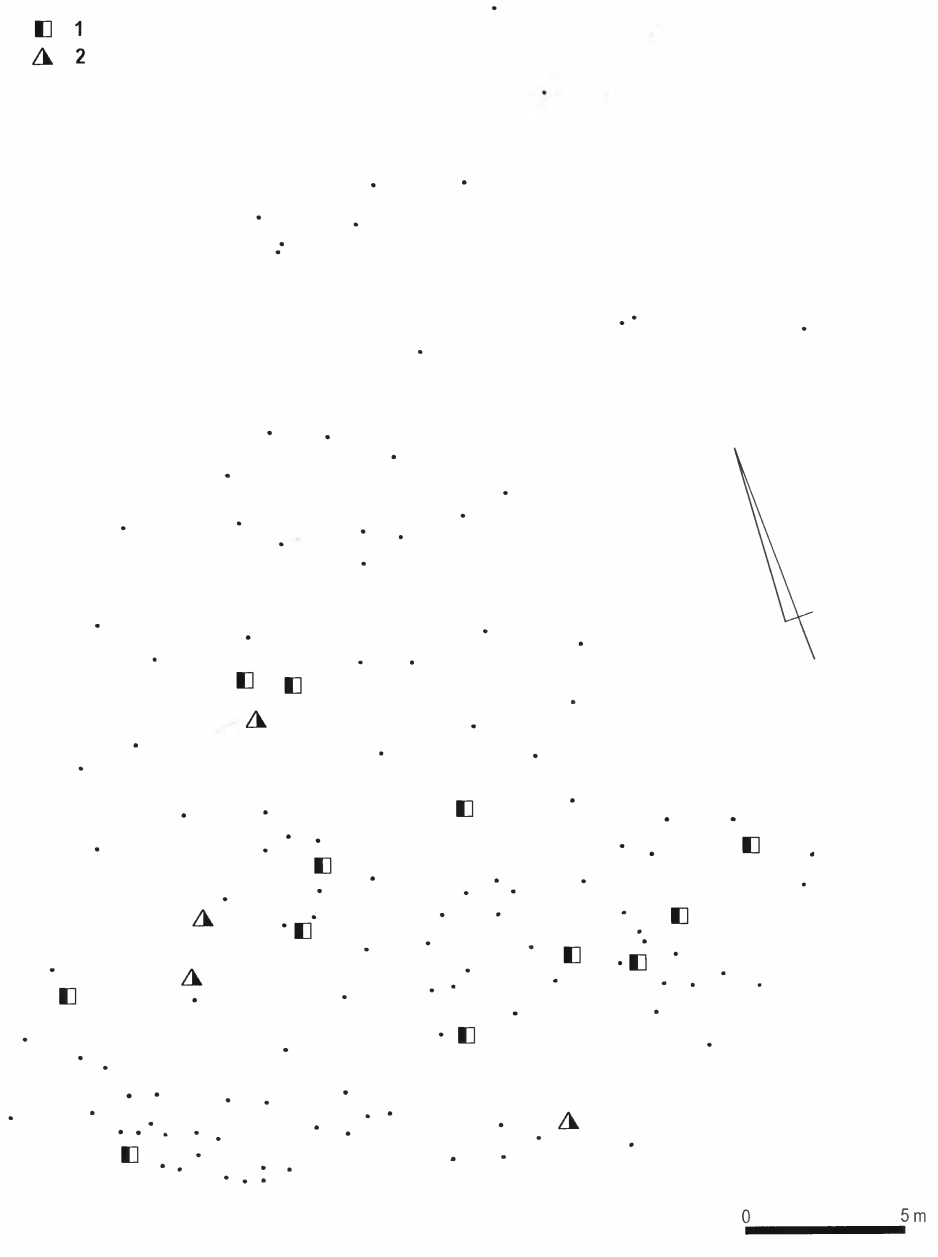

Ryc. 39. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Plan 3. Rozmieszczenie na cmentarzysku naczyń „wazowatych" (1) i z dwoma uchami na górnej części brzuśca (2)

Fig. 39. Władysławowo Chłapowo, site 1. Plan 3. Distribution of "vase-shaped" vessels (1), and vessels with two handles set in the upper section of the vessel body (2)

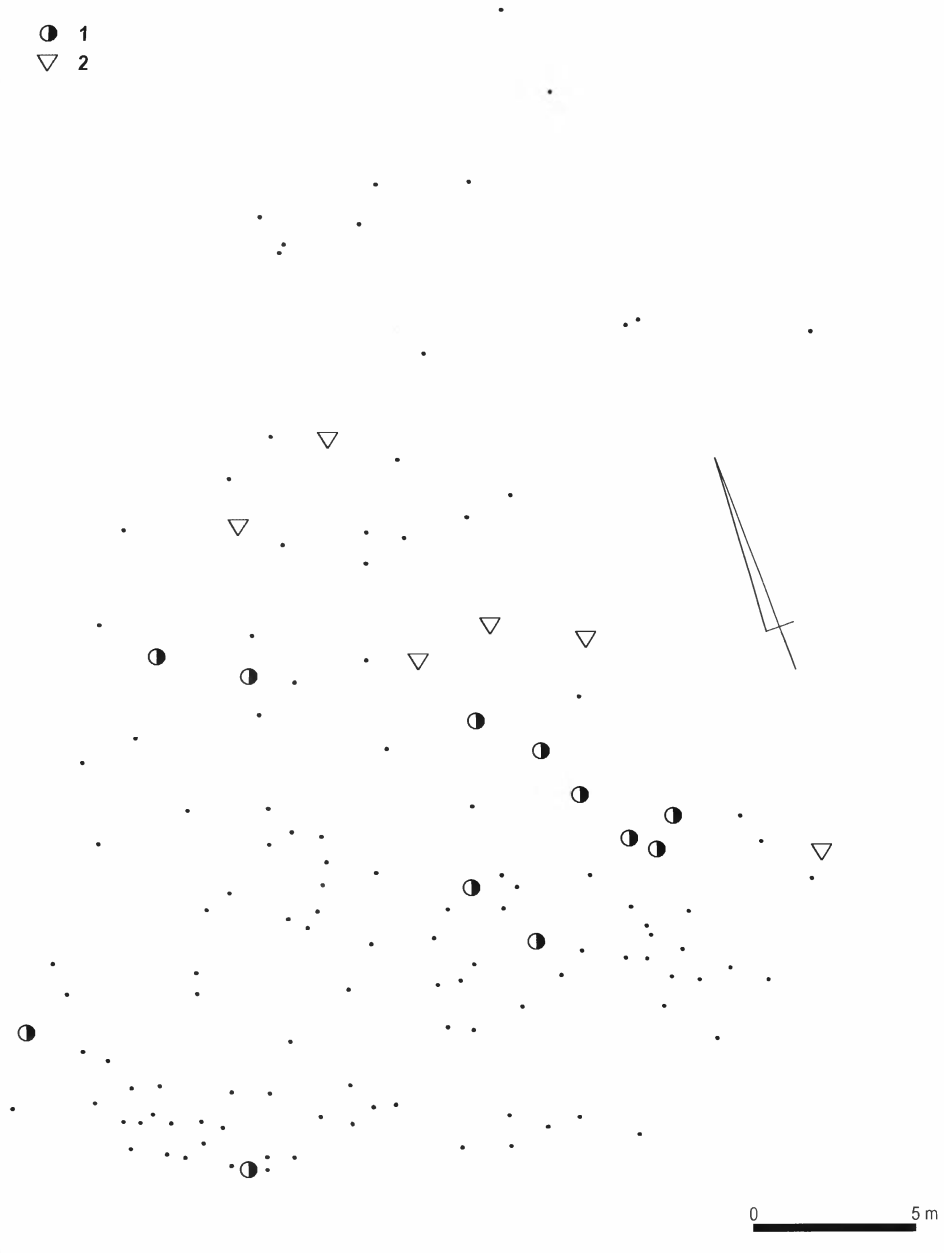

Ryc. 40. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Plan 4. Rozmieszczenie na cmentarzysku naczyń chropowaconych z gładzoną szyjką (1) i chropowaconych z dwoma uchami pod krawędzią (2)

Fig. 40. Władysławowo Chłapowo, site 1. Plan 4. Distribution of vessels with a roughened body and smoothed neck (1), and vessels with a roughened body and two handles set underneath the rim (2)

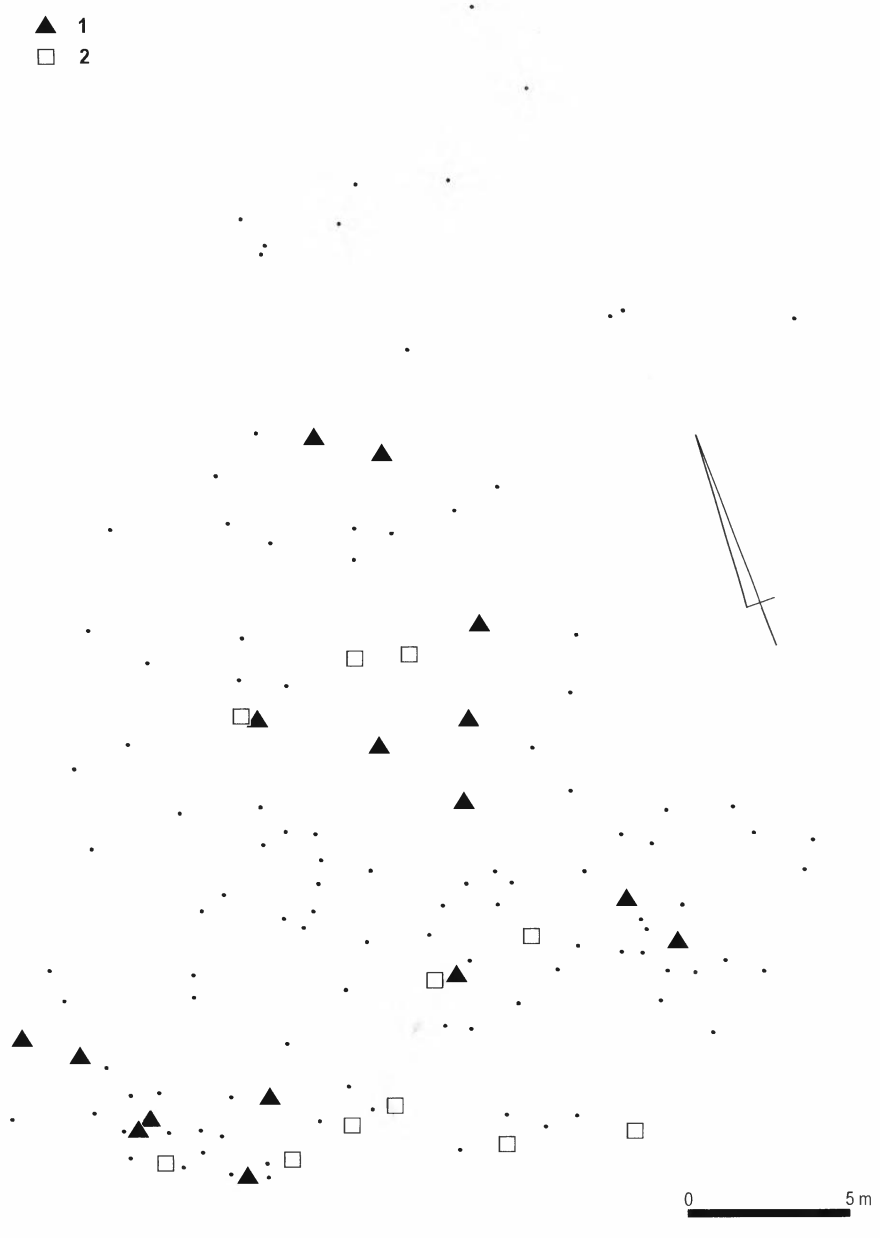

Ryc. 41. Władysławowo Chłapowo, stan. 1. Plan 5. Rozmieszczenie na cmentarzysku dzbanków (1) i przedmiotów metalowych (2)

Fig. 41. Władysławowo Chłapowo, site 1. Plan 5. Distribution of jugs (1), and metal objects (2)

pasie grobów w obudowach kamiennych, jest to równocześnie strefa liczniejszego występowania naczyń wazowatych, zaliczonych do kategorii A_1 I b (Ryc. 39). Naczynia A_1 V c, choć widać ich powiązanie z północno-wschodnią strefą grobów w obudowach, są obecne w różnych rodzajach obiektów, natomiast naczynia kategorii A_1 IV b oraz A_1 V b z dwoma uchami pod krawędzią pojawiają się, jak już o tym wspominano, w grobach kloszowych i obiektach „jamowych" usytuowanych w północnej i północno-wschodniej części „grobowej" partii cmentarzyska (Ryc. 40). Dzbanki nie wykazują wyraźnego związku z żadną z wymienionych stref (Ryc. 41).

Rysujący się, mimo oczywistych zakłóceń, strefowy układ obiektów i elementów wyposażenia może się wiązać zarówno ze zróżnicowaniem chronologicznym zespołów w obrębie cmentarzyska, jak i z obserwowanymi odmiennościami obrządku pogrzebowego, wyrażającymi różne aspekty kultu zmarłych. Analiza współwystępowania cech zabytków i obrządku pogrzebowego mogłaby pomóc w sprecyzowaniu tej oceny. Niestety, nie podejmowano dotychczas takich prób dla materiałów wielkowiejskich. Znaczny stopień uszkodzenia licznych obiektów i trudności ze skompletowaniem wielu zespołów cmentarzyska we Władysławowie Chłapowie również nie pozwalają na stworzenie dostatecznie wiarygodnej serii, pokazującej występujące tam zależności.

Warszawa, 1999 r.

Mgr Mirosława Andrzejowska
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
ul. Długa 52
00-241 Warszawa

BIBLIOGRAFIA

Skróty bibliograficzne

Amtl. Ber. WPM	Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr... (Danzig)
Gothiskandza	„Gothiskandza. Blätter für Danziger Vorgeschichte" (Danzig)
Bericht WPM	Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archäologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr... (Danzig)
NüdA	Nachrichten über deutsche Alterthumsfunde (Berlin)

Andrzejowska, M.
2003 Cmentarzyska w Wielkiej Wsi i Swarzewie w świetle kartoteki C.-A. Moberga, (w:) materiały z konferencji *Człowiek i środowisko w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w południowo-wschodniej strefie nadbałtyckiej, w aspekcie badań interdyscyplinarnych i problematyki konserwatorskiej*, Olsztyn 2000 (w druku).

Cichoszewska, H.
1931 Cmentarzysko w Poczerninie, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu" 37, Toruń.

Czopek, S.
1997 Uwagi o stanie badań nad kulturą pomorską, (w:) 20 lat archeologii w Masłomęczu (red. J. Ilkjær, A. Kokowski), t. I, Lublin, s. 59–70.

Fogel, J.
1988 „Import" nordyjski na ziemiach polskich u schyłku epoki brązu, Poznań.

Kostrzewski, J.
1933 Dwa cmentarzyska kultury pomorskiej w Dębówku Nowem w pow. wyrzyskim i w Warszkowie III w pow. morskim. Przyczynek do zagadnienia pochodzenia kultury grobów skrzynkowych wczesnej epoki żelaznej, WA XII, s. 43–102.
1937 Cmentarzysko grobów skrzynkowych i obwarowanych w Stężycy w pow. kartuskim na Pomorzu, (w:) Przyczynki do pradziejów Polski Zachodniej, Poznań, s. 21–38.
1958 Kultura łużycka na Pomorzu, Poznań.

La Baume, W.
1932 Gesichtsurnen und Hausurnen, nadbitka z „Archiv für Anthropologie", N.F. XXIII/1, s. 1–39.
1934 Urgeschichte der Ostgermanen, Danzig.
1939 Die Anfangsstufe der ostgermanischen Gesichtsurnenkultur, Prussia 32, s. 215–244.

Lachowicz, F. J.
1964 Cmentarzysko kultury pomorskiej w Darskowie, pow. Bytów, MZP X, s. 37–103.

Lachowicz, R., Lachowicz, F.
1961 Cmentarzysko kultury pomorskiej w Maryńcu, pow. Złotów, stanowisko 1, MZP VII, s. 85–196.

Lissauer, A.
1891 Alterthümer der Bronzezeit in der Provinz Westpreussen und den angrenzenden Gebieten, Danzig.

Łuka, L. J.
1962 New materials on the origins of the Pomeranian Culture in the Eastern Pomerania, „Archaeologia Polona" IV, s. 185–198.
1966 Kultura wschodniopomorska na Pomorzu Gdańskim, Wrocław.
1971 Obrządek pogrzebowy i wierzenia u plemion kultury wschodniopomorskiej na Pomorzu Gdańskim – Część II, PomAnt. III, s. 21–100.
1979 Kultura wejherowsko-krotoszyńska, (w:) Prahistoria ziem polskich IV, s. 147–168.

Łuka, L. J., Gładykowska-Rzeczycka, J.
1960 Analiza archeologiczno-antropologiczna grobów odkrytych w Miłoszewie i Niepoczołowicach w powiecie wejherowskim, „Rocznik Gdański" 17 (18), s. 271–298.

Łuka, L. J., Pietrzak, M.
1969 Osada z przełomu epoki brązu i żelaza w Będzieszynie, pow. Gdańsk. Sprawozdanie z badań 1966 roku, SprArch. XX, s. 83–94.

Malinowski, T.
1969 Obrządek pogrzebowy ludności kultury pomorskiej, Wrocław.
1979 Katalog cmentarzysk ludności kultury pomorskiej, t. 1, Słupsk.
1990 Podstawy wyróżniania kultury pomorskiej, (w:) Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu (red. T. Malinowski), Słupsk, s. 323–335.

Ossowski, G.
1879 Prusy Królewskie. Zabytki przedhistoryczne Ziem Polskich, Kraków.
1881 Mapa archeologiczna Prus Zachodnich (dawniej Królewskich) z przyległemi częściami W. Ks. Poznańskiego, Kraków.
Petersen, E.
1929 Die frühgermanische Kultur in Ostdeutschland und Polen, Berlin.
Podgórski, J. T.
1971 Z badań wykopaliskowych w Juszkowie (Będzieszynie) w pow. gdańskim (1967–1969), SprArch. XXIII, s. 79–92.
1972 Tymczasowe wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych w 1969 r. na stanowisku 3 w Juszkowie, pow. Gdańsk, PomAnt IV, s. 205–234.
1988 Tzw. naszyjnik podłużnie żłobkowany z Będargowa, gm. Szemud, woj. gdańskie, PomAnt XIII, s. 67–79.
1990 W kwestii grupy wielkowiejskiej, (w:) Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu (red. T. Malinowski), Słupsk, s. 337–359.
1992 Fazy cmentarzysk kultury łużyckiej i pomorskiej na Pomorzu Wschodnim, (w:) Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami (red. S. Czopek), Rzeszów, s. 199–213.
1993 Groby z okresu Hallstatt C na stan. 2 w Puzdrowie, gm. Sierakowice, PomAnt XV, s. 189–202.
Skrzypek, I.
1978 Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej na stan. 1 w Nowej Wiśniewce, woj. Piła, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne" 8, s. 17–60.
1995 Znaleziska grobów podkloszowych na cmentarzyskach ludności kultury pomorskiej na Pomorzu Środkowym, (w:) Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24–26 listopada 1993 (red. T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska), Warszawa, s. 55–67.
Sprockhoff, E.
1956 Jungbronzezeitliche Hortfunde der Südzone des nordischen Kreises (Periode V), t. II, Mainz.
Szwed, J.
1975 Cmentarzysko grupy kaszubskiej kultury łużyckiej w Gościcinie, pow. Wejherowo, PomAnt VI, s. 429–504.
Węgrzynowicz, T.
1984 Uwagi o kulturze grobów kloszowych na Mazowszu i Podlasiu w świetle próby typologicznej klasyfikacji ceramiki, WA XLIX, s. 3–16.
Wiącek, B.
1972 Z badań nad osadnictwem z wczesnej epoki żelaza na terenie Luzina, pow. wejherowski, PomAnt IV, s. 247–288.

CEMETERY OF THE WIELKA WIEŚ (*GROSSENDORFER*) PHASE, AT WŁADYSŁAWOWO CHŁAPOWO, SITE 1
SUMMARY

The cemetery at Władysławowo Chłapowo, distr. Puck, lies in the region of *Kępa Swarzewska* (Fig. 1), on a high (some 45–48 m above the sea level) table-land of the cliff coast of the Baltic (Fig. 2).

First discoveries of graves in stone settings at Chłapowo (at present, Władysławowo Chłapowo) were recorded in the nineteenth century. Early in the next century numerous discoveries continued to be made in villages nearby (Amtl. Ber. WPM 1896, p. 36; 1903, p. 29; 1913–1915, p. 20), but no materials or records from research made during that period have survived. In archaeological literature Władysławowo Chłapowo, site 1, appears for the first time thanks to the efforts of G. Ossowski, who in 1877 carried out sondage excavations and published its results (G. Ossowski 1879, p. 93, pl. XXVID:5–7; 1881, p. 66). Subsequent discoveries led to the exploration in 1892 by Dr. Lakowitz of 10 graves in stone settings (NüdA 1892, p. 82–83). In 1934 J. Krajewska excavated 10 graves and 6 hearth pits (ZOW 1935, p. 31). Basing on the grave inventory from Chłapowo published by G. Ossowski E. Petersen included it in the set of elements distinctive for what he distinguished as the *Grossendorfer Gruppe* (E. Petersen 1929, p.129, table I, item 9).

Regular excavation work at the cemetery was initiated in 1947 by Jerzy Antoniewicz. During three seasons (1947, 1948 and 1950) 975 m^2 were explored. Of 135 features uncovered at the time some 110 are definite or probable graves (partly damaged or destroyed), the remainder were pits or not easily identifiable areas of darker earth.

Basing on their structure the features may be divided into two main categories: features with and without stone settings. The former may be distinguished further into three sub-types depending on the type and manner of utilisation of the building material.

1. Cist features. The side walls of the stone setting are formed by flat slabs of split sandstone or granite, or large flat stones set in the form of usually not very regular, most frequently, square-shaped boxes. The latter were usually additionally reinforced with pebbles to make the structure more tight and stable.

2. Walled-in features. The stone settings are formed by arranging irregularly shaped stones in a rectangular, usually square, outline.

3. Mixed structures. Side walls formed by stone slabs and flat stones as well as pebbles of diverse shape and size.

The cover of the grave was in the form of a slab or flat stones (in type I graves) or cobbles of small irregular stones, which covered the features of all the three types, giving them the appearance of small stone-built domes. Inner measurements of the graves generally ranged between 30 and 60 cm, their height was around 30 cm. The bottom of the type I graves (in slab construction) was usually lined with dressed flat stone slabs; in all three types of structures the grave bottom was lined with flat stones and cobbles of small fieldstone. Only in one recorded case the urn stood directly on the sand bottom (grave 11).

Graves in stone settings nearly always held burials deposited in cinerary urns. The only exception was Feature 16 containing a small quantity of burnt bone, spread on the grave bottom. Most of the urned graves held a single vessel with cremated remains. Only three burials (graves 68, 90, 100) contained two such vessels (in grave 68, perhaps even three). The urns were stood on the slabs or flat stones, occasionally in addition set about with small pebbles (*eg* in graves 1, 15, 73). In one case only (grave 12), the urn was strewn about with the remains of the pyre. In grave 24, the urn occurred together with a small pottery vessel probably holding the remains of the pyre. As a rule, the cremated remains had been deposited in different types of pots, usually biconical or vase-shaped forms. In a number of cases, jugs were used as cinerary urns (graves 23, 58, 67, 68 and presumably 79), in two, bulbous vessels with two handles set in the upper section of the vessel body.

Three further graves (48, 59, 76) contained urns – vessels with a pair of perforations on the neck. Flat let-in lids covered them, similarly as the urn in grave 17, which also was unusual in form. Fragments of flat urn covers were discovered in a number of substantially damaged features. The report from the excavation by Lakowitz mentions three urns covered with flat lids (NüdA 1892, p. 83); for his part, Ossowski discovered a vessel with a pair of perforations inside one of the graves (G. Ossowski 1879, p. 93, pl. XXVI:D5). The mouth of this vessel still held a clay ring, most probably securing a lid fashioned from some organic substance, perhaps a piece of cloth. Another unusual way of closing the urn was by sealing its neck opening with clay (grave 28).

On rare occasions, the urn was covered by another pot (grave 72?) and probably, plates of fired clay (grave 68). As a rule, urns were covered with inverted bowls but on several occasions, a bowl was placed inside the urn neck the right way up (graves 1, 67, 73, 75, 100). Accessory vessels occurred in three graves only: in feature 23 – a miniature bucket, in grave 75 – a jug, and in grave 44 – a small pyriform vessel.

Metal objects – ornaments – mostly surviving in fragmentary form – were discovered only in eight graves: bronze pins – in graves 18, 42, 55, 76 (Fig. 8e, 18d, 21d, 29c), a unique iron pin – in grave 60 (Fig. 22j), bronze bracelets or fragments of bronze band – in graves 51, 52, 53, 55 (Fig. 18g, 21b.c.i). The most richly furnished grave is the one discovered by G. Ossowski, holding fragments of probably four bracelets of double wire and another specimen fashioned from a bronze band (G. Ossowski 1879, p. 93, pl. XXVID).

In the group of features lacking stone settings three grave types may be arbitrarily identified: urned, cloche and unurned-pit graves.

At Władysławowo Chłapowo five urned graves are recorded (41, 54, 95, 98 and 118). Only the first of them was a "purely" urned burial, deposited in the sand, without traces of a pit, pyre or any additional structures (Fig. 15). In two cases, urns were covered with a bowl, placed in the vessel mouth the right way up (graves 41, 54), in one case, upside down (grave 98). In two graves the cremated remains were held by pots with two high-set handles (graves 41, 118) once, by a deep bowl (grave 54). Accessory vessels or any grave goods did not accompany urned burials.

Of nine graves (34, 36, 38, 40, 49, 56, 102, 104, 113) which were defined as certainly or probably belonging to the cloche type, graves 40, 102 and 104 were so badly damaged that it impossible to reconstruct their original form. They held only the fragments of a large vessel, which may have covered the urn. In the remaining burials, the mouth of the vessel covering the urn was surrounded or supported by stones. In grave 56, its bottom was lined with stones. In graves 43 and 38 the urn, and the in the latter case, also the cloche, had been strewn about with ashes from the pyre. Ample remains of the pyre (?) were also observed in the pit of graves 102 and 104, but they did not contain any bones. In cloche graves, the function of cloche as a rule was played by pots of various type, including one probably having two handles set underneath the rim. In grave 113 the cloche was a large bowl resting on stones, covering both the urn and the accessory vessel – jug. A miniature vessel (accessory vessel?) was also discovered in the pit of grave 104. Ovoid pots held twice the cremated remains with two handles set below the rim, in three cases, by jugs. Fragments of bowls were discovered in three graves (36, 40, 102), but only in the description of grave 36, it is noted that a bowl had covered the urn. The inventory of grave 102 included a fragment of a bronze rod (pin?), and grave 104 produced a fragment of a bracelet or neck-ring (Fig. 32e).

During fieldwork, 39 features were uncovered of which 19 were defined during excavation as smudges, the rest as pit graves or pits. Most of the "smudges" are grey-coloured blotches of different shapes and dimensions, their depth, presumably slight, were not recorded.

Features defined as pit graves or pits (except for feature 112) were circular or oval in shape. The dimensions of most pits were between twenty-odd to about 50 cm, their depth as a rule, not greater than twenty or so centimetres. The largest pits (21 and 94) had the depth of no more than 15 cm. The pits' fill was dark earth full of pyre remains, in three features (7, 39, 121), with larger charcoal fragments. In eleven cases, the presence of ashes was noted, in nine (not always the same ones), of granite stones, usually burnt and concentrating at the bottom of the pit. All features contained sherds, some of which had evidently been in the fire (37, 101, 112, 119, 120, 121). Only seven pits produced bones, usually a very small quantity. It may be observed that the ceramic inventory of some pits resembles the set of vessels characteristic for the furnishings of cloche graves. At the same time the set of vessels (in which may be included pots with pairs of knobs on their upper body – *cf* feature 36) commonly occurred in features of the contemporary settlement at Juszkowo, distr. Pruszcz Gd. (*pow. gdański*) (L. J. Łuka, M. Pietrzak 1969, p. 88–89, fig. 5a.c.d, 6a, 7a; J. T. Podgórski 1971, p. 83, 86, fig. 4b.g; 1972, fig. 8–12). Other pits, less easily described, must have been the remains of hearths, fires and places of deposition of pyre remains associated with the functioning of the cemetery.

Analysis of the distribution of the most frequently noted finds revealed a number of regularities. Biconical vessels apparently formed a concentration in the S section of the cemetery and were associated with the zone of graves in stone settings (Fig. 38). The same area also visibly produced a greater number of metal finds (Fig. 41), the SW section of the cemetery, vessels with paired apertures and flat lids (Fig. 38). The latter also occur in the N band of graves in stone settings, which was, at the same time, a zone of more numerous occurrences of vase-like vessels (Fig. 39). Vessels with a roughened body and smoothed neck, although apparently associated with the NE zone of graves in stone settings, are present in different types of features, whereas ovoid vessels with two handles set under the rim appear in cloche graves and in "pit" features situated in the NE "grave" part of the cemetery (Fig. 40). Jugs do not seem to be particularly associated with any of the named zones (Fig. 41). This apparent zonal distribution of features and grave goods may result both from chronological differentiation of assemblages in the cemetery and from observed dissimilarities in funerary rite, expressing different aspects of worship of the dead.

Analysis of evidence from the cemetery at Władysławowo Chłapowo shows that features discovered at that site meet the criteria defined for cemeteries of Wielka Wieś phase (*cf* E. Petersen 1929, p. 116; J. Kostrzewski 1933, p. 59 ff.; 1958, p. 204–221 and 359–361, tables 54–62; W. La Baume 1939, p. 218 – phase A; J. T. Podgórski 1992, p. 205 ff.), considered at present to be the oldest phase of Pomeranian culture, datable to Ha C (Czopek 1997, p. 60). Obviously, the set of observed features of the funerary rite and movable inventories does not exhaust the full list of adopted diagnostic features. Absence of some of them, (*eg*, flat lids enclosing the urn rim, house urns or certain types of metal objects) may be the evidence of internal chronological differentiation of the identified phase, local distinctiveness of materials or result from the incomplete exploration of the partly destroyed cemetery.

tłum. A. Kinecka

AAC – „Acta Archaeologica Carpathica", Kraków
AAHung. – „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae", Budapest
AFB – „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsichen Bodendenkmalpflege", Berlin (Stuttgart)
APolski – „Archeologia Polski", Warszawa
AR – „Archeologické rozhledy", Praha
B.A.R. Int. Series – British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK – „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission", Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr. – „Bonner Jahbücher", Köln/Bonn
BMJ – „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern", Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...", Schwerin/Rostock/ /Berlin)
FAP – „Fontes Archaeologici Posnanienses" (wcześniej: „Fontes Praehistorici"), Poznań
Inf.Arch. – „Informator Archeologiczny. Badania rok ...", Warszawa
InvArch. – „Inventaria Archaeologica, Pologne", Warszawa-Łódź
JmV – „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte", Halle/Saale
JRGZM – „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz", Mainz
KHKM – „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", Warszawa
KSIA – Kratkie soobščenija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA – Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch. – „Materiały Archeologiczne", Kraków
MS – „Materiały Starożytne", Warszawa
MSiW – „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne", Warszawa
MSROA – „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego", Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
MZP – „Materiały Zachodniopomorskie", Szczecin
PA – „Památky archeologické" (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné"), Praha
PArch. – „Przegląd Archeologiczny", Poznań
PMMAE – „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna", Łódź
PomAnt – „Pomorania Antiqua", Gdańsk
Prahistoria ziem polskich – Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom. III: Wczesna epoka brązu (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia – „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia" (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde"), Königsberg i.Pr.
PSAS – „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland", Salisbury
PZ – „Praehistorische Zeitschrift", Berlin-New York
RArch. – „Recherches Archéologiques", Kraków
RB – „Rocznik Białostocki", Białystok
RO – „Rocznik Olsztyński", Olsztyn
SJahr. – „Saalburg Jahrbuch", Berlin-New York
SlA – „Slovenská archeológia", Bratislava
SovArch – „Sovetskaja Archeologia" (Советская археология), Moskva
SprArch. – „Sprawozdania Archeologiczne", Kraków
SprPMA – „Sprawozdania P.M.A.", Warszawa
WA – „Wiadomości Archeologiczne", Warszawa
ZNUJ – „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego", Kraków
ZOW – „Z otchłani wieków", Warszawa

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2003. Wydanie I. Nakład 600 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa